

e-ISSN: 2979-9716

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi

Kocatepe Journal of Humanities

Cilt/Vol.:2, Sayı/No.:2, Aralık/December 2023

Aralık / December • Sayı / Number: 2023/2

e-ISSN: 2979-9716

Başlangıç / Founded: 2022

Yayın Aralığı: Yılda 2 Sayı / Period: 2 Issues per Year

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi (KBBD), Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nin Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayımlanan uluslararası hakemli dergisidir. Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi'nde (KBBD), yayımlanan tüm yazıların, dil, bilim ve hukuki açıdan bütün sorumluluğu yazarına, yayın hakları Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi'ne (KBBD) aittir.

Kocatepe Journal of Humanities (KJH) is a refereed international journal which is published by Afyon Kocatepe University Faculty of Science and Literature. Authors are solely responsible for the content of their articles and the copyright belongs to the Kocatepe Journal of Humanities (KJH).

Sahibi / Licensee

Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Adına
Prof. Dr. Hüseyin KOÇAK

Editör / Editor

Prof. Dr. Cüneyt AKIN

Editör Yardımcıları / Assistants of Editor

Dr. Öğr. Üyesi Timuçin AKTAN

Dr. Öğr. Üyesi Meryem ŞAHİN

Dr. Öğr. Üyesi Fatih AYHAN

Yazı Kurulu / Editorial Board

Doktorant Ömer ACAR

Doktorant Betül ÇİÇEK

Doktorant Fatma Zehra DURNA

Doktorant İlknur YEŞİL

Doktorant Recep BOZKURT

Doktorant Şükriye ÜNAL

Doktorant Zeynep DİLEKLİ

Dil Editörleri / Language Editors

Öğr. Grv. Manolya TUNÇER

Öğr. Grv. Fatma YALVAÇ

Öğr. Grv. Burak OLUR

Mizanpaj Editörleri / Layout Editors

Mehmet Göktuğ GÖKÇE
Doktorant Hacer YALÇIN
Doktorant Murat GENCER

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Ahmet UYSAL (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan KORKUT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma 17 Eylül Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Ali ÖZDEMİR (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Erdoğan BOZ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Elbeyi PELİT (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
Doç. Dr. Mustafa KAYA (Afyon Kocatepe Üniversitesi)

Yurtdışı Temsilciler / Representatives Abroad

Prof. Dr. Artur KOZLOWSKI (Gdnask School of Bankowa, Polonya)
Prof. Dr. Huziie HİROAKİ (Osaka Üniversitesi, Japonya)
Prof. Dr. Timothy MAY (University of North Georgia, ABD)
Prof. Dr. İrfan MORİNA (Pristine Üniversitesi, Kosova)
Prof. Dr. Juliboy ELTAZAROV (Semerkand Devlet Üniversitesi, Özbekistan)
Doç. Dr. Zivar Hüseyin BAYLAN (Khazar University, Azerbaycan)
Dr. Cristopher S. LIGHTFOOT (Metropolitan Müzesi, İngiltere)
Dr. Renata BZDILOVA (Pavol Jozef Safarik University, Slovakya)
Dr. Bashir ADAMU (University of Leicester, İngiltere)

Dizinler / Indexes

| **Citefactor**

| **Directory of Research Journal Indexing**

OKUYUCU MEKTUPLARI / LETTERS

Lütfen yayımlanan yazılar hakkındaki görüş, yorum ve önerilerinizi editöre gönderiniz.

Readers are highly encouraged to express their views, comments or suggestions on published articles, to the editor.

Prof. Dr. Cüneyt AKIN | **E-Posta:** cuneyt.akin@hotmail.com

Adres: Ahmet Necdet Sezer Kampüsü Fen Edebiyat Fakültesi 03200 Afyonkarahisar

Telefon: 0272 218 1880 – 0272 218 19 37 | **Fax :** 0272 218 19 35 | **E-Posta:** fenedfak@aku.edu.tr

Bu Sayının Hakemleri / Reviewers of the Issue

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi (KBBD) Dergisi olarak bu sayımıza hakemlik yapan değerli bilim insanlarına desteklerinden ötürü teşekkür ederiz.

Kocatepe Journal of Humanities (KJH) wishes to appreciate the valuable scientists who refereed this issue for their assistance.

Aralık 2023/2 Hakemleri / Reviewers for December, 2023/2

Prof. Dr. Süleyman ÖZBEK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi / Ankara Hacı Bayram Veli University

Prof. Dr. Namık Kemal ŞAHBAZ Mersin Üniversitesi / Mersin University

Doç. Dr. Banu ÖZDEMİR Dumlupınar Üniversitesi / Dumlupınar University

Doç. Dr. Hasan Hüseyin MUTLU Ordu Üniversitesi / Ordu University

Doç. Bilge AYRANCI Adnan Menderes Üniversitesi / Adnan Menderes University

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa EĞİLMEZ Kastamonu Üniversitesi / Kastamonu University

Dr. Öğr. Grv. Songül İLBAŞ Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi / Burdur Mehmet Akif Ersoy University

Dr. Öğr. Üyesi Oğuz KISA Afyon Kocatepe Üniversitesi / Afyon Kocatepe University

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet UĞRAŞ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi / Karamanoğlu Mehmetbey University

Dr. Öğr. Üyesi Ceren OĞUZ KABADAYI El Farabi Kazak Milli Üniversitesi / Al-Farabi Kazakh National University

Dr. Öğr. Gör. İBRAHİM KARAHANCI Bursa Uludağ Üniversitesi / Bursa Uludağ University

Dr. Öğr. Gör. EBRU ALAGÖZ BOYRAZ Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi / Kırşehir Ahi Evran University

Dr. Selenay KOŞUMCU El Farabi Kazak Milli Üniversitesi / Al-Farabi Kazakh National University

Dr. İsa ABİDOĞLU Anadolu Üniversitesi / Anadolu University

Dr. Merve DEMİRBAŞ

Makaleler / Articles

Araştırma Makalesi / Research Article

İletişim Fülllerinin Tiyatro Eserlerindeki Durumu: Keşanlı Ali Destanı Örneği
(*Communication Verbs in Theater Texts: Keşanlı Ali Destanı as an Example*) 122

Afaf Mohammad Fadıl ALHAJESSA

Araştırma Makalesi / Research Article

3. ve 4. Sınıf Bilsem Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarında Yazım ve Noktalama Kurallarına Uyuma Durumları Üzerine Bir İnceleme
(*Study on 3rd and 4th-Grade Bilsem Students' Observance of Spelling and Punctuation Rules in Writing Studies*) 140

Aliye İlkay YEMENİCİ ve Selda KOCA

Araştırma Makalesi / Research Article

Vesîletü'n-Necât'ta Çatt
(*Voice in Vesîlet'ün-Necât*)..... 168

Sibel DOĞAN

Araştırma Makalesi / Research Article

Türklerde Hükümlanlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü (VIII-XI.yüzyıl)
(*The Culture of Sovereignty and the Ideal of Democracy in the Turkish Nation*) 183

Selim KAYA

Araştırma Makalesi / Research Article

Mavisel Yener'in "Sonsuzluk Kütüphanesi" Adlı Romanının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi
(*Analysis of Mavisel Yener's Novel Titled "Sonsuzluk Kütüphanesi" in Terms of Vocabulary*) 207

Hasan BAĞCI ve Sümeyye DEVECİ SALMAN

Araştırma Makalesi / Research Article

Kültür Konulu Haber Metinleri Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme
(*A Text-Linguistic Study on Culture The-Med News Texts*)..... 226

Bekir KIZILTEPE

Derleme / Review

Cumhuriyet'e Uzanan Yolu Anlamak: Jön Türkler ve II. Meşrutiyet'e Genel Bir Bakış
(*Understanding the Path to Republic: An Overview of the Young Turks And The Second Constitutional Monarchy*)..... 237

Songül ALKAN AYKAÇ

Kitap İncelemesi / Book Review

"Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri" Adlı Eser Üzerine
(*About of the "Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri" Named Book*)..... 247

Kıymet DÜZGÜN ULUYOL

Atf (cite): ALHAJESSA, Afaf Mohammad Fadıl (2023). İletişim Fiillerinin Tiyatro Eserlerindeki Durumu: Keşanlı Ali Destanı Örneği, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 2, 122-139. Doi: [10.61694/kbbd.1398671](https://doi.org/10.61694/kbbd.1398671).

İletişim Fiillerinin Tiyatro Eserlerindeki Durumu: Keşanlı Ali Destanı Örneği¹

Afaf Mohammad Fadıl ALHAJESSA²

İletişim Fiillerinin Tiyatro Eserlerindeki Durumu: Keşanlı Ali Destanı Örneği

Communication Verbs in Theater Texts: Keşanlı Ali Destanı as an Example

Özet

Birçok oyun yazmasına rağmen Haldun Taner, Keşanlı Ali Destanı ile tanınır. Bu eserle Türkiye’de epik tiyatronun öncülerinden biri olan yazar, ilk yerli, müzikli oyun örneğini vermiştir. Tiyatro metinlerinin gerçek hayatta insanların nasıl iletişim kurduğunu yansıtan ve çok çeşitli iletişim fiillerini içeren eserler olması bakımından çalışmada incelenecek metin türü olarak tiyatro belirlenmiştir. Bu çalışmada Haldun Taner’in yazdığı Keşanlı Ali Destanı tiyatro metnindeki iletişim fiilleri Âmazarov’a (1982) göre tasnif edilmiştir. Âmazarov (1982) Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiillerini 1. Söyleme Sürecinin İçeriğini Anlatan Fiiller (duygu katkısı olmayan fiiller, olumlu duygu katkısı olan fiiller ve olumsuz duygu katkısı olan fiiller), 2. Söyleme Sürecinin Tarzını Anlatan Fiiller (söyleme sürecinin tarzını genel anlamda anlatanlar, söyleme sürecinin tarzını yüksek tonlu anlatanlar, söyleme sürecinin tarzını alçak tonlu anlatanlar, söyleme sürecinin hoşluğunu anlatanlar, çok ve anlaşılabilir konuşma anlatanlar) olmak üzere iki ana başlıkta ele almıştır. Çalışmaya Âmazarov’un (1982) tasnifine ek olarak ısrar fiilleri de eklenmiştir. Eserde tespit edilen iletişim fiillerinin büyük çoğunluğunun duygu katkısı olmayan söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller olduğu görülmüştür.

Abstract

Although he wrote many plays, Haldun Taner is best known for his Keşanlı Ali Destanı. With this work, the author, one of the pioneers of epic theater in Türkiye, gave the first example of a local, musical play. As theater texts are works that reflect how people communicate in real life and contain a variety of communication verbs, theater was determined as the type of text to be studied in the study. In this study, the communication verbs in the Keşanlı Ali Destanı theater text written by Haldun Taner were classified according to Âmazarov (1982). Âmazarov (1982) dealt with communication verbs in the Oğuz Group Turkish Dialects under two main headings: 1. Verbs Describing the Content of the Speaking Process (verbs without emotional contribution, verbs with positive emotional contribution and verbs with negative emotional contribution), 2. Verbs Describing the Style of the Speaking Process (verbs describing the style of the speaking process in general, verbs qualifying high-pitched speech, verbs qualifying low-pitched speech, verbs describing the pleasantness, beauty of the speaking process, verbs qualifying much and incomprehensible speech). In addition to Âmazarov’s (1982) classification, insistence verbs were also added to the study. It was observed that the vast majority of the communication verbs identified in the work were verbs describing the content of the speaking process without emotional contribution.

Anahtar Sözcükler: İletişim fiilleri, tiyatro, Keşanlı Ali Destanı, fiiller

Key Words: Communication verbs, theater, Keşanlı Ali Destanı, verbs

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1 Bu makale yazanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Doç. Dr. Fatih Doğru danışmanlığında hazırladığı “Türkçe Tiyatro Eserlerinde İletişim Fiilleri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Yüksek lisans, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı, afafmuhammed.200026@gmail.com, 0009-0007-2249-2877.

1. Giriş

İletişim, insanların birbirleriyle bilgi, duygu ve düşünce alışverişinde bulunmalarıdır. İletişim, insan hayatının her alanında önemli bir rol oynar. Dil, iletişimin en önemli aracıdır; dil olmadan iletişimin gerçekleşmesi mümkün değildir. İletişim ve dil, insan yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. İletişim ve dil olmadan insanlar birbirleriyle etkileşime giremez ve sosyal bir varlık olarak var olamazlar. Sözlü iletişimin yanında insanlar yazılı iletişimle de anlaşılır. Sözlü iletişimde doğrudan aktarımlar ön plandayken yazılı iletişim, doğası gereği araya zorunlu bir aracı almak zorundadır. Bu tür iletişime de edebî türlerden biri olan tiyatro metinlerinde oldukça sık rastlanmaktadır. Bu çalışma, Türkçe tiyatro metinleri arasından öne çıkan bir eser olan Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı üzerinde olacaktır. Çalışmada iletişim fiillerinin kullanımında tiyatro metinlerinin esas alınmasının nedeni, tiyatro metinlerinin içerik olarak karakterler arasındaki sözlü iletişim temeline dayalı olmasıdır.

1.1. Amaç

Bu çalışmada Ārnazarov'un (1982) yapmış olduğu iletişim fiilleri tasnifi dikkate alınarak Keşanlı Ali Destanı adlı eserde bu fiillerin durumunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca bağlamdaki kullanımlardan hareketle bu tasnife katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Edebî eserler arasında tiyatro eserleri iletişimin, dolayısıyla da iletişim fiillerinin çokça görüldüğü eserlerdir. Bu bakımdan çalışma, aynı zamanda Türk edebiyatındaki ilk epik tiyatro örneği olarak kabul edilen Haldun Taner'in kaleme aldığı Keşanlı Ali Destanı (KAD) (1964) adlı tiyatro eseriyle sınırlandırılmıştır. Bu eserde yer verilen iletişim fiilleri Ārnazarov'un (1982) tasnifine göre değerlendirilmiş ve hangi tür iletişim fiillerinin kullanıldığını sayısal verilerle ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.2. Yöntem

Çalışmada öncelikle değerlendirme kapsamına alınacak tiyatro eseri belirlenmiştir. Bu eser için ilk epik tiyatro örneği olması bakımından öne çıkan ve Türk tiyatro tarihine iz bırakan 11 kült eser (Kültür İstanbul, 2022) arasında değerlendirilen Haldun Taner'in Keşanlı Ali Destanı (1964) adlı eseri uygun görülmüştür. Daha sonra hangi iletişim fiili tasnifine göre bu eserde geçen fiillerin üzerinde inceleme yapılacağı kararlaştırılmıştır. Erdem (2007), Soydan ve Saz (2019) vb. çalışmalarda dikkate alınan, ayrıntılı bir tasnif olarak dikkat çeken Ārnazarov'un (1982) fiil tasnifi bu çalışmada da esas alınan sınıflandırma olmuştur. Çalışmanın sonraki aşamasında fişleme yöntemiyle eserde geçen iletişim fiilleri tespit edilmiştir. Tiyatro metinlerinin yapısı gereği diyaloglar dışında metinde parantez içinde ya da italik olarak yazılan diyalog dışı talimatlar da kapsama dâhil edilmiştir. Belirlenen fiil sınıflarına göre tespit edilen iletişim fiilleri kendi aralarında öbeklere ayrılmıştır. Her bir fiilin anlamı ya da anlamları Güncel Türkçe Sözlük (GTS) (sozluk.gov.tr) ve Misalli Büyük Türkçe Sözlük (MBTS) (lugatim.com) yardımıyla ilgili başlık altında gösterilmiştir. Bulgular bölümünde bunlara yer verilecektir.

2. İletişim Fiilleri

Fiillerin araştırmacılar tarafından çeşitli bakımlardan farklı şekillerde tasnif edildiği görülür (Doğru, 2020: 3). İletişim fiilleri de fiillerin anlamsal tasnifinde kendisine yer bulmaktadır. İletişim fiilleri, iletişim etkinlikleri ve düşüncelerin aktarımını içeren bir alt fiil sınıfı olarak değerlendirilmektedir. Bu fiiller iletişim kurma veya bir mesajı ifade etme amacıyla kullanılır, konuşma, yazma, işaret dili veya başka bir iletişim biçimi yoluyla bir mesajın bir kişiden diğerine aktarılmasını içeren fiillerdir.

İletişim fiilleri, Levin (1993) ve Pinker (1989) vd. araştırmacılar tarafından tasnif edilmiştir. Türkçe alanyazında da Erdem (2007), Soydan ve Saz (2019), Doğru (2021), Karahancı (2022), Doğan (2022), Doğan ve Erdin (2022) ve Uygun'un (2023) doğrudan iletişim fiillerini ele alan çalışmalar yaptıkları görülmüştür.

Levin (1993) iletişim fiillerini *mesaj aktarma fiilleri, anlatma fiilleri, konuşma tarzı fiilleri, iletişim aracı fiilleri, konuşma fiilleri, gevezelik fiilleri, söyleme fiilleri, sızlanma fiilleri ve tavsiye fiilleri* olmak üzere 9 alt başlık altında ele almıştır. Doğru (2021), Levin'in tasnifine ek olarak *memnuniyet fiillerine* de çalışmasında yer vermiştir.

Bu çalışmada sınıflandırması esas alınan Ārnazarov (1982) iletişim fiillerini 1. Söyleme Sürecinin İçeriğini Anlatan Fiiller (duygu katkısı olmayan fiiller, olumlu duygu katkısı olan fiiller ve olumsuz duygu katkısı olan fiiller), 2. Söyleme Sürecinin Tarzını Anlatan Fiiller (söyleme sürecinin tarzını genel anlamda anlatan fiiller, yüksek tonlu konuşmayı niteleyen fiiller, alçak sesli konuşmayı niteleyen fiiller, söyleme sürecinin hoşluğunu, güzelliğini anlatan fiiller, çok ve anlaşılmaz konuşmayı niteleyen fiiller) olmak üzere iki ana başlıkta ele almıştır.

3. Bulgular

Ārnazarov'un (1982) tasnifine göre Keşanlı Ali Destanı adlı eserde tespit edilen iletişim fiilleri şunlardır:

3.1. Söyleme Sürecinin İçeriğini Anlatan Fiiller

3.1.1. Duygu Katkısı Olmayan Fiiller

Ārnazarov'a (1982) göre duygu katkısı olmayan iletişim fiilleri *sohbet, haber, soru, cevap, rica, emir, danışma, izah/açıklama, selam, vedalaşma, yemin, davet, ikram/sunuş, hitap, onay, ret, tekrarlama, teklif*' biçiminde kendi içinde sınıflandırılabilir. Keşanlı Ali Destanı adlı eserde duygu katkısı olmayan iletişim fiilleri arasından *sohbet, haber, soru, rica, emir, danışma, selam, davet, hitap, ret* ve *teklif* ifade eden fiiller tespit edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada Ārnazarov'un (1982) tasnifine katkı olarak tasnifinde yer vermediği *ısrar* ifade eden farklı bir iletişim fiili öbeğine de yer verilmiştir. KAD'de *cevap, izah/açıklama, vedalaşma, yemin, ikram/sunuş, onay* ve *tekrarlama*' ifade eden iletişim fiillerine rastlanamamıştır.

3.1.1.1. Sohbet

KAD’de *sohbet* ifade eden iletişim fiili olarak *de-*, *konus-*, *söyle-*, *beyan et-*, *laf et-*, *anlat-*, *söze başla-*, *naklet-*, *muhatap ol-*, fiillerinin kullanıldığı görülmüştür.

de-

GTS’de (2023) *de-* fiili için 1. anlamda “Söylemek, söz söylemek; eyitmek”; 2. anlamda “Ad vermek”; 3. anlamda “Bir dilde karşılığı olmak” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *de-* fiili 122 kez kullanılmıştır. Bu fiil, eserde en fazla kullanımı olduğu görülen iletişim fiilidir.

konus-

GTS’de (2023) *konus-* fiili için 1. anlamda “Bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak”; 2. anlamda “Belli bir konudan söz etmek”; 3. anlamda “Bir konuda karşılıklı söz etmek, sohbet etmek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *konus-* fiili 35 kez kullanılmıştır.

söyle-

GTS’de (2023) *söyle-* fiili için 1. anlamda “Düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak”; buyurmak; 2. anlamda “Bir düşüncüyü ileri sürmek, ortaya atmak” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *söyle-* fiili 32 kez kullanılmıştır.

beyan et-

GTS’de (2023) *beyan et-* fiili için “Bildirmek, söylemek, ileri sürmek, anlatmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *beyan et-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

laf et-

GTS’de (2023) *laf et-* fiili için “Söz etmek” tanımı yapılmaktadır. *Söz etmek* fiili ise “1. bir şey üzerine konuşmak”; “2. bir şeyin dedikodusunu yapmak” biçiminde tanımlanmıştır. KAD’de *sohbet* ifade eden *laf et-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

anlat-

GTS’de (2023) *anlat-* fiili için 1. anlamda “Bilgi vermek”; 2. anlamda “Bir konu üzerinde açıklama yapmak, açıklamada bulunmak”; 3. anlamda “Nakletmek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *anlat-* fiili 2 kez kullanılmıştır.

muhatap ol-

GTS’de (2023) *muhatap ol-* fiili için “Kendisine söz söylenmek, hitap edilmek” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *muhatap ol-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

naklet-

GTS’de (2023) *naklet-* fiili için 2. anlamda “Bir olayı veya duyduğu bir sözü aynısı ile başka birine duyurmak; anlatmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *naklet-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

söze başla-

GTS’de (2023) *söze başla-* fiili için "konuşmaya başlamak, bir konuya girmek" tanımı yapılmaktadır. KAD’de *sohbet* ifade eden *söze başla-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

- 1 a) "Bana derler Derviş dayı". (KAD,128).
- b) "Kese konuş öyleyse". (KAD, 1964: 165).
- c) "Hidayet son sözleri sahnenin merdivenlerini çıkarken söyle". (KAD, 1964: 125).

KAD’de en sık kullanılan iletişim fiilleri olan *de-*, *konuş-* ve *söyle-* fiillerinin eserdeki bazı kullanımları 1 (a-c)’de gösterilmiştir.

3.1.1.2. Haber

KAD’de *haber* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *ilan et-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

ilan et-

GTS’de (2023) 1. anlamda “Bir durumu yayım yoluyla duyurmak”; 2. anlamda “Bir durumu yaymak”; 3. anlamda “Açıkça bildirmek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *ilan et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.3 Soru

KAD’de *soru* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *sor-* fiilinin kullanıldığı ve eserde 15 kez bu fiilin yer aldığı görülmüştür.

sor-

GTS’de (2023) *sor-* fiili için “Birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek; soru sormak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *sor-* fiili 15 kez kullanılmıştır.

3.1.1.4. Rica

KAD’de *rica* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *rica et-* fiilinin eserde yer aldığı görülmüştür.

rica et-

GTS’de (2023) *rica et-* fiili için “Dilemek” tanımı yapılmaktadır. *Dilemek* fiili ise 1. anlamda “Birinden bir şeyin yapılmasını istemek; rica etmek” biçiminde tanımlanmıştır. KAD’de *rica et-* fiili 2 kez kullanılmıştır.

3.1.1.5. Emir

KAD’de *emir* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *emret-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

emret-

GTS’de (2023) *emret-* fiili için “Bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek; buyurmak, emreylemek” tanımı yapılmaktadır. KAD’de fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.6. Danışma

KAD’de *danışma* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *danış-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

danış-

GTS’de (2023) *danış-* fiili için “Bir iş için bilgi veya yol sormak, görüş almak; istişare etmek, müracaat etmek, meşveret etmek” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *danış-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.7. Selam

KAD’de *selam* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *selam et-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

selam et-

GTS’de (2023) *selam et-* fiili için “uzakta olan birine esenlik dilemek” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *selam et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.8. Davet

KAD’de *davet* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *çağır-* fiilinin kullanıldığı ve eserde bu fiilin yer aldığı görülmüştür.

çağır-

GTS’de (2023) *çağır-* fiili için 1. anlamda “Birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek” 2. anlamda “Herhangi birinin bir yere gelmesini istemek; davet etmek, seslenmek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *çağır-* fiili 4 kez kullanılmıştır.

3.1.1.9. Hitap

KAD’de *hitap* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *hitap et-* fiilinin eserde yer aldığı görülmüştür.

hitap et-

GTS'de (2023) *hitap et-* fiili için "Seslenmek, ... -e karşı söylemek, söz yöneltmek" tanımı yapılmaktadır. KAD'de *hitap et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.10. Ret

KAD'de *ret* ifade eden iletişim fiilleri olarak *itiraz et-*, *inkar et-* ve *reddet-* fiillerinin kullanıldığı ve eserde 3 kez bu fiillerin yer aldığı görülmüştür

itiraz et-

GTS'de (2023) *itiraz et-* fiili için "Bir düşünce veya kararı benimsemeyerek karşı çıkmak, karşı çıkmak" tanımı yapılmaktadır. KAD'de *itiraz et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

inkar et-

GTS'de (2023) *inkar et-* fiili için "Yaptığı bir işi, söylediği sözü veya tanık olduğu bir şeyi yapmadığını, bilmediğini, görmediğini söylemek, yaptığını saklamak, yadsımak" tanımı yapılmaktadır. KAD'de *inkar et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

reddet-

GTS'de (2023) *reddet-* fiili için "Verilen veya yapılması istenen bir şeyi kabul etmemek, geri çevirmek; reddeylemek" tanımı yapılmaktadır. KAD'de *reddet-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.11. Teklif

KAD'de *teklif* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *teklif yap-* fiilinin yer aldığı görülmüştür.

teklif yap-

GTS'de (2023) *teklif yap-* fiili için bir tanım yoktur. Anlamsal yakınlığı bulunan *teklif et-* için 3. anlamda "teklifte bulunmak" tanımı yapılmaktadır. KAD'de *teklif yap-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.1.12. Israr

KAD'de *ısrar* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *ısrar et-* fiilinin yer aldığı görülmüştür.

ısrar et-

GTS'de (2023) *ısrar et-* fiili için 1. anlamda "Bir konuda, bir düşüncede sürekli direnmek, ayak diremek"; 2. anlamda "Çok istemek" tanımları yapılmaktadır. KAD'de *ısrar et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

Tablo 1. KAD’de Tespit Edilen Duygu Katkısı Olmayan İletişim Fiilleri

İletişim Fiili Sınıfı	Örnekler	Sayı	Oran
Sohbet	de- (122), konuş- (35), söyle- (32), beyan et- (3), laf et- (3), anlat- (2), söze başla- (1), naket-(1), muhatap ol-(1)	200	%86,58
Haber	ilan et- (1)	1	%0,49
Soru	sor-(15)	15	%6,49
Rica	rica et- (2)	2	%0,86
Emir	emret- (1)	1	%0,49
Danışma	danış- (1)	1	%0,49
Selam	selam et- (1)	1	%0,49
Davet	çağır- (4)	4	%1,34
Hitap	hitap et- (1)	1	%0,49
Ret	itiraz et- (1), inkar et- (1), reddet- (1)	3	%1,30
Teklif	teklif yap- (1)	1	%0,49
Israr	ısrar et- (1)	1	%0,49
TOPLAM		231	%100

3.1.2. Olumlu Duygu Katkısı Olan Fiiller

Ärnazarov’a (1982) göre olumlu duygu katkısı olan iletişim fiilleri “*teşekkür, dua, kutlama, mijde, övgü, şaka*” biçiminde kendi içinde sınıflandırılabilir. Keşanlı Ali Destanı adlı eserde olumlu duygu katkısı olan iletişim fiilleri arasından tespit edilenler şunlardır:

3.1.2.1. Teşekkür

KAD’de *teşekkür* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *teşekkür et-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

teşekkür et-

GTS'de (2023) *teşekkür et-* fiili için “Hoşnutluğunu anlatmak” tanımı yapılmaktadır. KAD'de *teşekkür et-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

3.1.2.2. Dua

KAD'de *dua* ifade eden iletişim fiilleri olarak *şükret-* ve *geçmiş ol-* fiillerinin kullanıldığı ve eserde 2 kez bu fiillerin yer aldığı görülmüştür.

şükret-

GTS'de (2023) *şükret-* fiili için “Tanrı'ya minnet duygusunu sunmak; şükrelemek” tanımı yapılmaktadır. KAD'de *şükret-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

geçmiş ol-

geçmiş ol- fiili *geçmiş olsun* biçiminde kalıp söz olarak kullanılmaktadır ve bu söz için GTS'de (2023) “Hastalananlara, kaza geçirenlere, beklenmedik büyük bir olumsuz durumdan kurtulanlara veya hapishaneye girenlere söylenen iyi dilek sözü” tanımı yapılmaktadır. KAD'de *geçmiş olsun* ifadesi 1 kez kullanılmıştır.

3.1.2.3. Kutlama

KAD'de *kutlama* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *tebrik et-* fiilinin kullanıldığı ve eserde 3 kez bu fiilin yer aldığı görülmüştür.

tebrik et-

GTS'de (2023) *tebrik et-* fiili için “kutlamak” tanımı yapılmaktadır. *Kutlamak* sözlük birimi ise 1. anlamda “Mutlu bir olaya sevinildiğini söz, yazı veya armağanla anlatmak; kutlulamak, tebrik etmek.” biçiminde tanımlanmıştır. KAD'de *tebrik et-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

2 a) "Tebrik ederiz. (Temel ve Derviş tebrik edilirler)". (KAD, 1964: 159)

KAD'de en sık kullanılan “olumlu duygu katkısı olan” iletişim fiilli *tebrik et-* fiilinin eserdeki kullanımı 2 (a)'da gösterilmiştir.

Tablo 2. KAD’de Tespit Edilen Olumlu Duygu Katkısı Olan İletişim Fiilleri

<i>İletişim Fiili Sınıfı</i>	<i>Örnekler</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
Teşekkür	teşekkür et- (1)	1	%16.70
Dua	şükret- (1), geçmiş ol- (1)	2	%33.30
Kutlama	tebrik et- (3)	3	%50.00
TOPLAM		6	%100

3.1.3. Olumsuz Duygu Katkısı Olan Fiiller

Ärnazarov’a (1982) göre olumsuz duygu katkısı olan iletişim fiilleri *kötüsöz/beddua, yalan, azarla-, şikayet, aldatma, öfke, kavga, tartışma övünme, gıybet, töhmet* biçiminde kendi içinde sınıflandırılabilir. Keşanlı Ali Destanı adlı eserde olumsuz duygu katkısı olan iletişim fiilleri arasından tespit edilenler şunlardır:

3.1.3.1. Kötü söz/ Beddua

KAD’de *kötü söz/beddua* ifade eden iletişim fiilleri olarak *hakarete bulun-, söv-, hakarete gel-, hakaret yap-* ve *hakaret et-* fiillerinin kullanıldığı ve eserde 5 kez bu fiillerin yer aldığı görülmüştür.

hakarete bulun-

GTS’de (2023) *hakarete bulun-* fiili için “hakaret etmek, aşağılamak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *hakarete bulun-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

söv-

GTS’de (2023) *söv-* fiili için “Onur kırıcı, çoğu basmakalıp kaba sözler söylemek; donatmak, kalaylamak, kayarlamak, küfretmek, yıkamak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *söv-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

hakarete gel-

GTS’de (2023) ve MBTS’de (2023) *hakarete gel-* fiili için bir tanım yapılmamıştır. Anlamsal yakınlığı bulunan *hakarete uğra-* fiili için GTS’de (2023) “Hakaret görmek, küçültücü söz veya davranışa maruz kalmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *hakarete gel-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

hakaret yap-

GTS’de (2023) ve MBTS’de (2023) *hakaret yap-* fiili için bir tanım yapılmamıştır. Anlamsal yakınlığı bulunan *hakaret et-* fiili için GTS’de (2023) “Bir şeyi veya bir kimseyi aşağılık ve değersiz gösterecek biçimde davranmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *hakaret yap-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

hakaret et-

GTS’de (2023) *hakaret et-* fiili için “Bir şeyi veya bir kimseyi aşağılık ve değersiz gösterecek biçimde davranmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *hakaret et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.3.2. Yalan

KAD’de *yalan* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *uydur-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

uydur-

GTS’de (2023) *uydur-* fiili için 2. anlamda “Hayal gücünden yararlanarak gerçek dışı bir şey söylemek, yakıştırmak; düzmek”; 3. anlamda “Yalan söylemek, düzmece laflar etmek” KAD’de *uydur-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.3.3. Şikayet

KAD’de *şikayet* ifade eden iletişim fiilleri olarak *ispiyonla-* ve *ihbar ol-* fiillerinin kullanıldığı ve eserde 2 kez bu fiillerin yer aldığı görülmüştür.

ispiyonla-

GTS’de (2023) *ispiyonla-* fiili için “Birinin sırlarını, davranışlarını, düşüncelerini gözleyerek yetkili kişilere bildirmek; gammazlamak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *ispiyonla-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

ihbar ol-

GTS’de (2023) ve MBTS’de (2023) *ihbar ol-* fiili için bir tanım yoktur. Ancak anlamsal olarak yakın olan *ihbar et-* fiili GTS’de (2023) 1. anlamda “Su bildirmek, haber vermek.” biçiminde tanımlanmıştır. KAD’de *ihbar ol-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.1.3.4. Aldatma

KAD’de *aldatma* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *kandır-* fiilinin kullanıldığı görülmüştür.

kandır-

GTS’de (2023) *kandır-* fiili için 1. anlamda “Kanmasını sağlamak, inandırmak; çalınmak, yemek, ikna etmek, kekleme”; 2. anlamda “Aldatmak” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *kandır-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

3.1.3.5. Töhmet

KAD’de *töhmet-* ifade eden iletişim fiili olarak yalnızca *ayıp et-* fiilinin yer aldığı görülmüştür.

ayıp et-

GTS’de (2023) *ayıp et-* fiili için “Yakışsız bir biçimde davranmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *ayıp et-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

3 a) "Get de babanı gandır sen". (KAD, 1964: 169).

b) "Ayıp ettin abi". (KAD, 1964: 139).

KAD’de en sık kullanılan “olumsuz duygu katkısı olan” iletişim fiilleri *kandır-* ve *ayıp et-* fiillerinin eserdeki kullanımları 3 (a-b)’de gösterilmiştir.

Tablo 3. KAD’de Tespit Edilen Olumsuz Duygu Katkısı Olan İletişim Fiilleri.

İletişim Fiili Sınıfı	Örnekler	Sayı	Oran
Kötü söz / Beddua	hakarete bulun- (1), söv- (1), hakarete gel- (1), hakaret yap- (1), hakaret et- (1)	5	%35.71
Yalan	uydur- (1)	1	%7.14
Şikayet	ispiyonla- (1), ihbar ol- (1)	2	%14.31
Aldatma	kandır- (3)	3	%21.42
Töhmet	ayıp et- (3)	3	%21.42
TOPLAM		14	%100

3.2. Söyleme Sürecinin Tarzını Anlatan Fiiller

Söyleme sürecinin tarzını anlatan fiilleri Ämazarov (1982), *söyleme sürecinin tarzını genel anlamda anlatanlar, yüksek tonlu konuşmayı niteleyenler, alçak sesli konuşmayı niteleyenler, söyleme sürecinin hoşluğunu güzelliğini anlatanlar ile çok ve anlaşılmaz konuşmayı niteleyen fiiller* olmak üzere beş gruba ayırmaktadır.

3.2.1. Söyleme Sürecinin Tarzını Genel Anlamda Anlatanlar

KAD’de söyleme sürecinin tarzını genel anlamda anlatan fiillerden yalnızca *seslen-* fiili görülmektedir. Bu fiil eserde 3 kez kullanılmıştır.

seslen-

GTS’de (2023) *seslen-* fiili için “Uzaktan bağırarak çağırmak; ünlemek” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *seslen-* fiili 3 kez kullanılmıştır.

3.2.2. Söyleme sürecinin tarzını yüksek tonlu anlatanlar

KAD’de söyleme sürecinin tarzını yüksek tonlu anlatan fiillerden yalnızca *bağır-* fiili görülmektedir.

bağır-

GTS’de (2023) *bağır-* fiili için “İnsan yüksek ve gür ses çıkarmak; banlamak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *bağır-* fiili 4 kez kullanılmıştır.

3.2.3. Söyleme Sürecinin Hoşluğunu Anlatanlar

KAD’de söyleme sürecinin hoşluğunu anlatan fiillerden *oku- şarkı söyle-*, *çal-* ve *öt-* fiilleri görülmektedir.

oku-

GTS’de (2023) *oku-* fiili için 1. anlamda “Bir metni sadece harf ve işaretlere bakıp anlamak veya metni seslendirmek” 4. anlamda “Sesli olarak söylemek.” 5. anlamda “Şarkı, türkü vb.ni sesli olarak nağme ile söylemek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *oku-* fiili 4 kez kullanılmıştır.

şarkı söyle-

GTS’de (2023) *şarkı söyle-* fiili için “Belirli bir besteye göre güfteyi uyumlu olarak okumak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *şarkı söyle-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

çal-

GTS’de (2023) *çal-* fiili için 3. anlamda “Çalgı aleti ile bir müzik parçasını seslendirmek” tanımları yapılmaktadır. KAD’de *çal-* fiili 2 kez kullanılmıştır.

öt-

GTS’de (2023) *öt-* fiili için “Anlamsız, boş konuşmak” tanımı yapılmaktadır. KAD’de *öt-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

3.2.4. Çok ve Anlamsız Konuşma Anlatanlar

KAD'de Çok ve Anlamsız Konuşma Anlatan Fiillerden *çal-* ve *gürültü et-* fiilleri görülmektedir.

çal-

GTS'de (2023) *çal-* fiili için 2. anlamda “Vurarak veya sürterek ses çıkartmak” ve 4. anlamda “Ses çıkarmak, ses vermek” tanımları yapılmaktadır. KAD'de *çal-* fiili 5 kez kullanılmıştır.

gürültü et-

GTS'de (2023) *gürültü çıkarmak (veya etmek veya koparmak veya yapmak)* fiili için “düzensiz ve rahatsız edici sesler çıkarmak” tanımı yapılmaktadır. KAD'de *gürültü et-* fiili 1 kez kullanılmıştır.

4 a) "Kim çalardı bunu". (KAD, 1964: 195).

KAD'de en sık kullanılan “söyleme sürecinin tarzını anlatan” iletişim fiili *çal-* fiilinin eserdeki kullanımı 4 (a)'da gösterilmiştir.

Tablo 4. KAD'de Tespit Edilen Söyleme Sürecinin Tarzını Anlatan Fiiller.

<i>İletişim Fiili Sınıfı</i>	<i>Örnekler</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
Söyleme Sürecinin Tarzını Genel Anlamda Anlatanlar	seslen- (3)	3	%14.29
Söyleme Sürecinin Tarzını Yüksek Tonlu Anlatanlar	bağır- (4)	4	%19.04
Söyleme Sürecinin Hoşluğunu Anlatanlar	oku- (4), şarkı söyle- (1), çal- (2), öt- (1)	8	%38.09
Çok ve Anlamsız Konuşmayı Anlatanlar	çal- (5), gürültü et- (1)	6	%28.58
TOPLAM		21	%100

4. Sonuç

Keşanlı Ali Destanı adlı tiyatro eserinde iletişim fiillerinin sık başvurulan bir fiil sınıfı olduğu görülmüştür. Tiyatro eserlerinin diyaloglardan oluşması ve iletişimin bu edebî türde, türün yapısı itibarıyla kendine çokça yer bulması, iletişim fiillerinin de tiyatro eserlerinde sık olarak kullanıldığı sonucunu doğurmaktadır.

KAD'de Ârnazarov'un (1982) tasnifine göre 272 iletişim fiili bulunmaktadır.

Tablo 5. Ärnazarov'un (1982) tasnifine göre KAD'de Tespit Edilen İletişim Fiilleri

	<i>İletişim Fiili Sınıfı</i>	<i>Örnekler</i>	<i>Sayı</i>	<i>Oran</i>
Söyleme Süreci- nin İçeriğini An- latanlar	Duygu Katkısı Olmayanlar	sohbet, haber, soru, rica, emir, danışma, selam, da- vet, hitap, ret, teklif, ısrar	231	%84.93
	Olumlu Duygu Katkısı Olanlar	teşekkür, dua, kutlama	6	%2.20
	Olumsuz Duygu Katkısı Olanlar	kötü söz/beddua, yalan, şikayet, aldatma, töhmet	14	%5.15
	Söyleme Sürecinin Tarzını Genel Anlamda Anlatanlar		3	%1.10
Söyleme Süreci- nin Tarzını Anla- tanlar	Yüksek Tonlu Konuşmayı Nite- leyenler		4	%1.47
	Söyleme Sürecinin Hoşluğunu Güzelliğini Anlatanlar		8	%2.95
	Çok ve Anlaşılmaz Konuşmayı Niteleyenler		6	%2.20
TOPLAM			272	%100

KAD'de en çok kullanılan iletişim fiili sınıfı duygu katkısı olmayan söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiillerdir. Bunu olumsuz duygu katkısı olanlar takip eder. En fazla kullanılan iletişim fiili ise 122 farklı kullanımla sohbet ifade eden *de-* fiilidir.

Ärnazarov'un (1982) tasnifinde yer alan "söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller" ana başlığın altındaki "duygu katkısı olmayan fiiller" arasında *izah, açıklama, vedalaşma, yemin, ikrar/sunuş, onay ve tekrarlama* başlıkları KAD'de bulunmamaktadır. "Olumlu duygu katkısı olan fiiller" arasında *müjde, övgü ve şaka* grubuna giren fiiller ve "olumsuz duygu katkısı olan fiiller" arasında *azar, öfke, kavga, tartışma, övünme, gıybet ve töhmet* fiillerinin de eserde yer almadığı tespit edilmiştir. Yazarın bu sınıflara ait iletişim fiilleri kullanmamasını KAD tiyatro metninin içeriği ile de ilişkilendirmek mümkündür.

Çalışmada ayrıca Ärnazarov'un (1982) tasnifinde yer vermediği söyleme sürecinin içeriğini anlatan fiiller sınıfında *ısrar et-* fiilinden hareketle *ısrar* ifade eden farklı bir iletişim fiili öbeğine de yer verilmiştir. Bu bakımdan alanyazındaki sınıflandırmalara bir katkı sunulmuştur denilebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Ärnazarov, S. N. (1982). *Türkmen dilinde sözleyiş işlikleri*. Aşgabat: Türkmenistan SSR Ilımlar Akademiyası.
- Doğın, N. (2022). "Türkçede İletişim Fiilleri: Fiillerin Sınıflandırılmasında Hibrit Yaklaşım" *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), s. 2441-2466. Doi: 10.48146/odusobiad.1184961.
- Doğın, L. ve Erdin, C. (2022). "Kutadgu Bilig'de İletişim Fiilleri". *Kutadgu Bilig Kitabı*. Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Doğru, F. (2020). Kılınış. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Doğru, F. (2021). Risaletü'n-Nushiyye'de İletişim Fiilleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (Yunus Emre ve Türkçe Özel Sayısı 23), s. 138-154.
- Erdem, M. (2007). Oğuz Grubu Türk Lehçelerinde İletişim Fiilleri. *Ankara Üniversitesi Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), s. 94-103.
- Güncel Türkçe Sözlük. (2023). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, *Güncel Türkçe Sözlük*, sozluk.gov.tr web sitesinden 17 Kasım 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Karahancı, İ. (2022). Sevgili Arsız Ölüm'de İletişim Eylemleri. *Prof. Dr. Kerime Üstünova Armağanı*. Efe Akademi Yayıncılık, s. 569-595.
- Kültür İstanbul. (2022). *Türk tiyatro tarihine iz bırakan 11 kült eser!* <https://kultur.istanbul> web sitesinden 17 Kasım 2023 tarihinde <https://kultur.istanbul/turk-tiyatro-tarihine-damga-vuran-11-kult-eser/> adresinden erişildi.
- Levin, B. (1993). *English verb classes and alternations: a preliminary investigation*. Chicago and London: University of Chicago press.

- Misalli Büyük Türkçe Sözlük. (2023). *Kubbealtı Lugatı, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, lugatim.com web sitesinden 17 Kasım 2023 tarihinde <http://lugatim.com/> adresinden erişildi.
- Pinker, S. (1989). *Learnability and cognition: The acquisition of argument structure*. Cambridge: Massachusetts Institute of Technology Press.
- Soydan, S. ve Saz, M. (2019). Lisânü't Tayr'da İletişim Fiilleri. *Turkish Studies-Language and Literature*, 14(2), s. 855-878.
- Uygun, M. (2023). Ali Şir Nevâyî'nin Kitâb-ı Tevârih-i Mülûk-ı 'Acem, Münâcât, Târih-i Enbiyâ ve Hükemâ ile Vakfiye Adlı Eserlerinde İletişim Fiilleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö13), s. 295-326. DOI: 10.29000/rumelide.1379163.

Extended Summary

Haldun Taner's Keşanlı Ali Destanı is one of the most prominent plays in Turkish theater. In the play Keşanlı Ali Destanı, communication verbs are a frequently used verb category. The fact that plays consist of dialogues and communication is very common in this literary genre due to the structure of the genre results in the frequent use of communication verbs in plays. It was considered appropriate to conduct this study on these texts, considering the characteristics of this play text and, in general, play texts, as they reflect how people communicate in real life and contain a wide variety of communication verbs.

Communication verbs are verbs that involve the transmission of a message from one person to another through different means of communication. These verbs find a place in the semantic classification of verbs. Communication verbs are considered a subcategory of verbs that include communication activities and the transmission of thoughts. These verbs are used for the purpose of communicating or expressing a message. Communication verbs have been classified by many researchers, such as Levin (1993) and Pinker (1989).

In this study, Ärnazarov (1982), whose classification is adopted, has dealt with communication verbs in two main headings: 1. Verbs that Describe the Content of the Speech Process (verbs without emotional contribution, verbs with positive emotional contribution, and verbs with negative emotional contribution), 2. Verbs that Describe the Manner of the Speech Process (verbs that describe the manner of the speech process in general terms, verbs that qualify loud speech, verbs that qualify soft speech, verbs that describe the beauty and beauty of the speech process, verbs that qualify much and incomprehensible speech).

In the study, all communication verbs in the KAD play text are listed. Each verb is given under its class and with the number of times it appears in the play text. After each class, a table showing the numbers and percentages of the verbs belonging to the class is created.

The communication verbs in KAD and their classification according to Ärnazarov are as follows:

1. Verbs that Describe the Content of the Speech Process

1.1. Verbs without emotional contribution

Chat (de- (122), talk (35), say (32), declare (3), talk (3), tell (2), start talking (1), speak (1), address (1)), Announce (declare (1)), Ask (ask (15)), Request (request (2)), Command (order (1)), Consult (consult, (1)), Greet (greet (1)), Invite (call (4)), Address (address (1)), Refuse (object (1), deny (1), refuse (1)), Offer (make an offer (1)), and Insist (insist (1))

1.2. Verbs with positive emotional contribution

Thank (thank (1)), Pray (give thanks (1), past be (1)), Celebration (congratulate (3))

1.3. Verbs with negative emotional contribution

Slander/curse (insult (1), swear (1), insult (1), insult (1), insult (1), insult (1)), Lie (invent (1)), Complaint (spy (1), report (1)), Deception (deceive (3)) and Slander (blame (3)).

2. Verbs that Describe the Manner of the Speech Process

2.1. Verbs that Describe the Manner of the Speech Process in General Terms (address (3))

2.2. Verbs that Qualify Loud Speech (shout (4), cry (5)).

2.3. Verbs that Describe the Beauty of the Speech Process (read (4), sing (1), play (2), chirp (1)).

2.4. Verbs that Qualify Much and Unintelligible Speech (play (5), make noise (1))

In KAD, according to Ärnazarov's (1982) classification, there are 272 communication verbs, and the most frequently used communication verb class is verbs that describe the content of the speech process without emotional contribution. This is followed by those with negative emotional contribution. The most frequently used communication verb is the de- verb, which expresses conversation with 122 different uses. In the study, a different communication verb phrase expressing insistence, which is not included in Ärnazarov's (1982) classification in the class of verbs that describe the content of the speech process, was also included. In this respect, it can be said that a contribution has been made to the classifications in the literature.

3. ve 4. Sınıf Bilsem Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarında Yazım ve Noktalama Kurallarına Uyma Durumları Üzerine Bir İnceleme

Aliye İlkay YEMENİCİ¹, Selda KOÇA²

3. ve 4. Sınıf Bilsem Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarında Yazım ve Noktalama Kurallarına Uyma Durumları Üzerine Bir İnceleme

A Study on 3rd and 4th-Grade Bilsem Students' Observation of Spelling and Punctuation Rules in Writing Studies

Özet

Abstract

Bu araştırma Bilsem'e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarındaki yazım ve noktalama kurallarına uyma durumlarını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre yapılandırılmıştır. Bilsem'e devam eden toplam 43 3. ve 4. sınıf öğrencisi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Türk Dil Kurumu'nun güncel Yazım Kılavuzu'ndaki yazım ve noktalama kuralları esas alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulan "yazım ve noktalama yanlışları cetveli" kullanılmıştır. Verilerin toplanması aşamasında gönüllülük esasına dayanılarak öğrencilerden serbest yazma çalışması yapmaları istenmiştir. Bu doğrultuda elde edilen veriler içerik analizi tekniğiyle analiz edilmiştir. Bilsem'e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin en çok büyük harflerin yazımı, sözcüklerin yazımı ve da-de bağlacının yazımında hata yaptıkları tespit edilmiştir. Noktalama ile ilgili olarak en çok yapılan hatalar ise şöyledir: nokta eksikliği, virgül eksikliği, virgölün hatalı kullanımı, noktanın hatalı kullanımı.

This study was conducted to determine the 3rd and 4th-grade students attending Bilsem and their compliance with spelling and punctuation rules in their writing activities. The research was structured according to document analysis, one of the qualitative research methods. The study group consisted of 43 3rd and 4th-grade students attending Bilsem. The "spelling and punctuation errors chart" created by the researchers was used as a data collection tool in the study. During the data collection phase, students were asked to do free writing activities voluntarily. The data obtained in this direction were analyzed with the content analysis technique. It was found that 3rd and 4th-grade students attending Bilsem mostly made mistakes in capitalization, the spelling of words, and the spelling of the conjunctions da-de. The most common punctuation errors are as follows: missing period, missing comma, incorrect use of comma, and incorrect use of period.

Anahtar Sözcükler: Yazım hataları, noktalama hataları, yazma çalışmaları, Bilsem, 3. ve 4. sınıf öğrencileri.

Key Words: Key word, Key word, Key word, Key word, Key word

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1 Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ayemenici@aku.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-2460-5998

2 Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, seldak80@hotmail.com, ORCID No: 0000-0001-9542-4196

Makale Geliş Tarihi (Received): 14.12.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 26.12.2023

1. Giriş

Ana dili eğitimi dört temel dil becerisi üzerinden verilmektedir. Bu beceriler, anlama ve anlatma becerileri olarak iki kolda ele alınmaktadır. Anlatabilmek için öncelikle anlama işleminin gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bu bağlamda anlatma becerilerinin ikincisi olan yazma becerisi temel eğitim sürecinin başlamasıyla birlikte ilkökulda geliştirilmeye başlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle yazma becerisi için diğer dil becerileri arasında geliştirilmesine en son başlanan dil becerisidir denilebilir. Anlatma becerilerinden ilki olan konuşma becerisinin gelişimi doğumdan itibaren başlamakta olup bu becerinin kullanımı ortalama 2 yaş civarına tekabül etmektedir. Yazılı ifade için yazma becerisi ise ortalama 6-7 yaş civarında geliştirilmeye başlanmaktadır. Bu durum, yazmak için belli bir olgunluk seviyesine erişme, diğer dil becerilerini etkili bir şekilde kullanabilme, bilgi birikimi, deneyim elde edebilme gibi kıstasların yerine getirilmesiyle de ilgilidir.

Yazılı anlatım sözlü anlatıma nazaran daha çok dikkat gerektiren bir süreçtir. Yazılı anlatımda standart dil kullanımı, gramer kuralları, yazım ve noktalama kuralları, anlatım bozuklukları, anlatımda açıklık, sadelik, duruluk, biçimsel özellikler gibi dikkat edilmesi gereken pek çok detay bulunmaktadır. Bu durum, yazma sürecinin resmi ve ciddi bir görünüm arz etmesine sebebiyet vermektedir. Sözlü anlatımın doğası ise yazılı anlatım kadar bu detayları dikkate almayı gerektirmez. Yazma becerisinde konuşma becerisinde olduğu gibi beden dili (jest, mimik, göz teması) ve prozodik unsurların (vurgu, tonlama vb.) getirilerinden faydalanma söz konusu değildir. Üstelik iletişim sürecinde muhatapla yazar aynı ortam ve aynı zaman diliminde karşı karşıya olmadıkları için yazma süreci öncesinde çok iyi planlama ve organizasyon gerektiren karmaşık bir süreç halini almaktadır. Uludağ'a (2002) göre, yazılı anlatım, sözlü anlatımdan farklı ve karmaşıktır; çünkü yazılı anlatımda yüz ifadesi, soru sorma, karşılık verme gibi geri bildirimler yoktur. Yazıda her şeyi önceden iyice hesaplayarak, yazımızı okuyacak kimsenin düşünce ve duygularımızı tam bizim istediğimiz biçimde anlamasını sağlayıcı önlemleri önceden almamız gereklidir. Çünkü yapılan yanlışları düzeltmek ve eksikleri tamamlamak oldukça güçtür.

Yazma becerisi; öğrencinin konuyu ortaya koyması, konuyla ilgili hazırlık yapması, yazıyı planlaması, gerekli düzenlemeleri ve düzeltmeleri yapması, yazının bölümlerini oluşturması, cümleler arasında akıcılığı sağlaması, kelimelerin seçimi, yazım ve noktalamayı doğru kullanması, ana düşüncenin anlaşılması ve okuyucuya doğru ulaşmasını sağlayan birçok alt becerinin bir araya gelmesinden oluşmaktadır (Sever ve Memiş, 2013). Bu ifade yazma sürecinde öğrencinin birden çok unsuru bir arada eş güdümlü bir şekilde sürdürmesi gerektiğinin göstergesidir. Nitekim yazma becerisinin bir anda, çok kısa bir zaman diliminde kazanılabilen bir beceri olmayışı bu durumlardan kaynaklanmaktadır. Yazma becerisinin gelişimi zaman ister. Temelleri ilkökul 1. sınıftan itibaren atılmaya başlanan yazma becerisi lise ve üniversite düzeyinde olgunluğa erişmektedir (Aydın, 2014).

Yazma becerisinin kullanımı sadece örgün eğitim-öğretim hayatıyla sınırlı değildir. Bu bağlamda öğrencinin, tüm yaşamı boyunca kullanacağı yazma becerisinin ilk baştan kuvvetli bir zemine oturtulması ve sağlam adımlarla ilerlemesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda öğrencilerin etkili

bir yazma becerisine sahip olabilmesi için temel kurallar ilkokulda verilmeye başlanır. Öğrencinin duygu, düşünce ve isteklerini yazılı olarak açık, anlaşılır, doğru, düzgün ve eksiksiz bir şekilde ifade edebilmesi için yazma çalışmalarında dilbilgisi kurallarını iyi bilmesinin yanında uygun kelime seçimi, yazım ve noktalama kuralları, kompozisyon bilgisi gibi birtakım bilgi ve becerilere sahip olması ve bunları yazılarında uygulayabilmesi gerekmektedir.

Bir yazının açık ve anlaşılır olma niteliğine sahip olması ilk etapta yazım ve noktalama kurallarına uygun olarak yazılmış olmasını gerektirir. Yazma eğitiminin en başından itibaren bu kurallar yavaş yavaş öğrencilere verilmeye başlanmaktadır. İlkokul kademesi için 2019 Türkçe Öğretim Programı'nda da yazım ve noktalama kurallarının 1. sınıftan 4. sınıfa kadar dört yıla yayıldığı görülmektedir.

2. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yazım ve Noktalama Kuralları

Sözlü dilin yazılı dile aktarılması birtakım kurallar çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu durum, her dilin kendi doğal yapısı ve işleyişine uygun olarak seyretmektedir. Yazıda birliği sağlamak ve standart oluşturmada yazım kuralları önemli bir role sahiptir.

Tablo 1. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Yazım Kuralları

<i>Sınıf Düzeyi</i>	<i>Öğrenme Alanı, Kazanım</i>
1	Yazma, T.1.4.8. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun şekilde kullanır. a) Büyük harflerin cümleye başlarken, özel isimleri ve başlıkları yazarken kullanıldığı, örneklerle vurgulanır.
2	Yazma 2. T.2.4.8. Büyük harf ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. a) Büyük harflerin adres yazımında, bayram isimleri (Cumhuriyet Bayramı, Kurban Bayramı vb.) ve tarihlerin (29 Mayıs 1453 vb.) yazımında kullanıldığı belirtilir.
3	Yazma 3. T.3.4.7. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. b) Kurum adlarının baş harflerinde, dizelerin başında, yer adlarının yazımında büyük harf kullanımı üzerinde durulur.
4	Yazma 4. T.4.4.10. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. b) Kitap, dergi, gezegen ve yıldız adlarının yazımı ile iki noktadan sonra büyük harf kullanıldığı belirtilir.
2	T.2.4.10. Yazdıklarını düzenler. Öğrencilerin yazdıklarını harf hatası, hece eksikliği ile yazım ve noktalama kuralları açısından gözden geçirmeleri ve düzenlemeleri sağlanır.
2	T.2.4.13. Soru ekini kuralına uygun yazar.
3	Yazma 3. T.3.4.7. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. b) Kurum adlarının baş harflerinde, dizelerin başında, yer adlarının yazımında büyük harf kullanımı üzerinde durulur.
4	T.4.4.10. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. b) Kitap, dergi, gezegen ve yıldız adlarının yazımı ile iki noktadan sonra büyük harf kullanıldığı belirtilir.

- 4 **T.4.4.11. Yazdıklarını düzenler.** b) Sınıf düzeyine uygun yazım ve noktalama kuralları ile sınırlı tutulur.
- 4 **T.4.4.16. Kısaltmaları ve kısaltmalara gelen ekleri doğru yazar.**
- 4 **T.4.4.17. Sayıları doğru yazar.** Sayıların harflerle yazımı, birden fazla kelimedenden oluşan sayıların yazımı, Romen rakamlarının yazımı üzerinde durulur.
- 4 **T.4.4.18. Yazılarında bağlaçları kuralına uygun kullanır. “de” ve “ki” bağlaçlarını doğru yazmaları sağlanır.**
- 4 **T.4.4.22. Pekıştirmeli sözcükleri doğru yazar.**

Tablo 1 incelendiğinde yazım kuralları ve öğretimiyle ilgili detayların, ilk okuma yazma sürecinin başlangıcından itibaren temel eğitimin birinci kademesinin son basamağı olan 4. sınıfa kadar aşamalı bir şekilde Türkçe dersi kazanımlarına yansıtıldığı açıkça görülmektedir.

Yazma öğretiminin diğeri bir önemli alt dalı da noktalama işaretlerinin öğretilmesi ve yazı çalışmalarında uygulanmasıdır. “Duygu ve düşünceleri daha açık ifade etmek, cümlelerin yapısını ve duraklama noktalarını belirlemek, okumayı ve anlamayı kolaylaştırmak, sözün vurgu ve ton gibi özelliklerini belirtmek üzere noktalama işaretleri kullanılır” (Tdk.gov.tr.). Noktalama işareti yazıda çok önemli bir anlam ayırt edicidir. Konuşma becerisinde prozodik unsurların (vurgu, tonlama vb.) işlevini yazma becerisinde noktalama işaretleri üstlenir. “Konuşmada sesin belirlediği anlatım değerini yazılı anlatımda noktalama işaretleri sağlar.” (Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy, 2007). Noktalama işaretleri yazının açık bir şekilde anlamını ifade etmesini sağlayan çok önemli unsurlardır. Yazıda iletilmek istenen mesajın kolaylıkla anlaşılabilmesi, yazar ve okur arasında açık, anlaşılır bir anlam ağının kurulabilmesi, anlamın etkili kılınabilmesi için noktalama işaretlerinin kullanımı elzemdir. Kantemir’in (1997) ifadesiyle, yazılardan noktalama işaretlerini atarsak, anlam; gölgeler, karanlıklar içine gömülmüş gibi olur. Göker’e (1996) göre noktalama işaretleri, yazılı anlatımdaki anlam boşluklarını ve anlam yanlışlıklarını önlemektedir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda da ilkokul 1. sınıftan itibaren Türkçe derslerinde noktalama işaretlerinin öğretilmesine yer verilmiştir.

Tablo 2. 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda Noktalama Kuralları

<i>Sınıf</i>	<i>Öğrenme Alanı, Kazanım</i>
<i>Düzeyi</i>	
1,2,3,4	Okuma (Akıcı Okuma) T.1.3.6. Noktalama işaretlerine dikkat ederek okur.
1	Yazma T.1.4.8. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun şekilde kullanır. b) Nokta, soru işareti, ünlem işareti, kısa çizgi ve kesme işaretlerinin yaygın kullanılan işlevleri üzerinde durulur
2	Yazma 2. T.2.4.8. Büyük harf ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. b) Nokta, virgül, ünlem, soru işareti, kısa çizgi, konuşma çizgisi ve kesme işaretlerinin yaygın kullanılan işlevleri üzerinde durulur.

3	Yazma 3. T.3.4.7. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. a) Nokta, virgöl, iki nokta, ünlem, tırnak işareti, soru işareti, kısa çizgi, konuşma çizgisi ve kesme işaretinin yaygın kullanılan işlevleri üzerinde durulur.
4	Yazma 4. T.4.4.10. Büyük harfleri ve noktalama işaretlerini uygun yerlerde kullanır. a) Yay ayraç, üç nokta, eğik çizgi, soru işareti, nokta, virgöl, iki nokta, ünlem, tırnak işareti, kısa çizgi, konuşma çizgisi ve kesme işaretinin yaygın kullanılan işlevleri üzerinde durulur.
1, 2	Yazma T.1.4.10. Yazdıklarını gözden geçirir. Öğrencilerin yazdıklarını harf hatası, harf ve hece eksikliği, yazım ve noktalama kuralları açısından gözden geçirmeleri ve düzenlemeleri sağlanır.
3,4	T.3.4.11. Yazdıklarını düzenler. Yapılacak düzenleme çalışması sınıf düzeyine uygun yazım ve noktalama kuralları ile sınırlı tutulur.

Tablo 2 incelendiğinde tıpkı yazım kurallarında olduğu gibi noktalama kurallarında da ilkökul 1. sınıftan 4. sınıfın sonuna kadar noktalama kurallarının aşamalı bir şekilde Türkçe dersi kazanımlarına yansıtıldığı görülmektedir.

Ülkemizde özel ve üstün yetenekli öğrencilerin potansiyellerini ortaya çıkarmak, yeteneklerini geliştirmek adına “Bilsem”ler okul öncesi eğitim, ilkökul, ortaokul ve lise çağındaki özel yetenekli öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmaları ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla yerleşim biriminin özellikleri, ulaşım imkânları ve 3 bölgesel olarak nüfusunun 100.000’den az olmaması şartı ile hizmet alması öngörülen öğrenci sayısı gibi hususlar da dikkate alınarak valiliklerin teklifi üzerine Bakanlıkça açılır.” (<https://orgm.meb.gov.tr/>).

Bilsem’ler sınavla öğrenci kabul etmektedir. Bilsem’lerdeki eğitim-öğretim süreci, içeriği, kullanılan yöntem ve teknikler, derslerin işleniş şekilleri normal okullardan farklıdır. Buradaki programlar okul saatlerinin dışında daha az sayıdaki öğrencilerle alanında yetkin danışman öğretmenler rehberliğinde gerçekleştirilmektedir. Sınav, sınıf geçme, not kaygısı gibi durumlar söz konusu olmamakta sürece dayalı, proje tabanlı bir öğrenme modeline göre hareket edilmektedir.

Alanyazın incelendiğinde ülkemizde normal zekâ düzeyine sahip her kademedeki öğrencilerin yazım ve noktalama kurallarını kullanım durumlarıyla ilgili bilimsel çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Özel ve üstün yetenekli öğrencilerle ise bu konuda çok az sayıda araştırma yapıldığı tespit edilmiştir. Araştırmaların az sayıda olması bu öğrencilerin becerilerini farklı yönleriyle araştırma gereksinimi olduğunu göstermiştir.

Bu araştırmanın amacı Bilsem’e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yazım ve noktalama kurallarına uyma durumlarını tespit etmektir. Bu amaç çerçevesinde araştırma kapsamında aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- 1- Bilsem’e devam eden 3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarındaki yazım hataları nelerdir?
- 2- Bilsem’e devam eden 3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarındaki noktalama hataları nelerdir?

3- Bilsem'e devam eden 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarındaki yazım hataları nelerdir?

4- Bilsem'e devam eden 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarındaki noktalama hataları nelerdir?

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesine göre yapılandırılmıştır. Karasar (2005:183) tarafından belgesel tarama olarak adlandırılan doküman analizi, belli bir amaca dönük olarak kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır. Bilsem'e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yaptırılan serbest yazma çalışmalarında öğrencilerin yazdığı yazılar bu çalışmada incelenen dokümanlardır.

3.2. Çalışma Grubu

Bu araştırma için çalışma grubunun belirlenmesinde kolay ulaşılabılır örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2020-2021 eğitim öğretim yılında Anadolu'da bir şehirde bulunan Bilsem 'de öğrenim gören toplam 43 3. ve 4. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. 43 öğrencinin 21'i 3. sınıf, 22'si ise 4. sınıf öğrencisidir. Veri toplama süreci korona virüs küresel salgını döneminde gerçekleştiği için 43 öğrenciye ulaşılabılmıştır.

Ülkemizde 4+4+4 eğitim-öğretim sisteminin uygulanması dolayısıyla ilkökul 4. sınıfın sonunda tamamlanmaktadır. Öğrencilere yazma ile ilgili bilgi ve becerilerin pek çoğu ilkökulda kazandırılmaktadır. Bu sebeple çalışmada 4. ve 3. sınıf öğrencileri çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın veri toplama aracı, Türk Dil Kurumu'nun güncel Yazım Kılavuzu'ndaki yazım ve noktalama kuralları esas alınarak araştırmacılar tarafından oluşturulan "yazım ve noktalama yanlışları cetveli"dir. Öğrenci yazıları (dokümanlar) araştırmanın veri kaynağıdır. Yazım ve noktalama yanlışları cetveli, araştırma kapsamında kullanılmadan önce Türkçe Eğitimi ve Sınıf Eğitimi alanında uzman üç kişinin görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan gelen dönütlere göre cetvelde gerekli değişiklikler yapılmıştır.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırmacılar, ikamet ettikleri şehirlerde bulunan Bilsem'e giderek öğrencilere çalışmanın amacı ve işleyiş süreci hakkında bilgi vermişler, araştırmaya katılımın gönüllük esasına dayalı olduğunu ifade etmişlerdir. Öğrencilerin yaşları 18'den küçük olması dolayısıyla gönüllü öğrencilerin velilerinden araştırmaya katılım onayı istenmiştir. Onay veren velilerden "Veli Onam Formunu" doldurmaları talep edilmiştir. Tüm bu prosedürler tamamlandıktan sonra araştırmanın verilerine kaynaklık edecek olan serbest yazma çalışmalarının gerçekleştirilmesi aşamasına geçilmiştir. Araştırmanın verileri her iki sınıf için birer gün ayrılmak suretiyle iki günde toplanmıştır.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler nitel analiz tekniklerinden birisi olan içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. İçerik analizinde, birbirine yakın olan veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilir ve yorumlanır. Verilerin analizi aşamasında öncelikle elde edilen veriler kodlanır, bu kodlar belirli kategorilere ayrılarak temalar altında toplanır, veriler belirlenen kod ve temalara göre düzenlenir ve son olarak bulgular yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Öncelikle öğrencilerin yazma çalışmaları iki araştırmacı tarafından tek tek ayrıntılı bir şekilde okunmuş ve incelenmiştir. İki araştırmacının her biri ayrı ayrı her öğrencinin kağıdını yazım ve noktalama yanlışları cetveline göre değerlendirmiştir. Elde edilen veriler kodlanmış ve kodlar kategoriler altında birleştirilmiştir.

3.6. Güvenirlilik-Geçerlik

Bu araştırmada Amerikan Psikoloji Derneği (APA, 2020) tarafından önerilen etik prosedürlere uyulmuştur. Katılımcılar gönüllülük ilkesine uygun olarak çalışmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların velilerinden onay alınmıştır. Kişisel gizlilikle birlikte katılımcıların itibarı ve hakları güvence altına alınmaya çalışılmıştır. Katılımcılara araştırmanın herhangi bir bölümünde gerekçe belirtmeksizden çalışmadan çekilebilecekleri bilgisi verilmiştir. Ayrıca araştırmacılar analiz ve raporlama sürecinde şeffaflık ilkesini titizlikle benimsemişlerdir. Araştırmanın inanırlığını artırmak için elde edilen veriler, grafikler, fotoğraflar ve tablolar ile sunulmuş ve yorumlanmıştır. İnanırlığı güçlendirmek amacıyla öğrencilerin yazım ve noktalama yanlışları yaptığı ifadeler fotoğraflanmış ve öğrencilerin kişisel bilgileri ifşa edilmeden bulgular başlığı altında verilmiştir.

Etik Kurulu İzni

Kurul adı: Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

Karar tarihi: 20. 04.2021

Belge sayı numarası: 19776

4. Bulgular

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular kategorileştirilerek alt başlıklar halinde sunulmuştur. Öncelikle 3. ve 4. sınıfların bulguları ortak olarak sonrasında ise sınıf düzeylerine özgü ayrıntılı bir şekilde tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur.

4.1. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Hataları

Bu başlık altında 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazım ve noktalama hataları ortak olarak birlikte sunulacaktır.

Tablo 3. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Hataları

<i>Sınıf</i>	<i>Öğrenci</i>	<i>Yazım</i>	<i>Noktalama</i>
--------------	----------------	--------------	------------------

<i>Düze yi</i>	<i>Sayı sı</i>	<i>Hatas ı</i>	<i>Hatas ı</i>
3	21	55	27
4	22	107	54
Toplam	43	162	81

Tablo 3'e göre 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazı çalışmalarında toplam 162 yazım hatası, 81 noktalama hatası yaptıkları görülmektedir. Tabloya göre yazım hatalarının noktalama hatalarının iki katı olduğu görülmektedir. Her iki sınıf düzeyinde de neredeyse aynı oranlarda öğrencilerin noktalama hatalarından çok yazım hataları yaptıkları Tablo 1.'e göre rahatlıkla söylenebilir.

Tablo 4. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları

<i>Sınıf</i>	<i>Kategori</i>	<i>Hata Sıklığı</i>	<i>%</i>
<i>Düze yi</i>		<i>(f)</i>	
3-4	Büyük harflerin hatalı yazımı	75	46,29
3-4	Sözcüklerin hatalı yazımı	41	25,30
3-4	da-de bağlacının hatalı yazımı	26	16,04
3-4	Ayrı-birleşik sözcüklerin hatalı yazımı	9	5,55
3	Rakamların, kesirlerin hatalı yazımı	2	1,23
3	Eklerin yazımında eksiklik	2	1,23
3	Eklerin hatalı kullanımı	1	0,61
4	ki bağlacının hatalı yazımı	3	1,85
4	Soru ekinin hatalı yazımı	3	1,85
Toplam	9	162	100

Tablo 4'e göre 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazım hatalarının ortak 4 kategoride toplandığı görülmektedir. Bununla birlikte 3. sınıf düzeyinde 4. sınıf düzeyinden farklı 3 kategori, 4. sınıf düzeyinde ise 3. sınıf düzeyinden farklı 2 kategori olduğu görülmektedir. Her iki sınıf düzeyinde de en sık tekrarlanan ortak yazım hatasının büyük harflerin hatalı yazımı (f: 75, %46,29) olduğu, yine her iki sınıf düzeyinde de en seyrek tekrarlanan ortak yazım hatasının ayrı-birleşik sözcüklerin hatalı yazımı (f: 9, %5,55) olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloda sınıf düzeylerine göre farklılaşan, ortak olmayan kategorilerin olduğu da göze çarpmaktadır.

Tablo 5. 3. ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hataları

<i>Sınıf</i>	<i>Kategori</i>	<i>Hata Sıklığı</i>	<i>%</i>
--------------	-----------------	---------------------	----------

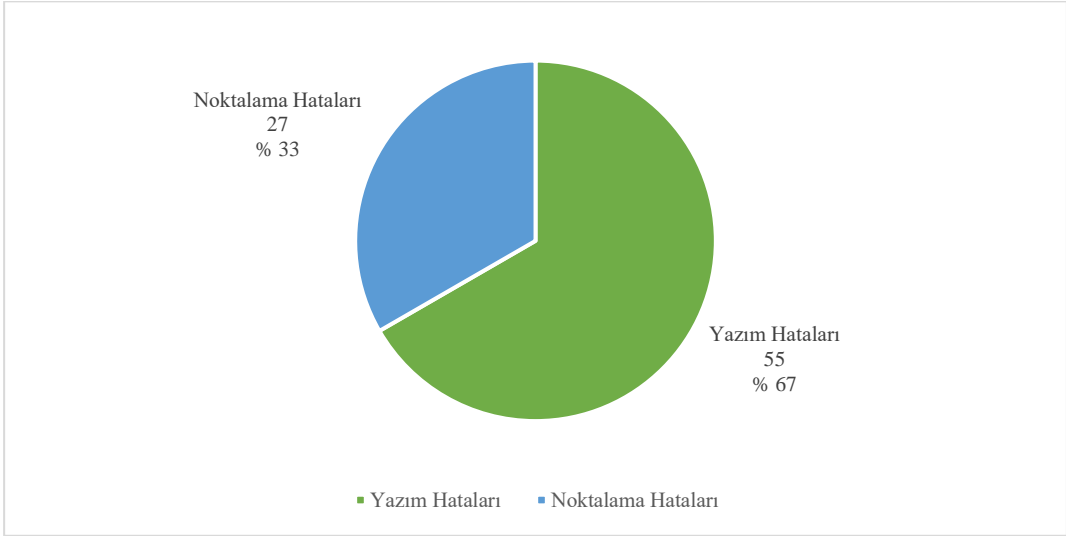
<i>Düzeyi</i>		<i>(f)</i>	
3-4	Nokta eksikliği	45	55,55
3-4	Virgül eksikliği	11	13,58
3-4	Virgülün hatalı kullanımı	8	9,87
3-4	Noktanın hatalı kullanımı	5	6,17
3	Noktalı virgülün yanlış kullanımı	2	2,46
3	İki noktanın yanlış kullanımı	1	1,23
4	Kesme işareti eksikliği	5	6,17
4	Soru işareti eksikliği	3	3,70
4	Kısa çizgi eksikliği	1	1,23
Toplam	9	81	100

Tablo 5 incelendiğinde aynı yazım hatalarında olduğu gibi noktalama hatalarında da her iki sınıf düzeyinin 4 kategoride örtüştüğü görülmektedir. Buna göre 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında en sık yaptıkları ortak hata, nokta eksikliği (f: 45, %55,55), en seyrek yaptıkları ortak hata, noktanın yanlış kullanımıdır (f: 5, %6,17). Bununla birlikte tabloda, ortak olmayan 3. sınıf düzeyinde 2, 4. sınıf düzeyinde ise 3 farklı kategorinin oluştuğu görülmektedir.

4.2.3. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarındaki Yazım ve Noktalama Hataları

Bu başlık altında 3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yaptıkları yazım ve noktalama hataları önce birlikte sonrasında ise yazım hataları ve noktalama hataları olarak ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

Şekil 1.3. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Hataları

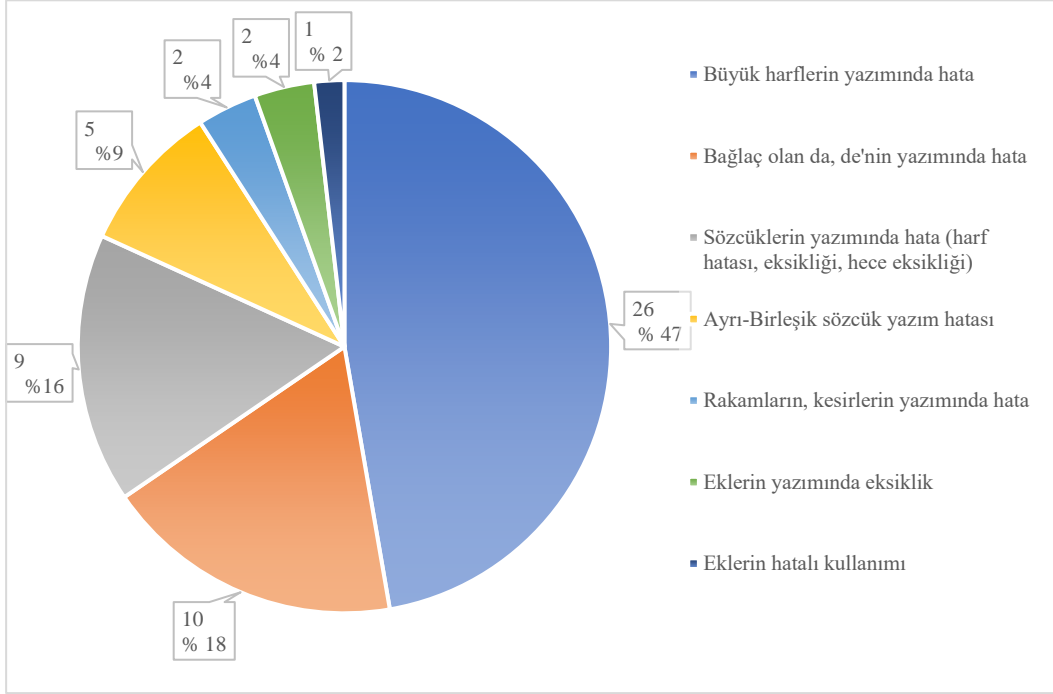
Şekil 1 incelendiğinde Bilssem'e devam eden 21 3. sınıf öğrencisinin yazma çalışmalarında toplam 82 yazım ve noktalama hatası yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin yazma çalışmalarındaki yazım ve noktalama hatalarının 55'nin yazım hatası (%67), 27'sinin ise noktalama hatası (%33) olduğu görülmektedir.

4.2.1.3. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları

3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmaları yazım hataları bakımından incelenmiş ve 7 kategori altında değerlendirilmiştir. Hata sıklığına göre bu kategoriler şöyledir:

- a- Büyük harflerin yazımında hata (26)
- b- Bağlaç olan da-de'nin yazımında hata (10)
- c- Sözcüklerin yazımında hata (harf hatası, eksikliği, hece eksikliği) (9)
- d- Ayrı-birleşik sözcüklerin yazımında hata (5)
- e- Rakamların, kesirlerin yazımında hata (2)
- f- Eklerin yazımında eksiklik (2)
- g- Eklerin hatalı kullanımı (1)

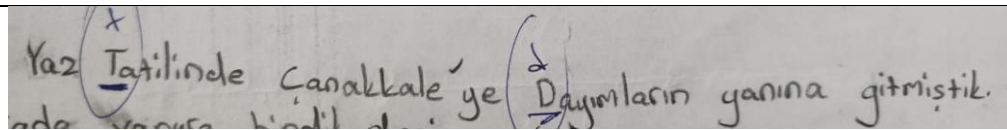
Şekil 2. 3. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları

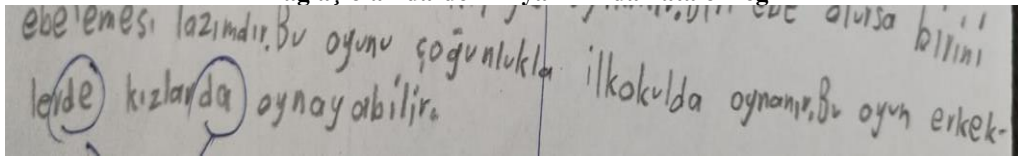
Şekil 2 incelendiğinde 3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yaptığı yazım hatalarının 7 kategoride toplandığı görülmektedir. Şekil 2'ye göre öğrencilerin en fazla büyük harflerin yazımında hata (f: 26, %47) yaptıkları görülmektedir. Bunun ardından en fazla, bağlaç olan da-de'nin hatalı yazımı (f: 10, %18), üçüncü olarak ise sözcüklerin hatalı yazımıdır (f: 9, %16). Şekle göre en az hata oranı eklerin hatalı kullanımındadır (f: 1, %2).

Tablo 6. 3. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hatalarından Örnekler

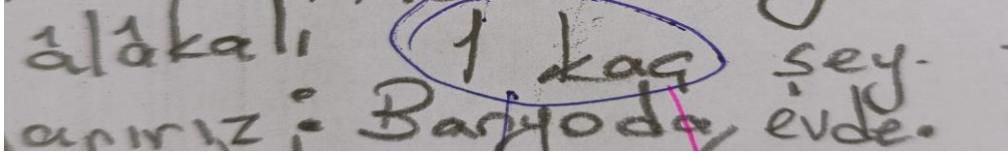
Büyük harflerin yazımında hata örneği

Bağlaç olan da-de'nin yazımında hata örneği

Sözcüklerin yazımında hata örneği

Tablo 6'da 3. sınıf öğrencilerinin en sık tekrarladıkları yazım hatalarından örnekler sunulmuştur. Buna göre ilk örnekte cümle başı ve özel isim olmadığı halde cümle içerisinde bazı kelimelerin büyük harfle yazıldığı, ikinci örnekte bağlaç olan da-de'nin ayrı yazılması gerekirken bitişik yazıldığı, üçüncü örnekte ise sözcük olarak yazılması gereken ifadenin rakamla yazıldığı görülmektedir.

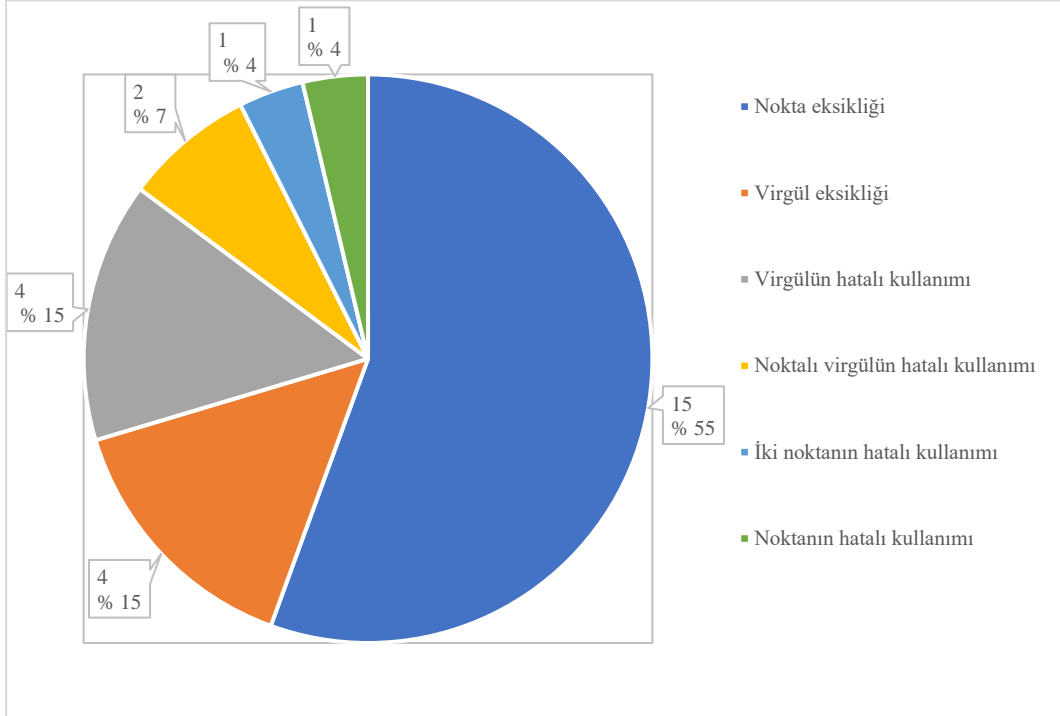
Not: 6-9. tablolarda örnek olması maksadıyla öğrencilerin yazma çalışmalarından kesitler sunulmuştur. Dokümanlar incelenirken araştırmacılar yazım hatalarını ve noktalama hatalarını, eksiklerini tükenmez kalemle belirtmişlerdir. Öğrenciler yazma çalışmalarını kurşun kalemle yapmışlardır. Örneğin nokta eksikliğinin yer aldığı bir kesitte araştırmacılar dokümanları incelerken nokta eksikliğini belirtmek adına tükenmez kalemle nokta işaretini koymuşlardır.

4.2.2. 3. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hataları

3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmaları noktalama hataları bakımından incelenmiş ve 6 kategori altında değerlendirilmiştir. Hata sıklığına göre bu kategoriler şöyledir:

- a- Nokta eksikliği (15)
- b- Virgül eksikliği (4)
- c- Virgülün hatalı kullanımı (4)
- d-Noktalı virgülün hatalı kullanımı (2)
- e- İki noktanın hatalı kullanımı (1)
- f- Noktanın hatalı kullanımı (1)

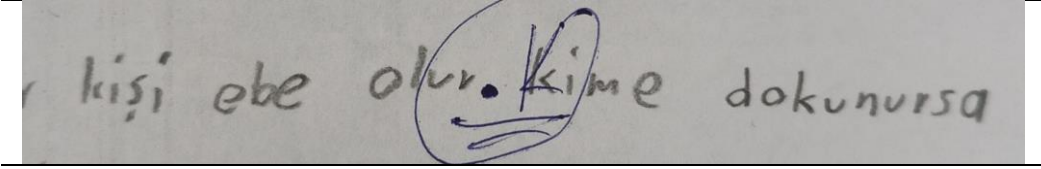
Şekil 3. 3. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hataları

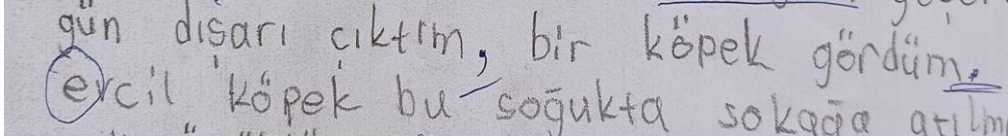
Şekil 3 incelendiğinde 3. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında en fazla nokta eksikliği (f: 15, %55) kategorisinde noktalama hatası yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin kullanılması gereken yerlerde nokta kullanmadıkları yazma çalışmalarında tespit edilmiştir. Bununla birlikte en az yaptıkları hata ise noktanın (f: 1, %4) ve iki noktanın (f: 1, %4) kullanımındadır.

Tablo 7. 3. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hatalarından Örnekler

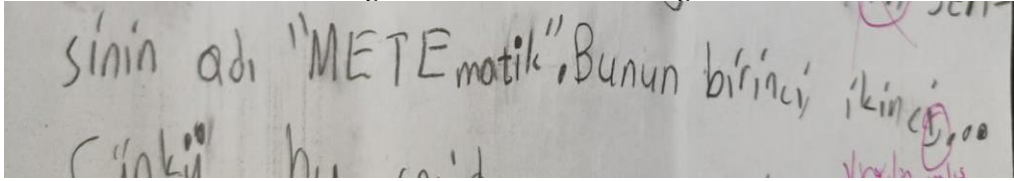
Nokta eksikliği hata örneği

Virgül eksikliği hata örneği

Virgülün hatalı kullanımı örneği

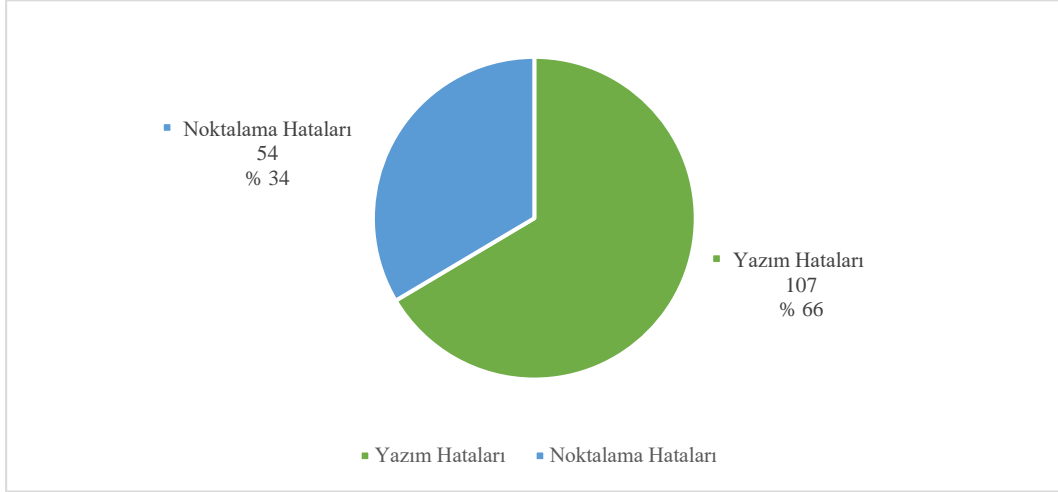

Tablo 7’de 3. sınıf öğrencilerinin en sık tekrarladıkları noktalama hatalarından örnekler sunulmuştur. Buna göre ilk örnekte cümle bitiminde nokta konulması gerekirken konulmadığı, ikinci örnekte sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için virgül konulması gereken yerde virgül konulmadığı, üçüncü örnekte de cümle bitiminde üç noktadan önce virgül konularak virgülün hatalı kullanıldığı görülmektedir.

4.3. 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarındaki Yazım ve Noktalama Hataları

Bu başlık altında 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yaptıkları yazım ve noktalama hataları önce birlikte sonrasında ise yazım hataları ve noktalama hataları olarak ayrı ayrı ele alınıp incelenmiştir.

Şekil 4. 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Hataları

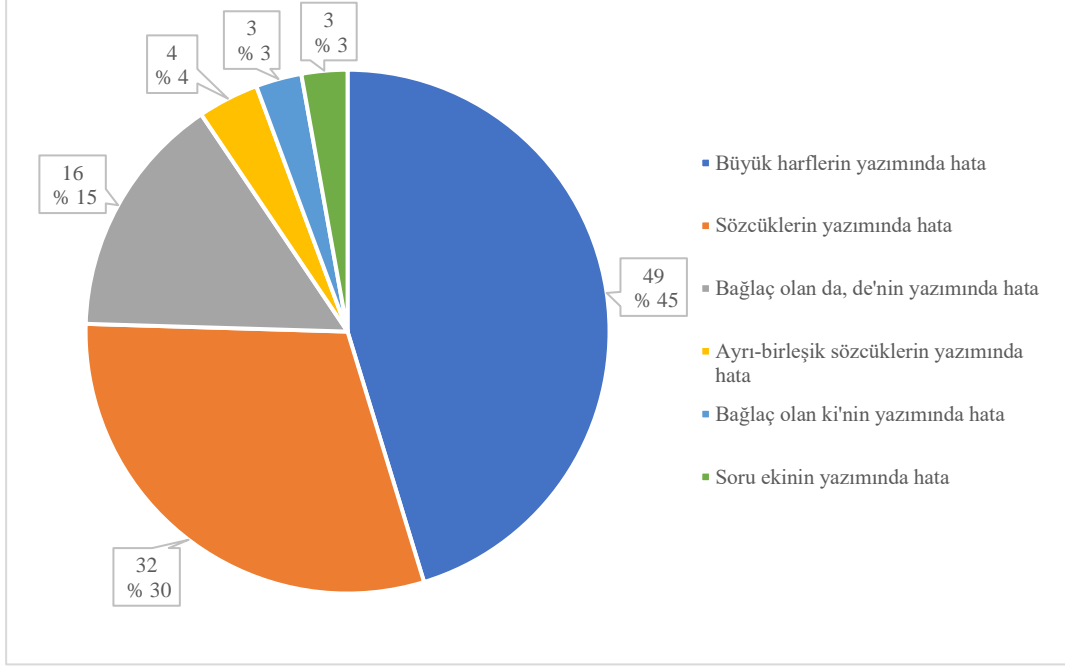
Şekil 4 incelendiğinde Bilsem'e devam eden 22 4. sınıf öğrencisinin yazma çalışmalarında toplam 161 yazım ve noktalama hatası yaptıkları görülmektedir. Öğrencilerin yazma çalışmalarındaki yazım ve noktalama hatalarının 107'sinin yazım hatası (%66), 54'nün ise noktalama hatası (%34) olduğu görülmektedir. Bu bağlamda her iki sınıf düzeyi için de yazım ve noktalama hatalarının ortak incelendiği Şekil 1 ve Şekil 4'e göre öğrencilerin noktalama hatalarından daha çok yazım hatası yaptıkları görülmektedir.

4.3.1. 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları

4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmaları yazım hataları bakımından incelenmiş ve 6 kategori altında değerlendirilmiştir. Hata sıklığına göre bu kategoriler şöyledir:

- a- Büyük harflerin yazımında hata (49)
- b- Sözcüklerin yazımında hata (32)
- c- Bağlaç olan da-de'nin yazımında hata (16)
- d- Ayrı-birleşik sözcüklerin yazımında hata (4)
- e- Bağlaç olan ki'nin yazımında hata (3)
- f- Soru ekinin yazımında hata (3)

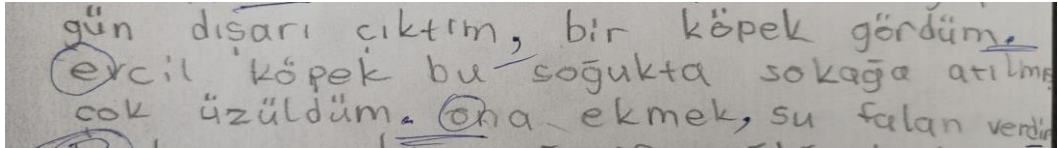
Şekil 5. 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hataları

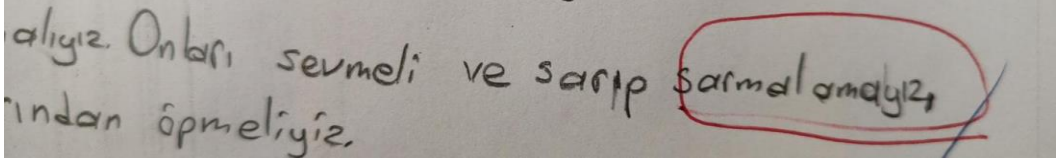
Şekil 5 incelendiğinde 4. sınıf öğrencilerinin de tıpkı 3. sınıf öğrencileri gibi en çok büyük harflerin yazımında hata (f: 49; %45) yaptıkları görülmektedir. Yazma çalışmalarında öğrencilerin en az ki bağlacının yazımında (f: 3, %3) ve soru ekinin yazımında (f: 3, %3) hata yaptıkları görülmektedir.

Tablo 8. 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Hatalarından Örnekler

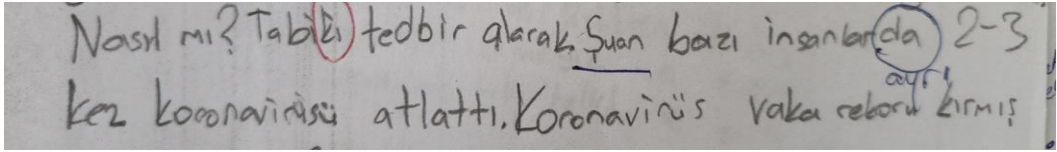
Büyük harflerin yazımında hata örneği

Sözcüklerin yazımında hata örneği

Bağlaç olan da-de'nin yazımında hata örneği

Tablo 8'de 4. sınıf öğrencilerinin en sık tekrarladıkları yazım hatalarından örnekler sunulmuştur. Buna göre ilk örnekte cümle başında büyük harf kullanılması gerekirken cümle başında küçük harf kullanıldığı, ikinci örnekte gereklilik ekinin yazımında hecenin eksik yazıldığı, üçüncü örnekte ise bağlaç olan da-de'nin ve bağlaç olan ki'nin ayrı yazılması gerekirken bitişik yazıldığı, "şu an" sözcüğünün ayrı yazılması gerekirken bitişik yazıldığı görülmektedir.

Not: Yazım ve noktalama hataları ile ilgili tablolar oluşturulurken sınıf düzeyinde en sık tekrarlanan ilk üç hata baz alınmıştır. Tablo 8'deki üçüncü örnek esas olarak bağlaç olan da-de'nin hatalı yazımıyla ilgilidir fakat söz konusu örnekte bağlaç olan da-de'nin hatalı yazımı dışında başka yazım hatası örneklerine de rastlanıldığı için Tablo 8'in açıklamasında onlara da değinilmiştir.

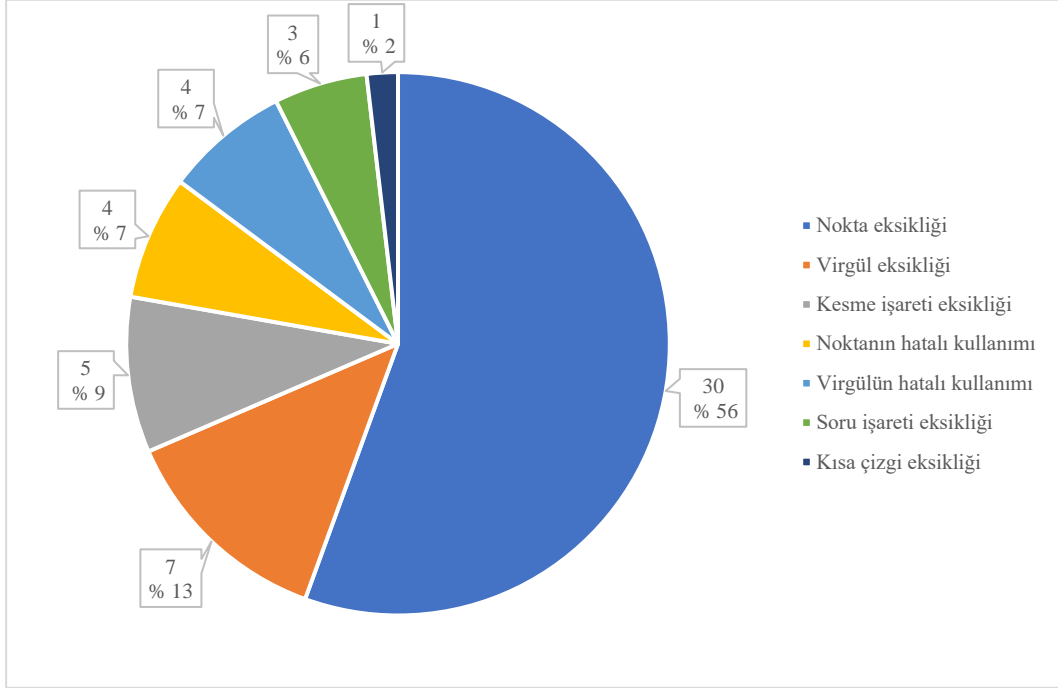
4.3.2. 4. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hataları

4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmaları noktalama hataları bakımından incelenmiş ve 7 kategori altında değerlendirilmiştir. Hata sıklığına göre bu kategoriler şöyledir:

- a- Nokta eksikliği (30)
- b- Virgül eksikliği (7)
- c- Kesme işareti eksikliği (5)
- d- Noktanın hatalı kullanımı (4)
- e- Virgülün hatalı kullanımı (4)
- f- Soru işareti eksikliği (3)

g- Kısa çizgi eksikliği (1)

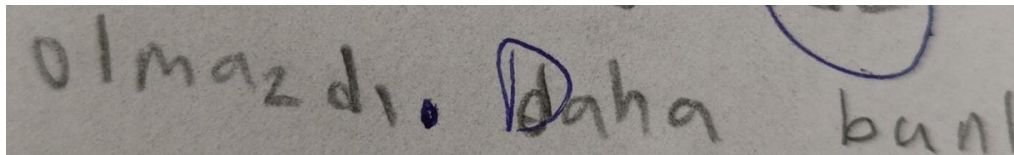
Şekil 6. 4. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hataları

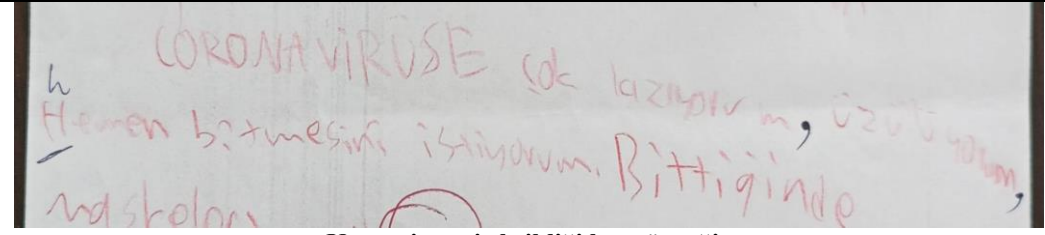
Şekil 6 incelendiğinde 4. Sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında en sık tekrarladıkları hata, nokta eksikliği (f: 30; %56), ikinci en sık tekrarlanan hata ise virgül eksikliğidir (f: 7; %13). Öğrencilerin yazma çalışmalarında kullanılması gereken yerlerde nokta ve virgül kullanmadıkları tespit edilmiştir. Noktalama hatalarında en sık tekrar eden bu iki hata, 3. sınıf öğrencilerinde de aynıdır.

Tablo 9. 4. Sınıf Öğrencilerinin Noktalama Hatalarından Örnekler

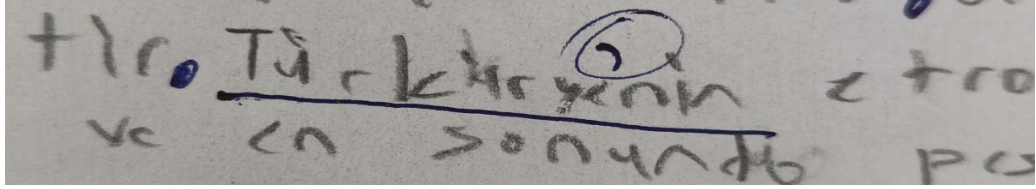
Nokta eksikliği hata örneği

Virgül eksikliği hata örneği

Kesme işareti eksikliği hata örneği

Tablo 9’ da 4. sınıf öğrencilerinin en sık tekrarladıkları noktalama hatalarından örnekler sunulmuştur. Buna göre ilk örnekte cümle sonunda nokta işareti konulması gerekirken konulmadığı, ikinci örnekte birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelimelerin arasına konulması gerekirken konulmadığı, üçüncü örnekte de özel ada getirilen iyelik ekini ayırmak için kesme işareti konulması gerekirken konulmadığı görülmektedir.

5. Sonuç

Bilsem’ e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yazım ve noktalama kurallarına uyma durumlarını tespit etmek amacıyla yapılan bu çalışmada elde edilen bulgular alanyazında yapılan ilgili araştırmaların bulgularıyla mukayese edilerek sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlardan hareketle de öneriler geliştirilmiştir.

Bu çalışmada çalışma grubunda yer alan Bilsem’ e devam eden 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin serbest yazma çalışmalarında yazım ve noktalama hatalar yaptıkları tespit edilmiştir. Öğrencilerin toplamda 162 yazım hatası, 81 noktalama hatası yaptığı bulgusuna erişilmiştir. Yazım hatalarının noktalama hatalarından fazla olması hatta sayısal olarak iki katı olması dikkat çekicidir. Arıcı (2008) ve Süğümlü’ nün (2020) çalışmalarında da yazım hatalarının noktalama hatalarından fazlalığı göze çarpmaktadır. 3. ve 4. sınıf birlikte ele alındığında öğrencilerin yaptığı yazım hatalarının 9 kategoride toplandığı görülmektedir. Öğrencilerin en sık yaptıkları ilk üç yazım hatasının, büyük harfler hatalı yazımı (f: 75, %46,29), sözcüklerin hatalı yazımı (f: 41, %25,30) ve da-de bağlacının hatalı yazımı (f: 26, %16,04) olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular alanyazındaki ilgili araştırmaların sonuçlarıyla da örtüşmektedir. Akkaya’ nın (2013) araştırmasında da öğrencilerin yazıları incelendiğinde büyük harflerin yazılışından kaynaklanan 1365 yanlış (%33,31), bağlaç olan da-de’ nin

yazılışından kaynaklanan 322 yanlış (%7,86) olduğu tespit edilmiştir. Akkaya'nın (2013) araştırmasında en çok yapılan yazım yanlış bağlaç olan da-de'nin yazılışdır. Bay ve Erdoğan'ın (2023) yaptığı çalışmada da ilkökul öğrencilerinin büyük harf yazımında hata yaptıkları tespit edilmiştir. Yine 3. ve 4. sınıf birlikte ele alındığında öğrencilerin yaptığı noktalama hatalarının da 9 kategoride toplandığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin en sık yaptıkları ilk üç noktalama hatasının, nokta eksikliği (f: 45, %55,55), virgül eksikliği (f: 11, %13,58) ve virgölün hatalı kullanımı (f: 8, %9,87) olduğu tespit edilmiştir. Kasa Ayten ve Ekmekci (2021) yaptıkları çalışmada ilkökul 1. ve 2. sınıf öğrencilerinin noktalama işaretlerinin kullanımında sorunlar yaşadıkları sonucuna ulaşmışlardır. Özellikle 2. sınıf dikte metninde 2. sınıf kazanımlarından yola çıkarak daha fazla noktalama işaretine yer verildiğini fakat öğrencilerin bu noktalama işaretlerini hatalı kullandıkları tespit edilmiştir. Öğüt (2018) de araştırmasında 1. sınıf öğrencilerinin yazılarında noktalama işaretlerinin kullanımında hatalar yaptığını dile getirmiştir. Terziyan ve Demirel (2020) tarafından yapılan çalışmada, 4. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında harflerin eksik yazıldığı, bazı harflerin değiştirildiği, kelimelere çeşitli hecelerin eklenmesi ve çıkarılması hatalarının sıklıkla tekrar edildiğini ifade etmişlerdir. Ulu (2019) öğrencilerin yazma çalışmalarında en fazla imla hataları yaptıklarını; sırasıyla harf atlama/ekleme, hece atlama/ekleme, harf karıştırma, sözcük atlama/ekleme, satır sonu hece ayırma, kelimeleri bitişik/ayrı yazma, sözcüğü yanlış yazma, ters yazma açısından hata yaptıklarını dile getirmiştir. Akmugan (2019) ve Çetin (2013) yaptıkları çalışmalarda 4. sınıf öğrencilerinin yazım ve noktalamada hata yaptıklarını tespit etmiştir. Yıldırım ve Uludağ (2016) ise yaptıkları çalışmada öğrencilerden toplanan kâğıtlarda yazım kurallarının ve noktalama işaretlerinin kullanımına ilişkin birçok hata tespit etmişlerdir.

Mevcut araştırma bulguları sınıf düzeyi özelinde ele alındığında 3. sınıf öğrencilerinin toplam 82 hata yaptıkları, bunların 55'nin yazım hatası (%67) ve 27'sinin ise noktalama hatası (%33) olduğu bulgusu elde edilmiştir. 3. sınıf öğrencilerinin yazım hatalarının en çok büyük harflerin yazımında (f: 26, %47), bağlaç olan da-de'nin yazımında (f: 10, %18) sözcüklerin yazımında (harf hatası, eksikliği, hece eksikliği) (f: 9, %16) yaptıkları görülmüştür. 3. sınıf özelindeki bu durumun 3. ve 4. sınıf birlikte değerlendirildiğinde elde edilen bulgularla örtüştüğünü göstermektedir.

Bulgular 4. sınıf özelinde ele alındığında öğrencilerin yazma çalışmalarında toplam 161 yazım ve noktalama hatası yaptıkları tespit edilmiştir. Buna göre hataların 107'sinin yazım hatası (%66), 54'nün ise noktalama hatası (%34) olduğu görülmektedir. Burada 4. sınıf öğrencilerinin yaptığı yazım hatalarının sayı değeri dikkat çekicidir. 4. sınıf öğrencilerinin 3. sınıf öğrencilerinin yazım hatalarının (f: 55) neredeyse iki katı (f: 107) hata yaptıkları görülmektedir. Bu noktada dikkat çeken bir başka husus ise Türkçe Öğretim Programı'nda yazma alanında yazım kuralları ile ilgili kazanımların 3. sınıfta 4. sınıfa göre daha kısıtlı olmasıdır. 4. sınıf öğrencilerinin yazım hatalarını en çok büyük harflerin yazımında (f: 49, %45), sözcüklerin yazımında (f: 32, %30) ve bağlaç olan da-de'nin yazımında (f: 16, %15) yaptıkları görülmüştür. Bu bağlamda 3. sınıf ve 4. sınıf ayrı ayrı ele alındığında yazım kurallarında en sık tekrarlanan hataların aynı kategorilerde olduğu göze çarpmaktadır.

Noktalama hataları ile ilgili bulgular sınıf düzeyi özelinde değerlendirildiğinde 3. sınıfta en çok nokta eksikliği (f: 15, %55), virgül eksikliği (f: 4, %15), virgölün hatalı kullanımı (f: 4, %15)

kategorilerinde hata yapıldığı görülmektedir. 4. sınıfta da en çok nokta eksikliği (f: 30, %56), virgül eksikliği (f: 7, %13) ve kesme işareti eksikliği (f: 5, %9) kategorilerinde hata yapıldığı görülmektedir. Bu veriler doğrultusunda tıpkı yazım hatalarında en sık tekrarlanan “büyük harflerin yazımında hata” kategorisinde olduğu gibi noktalama hatalarında en sık tekrarlanan “nokta eksikliği” kategorisinde 4. sınıf öğrencilerinin (f: 30) 3. sınıf öğrencilerinin (f: 15) iki katı hata yaptığı göze çarpmaktadır. Hem yazım hatalarında hem de noktalama hatalarında en sık tekrarlanan hatalarda ilk sırada olan kategorilerde 3. sınıfların 4. sınıflardan %50 oranında daha az hata yapması ilginç bir görünüm arz etmektedir.

Genel olarak üstün yetenekli öğrencilerle, özel olarak da Bilsem’e devam eden öğrencilerle yazım ve noktalama kuralları ve yazma becerisi ile ilgili olarak alanyazında çok fazla çalışma olmadığı görülmektedir. Akça Üşenti (2013) “Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilere Uygulanan Farklılaştırılmış Türkçe Öğretim Uygulamalarının Etkililiğinin Sınanması” başlıklı doktora çalışmasında Bilsem’e devam eden 10-11 yaş grubundaki öğrencilerle çalışmıştır. Akça Üşenti (2013) çalışmasının alt boyutlarında yazım ve noktalama ile ilgili verilere de yer vermiştir. Buna göre çalışma grubundaki 10-11 yaş Bilsem öğrencilerinin de yazım ve noktalama hataları yaptığı deney grubuna verilen “Farklılaştırılmış Türkçe Öğretim Uygulamaları” ile son test uygulamalarında deney grubundaki Bilsem öğrencilerinin kontrol grubundaki Bilsem öğrencilerine nazaran daha az hata yaptıklarını ifade etmiştir. Konuyla ilgili bir diğer çalışma ise Ertürk’ün (2018) “Üstün Zekâlı Birinci Sınıf Öğrencilerinin İlk Okuma ve Yazma Hatalarının İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans çalışmasıdır. Bu çalışmada da ilkökul 1. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında sıklıkla cümleye küçük harfle başlama ve noktalama işaretlerinin kullanımında, yazımında (noktalama işaretlerini ters yazma) hatalar yaptıklarını ifade etmektedir.

İlgili araştırmaların sayıca az olması araştırma bulgularını yorumlama açısından araştırmacıları kısıtlaya da araştırmanın konusu çerçevesinde üstün yetenekli olmayan öğrencilerle yapılan araştırmaların bulgularına ve sonuçlarına bakıldığında, Bilsem’e devam eden öğrencilerin yazma çalışmalarında diğer öğrencilerle hemen hemen aynı yazım ve noktalama hatalarını yaptıkları ve tekrarlama sıklıklarının ve oranlarının da benzer olduğu rahatlıkla söylenebilir.

2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı’ndaki (1-8) yazma kazanımlarında da görüldüğü gibi yazım ve noktalamanın öğretimine temel eğitimin ilk basamağında 1. sınıftan itibaren başlanmaktadır. Bu durum da yazım ve noktalama öğretiminin yazma becerisinin gelişiminde önemli bir husus olduğunun göstergesidir. Yapılan bilimsel araştırmaların sonuçları da göstermiştir ki temel eğitim düzeyinde öğrenciler yazım ve noktalama kurallarını tam manasıyla öğrenemediklerinde eğitim-öğretim hayatlarının ileriki dönemlerinde de bu hataları yapmaya devam etmektedirler. Oktay (2019) “Öğretim Kademelerine Göre Öğrencilerin Yazılı Anlatım Becerilerinin Karşılaştırılması” başlıklı araştırmasında ortaokul (7. sınıf), lise (11. sınıf) ve üniversite öğrencilerinin (3. sınıf) yazılı anlatım çalışmalarında yazım ve noktalama hataları yaptıklarını tespit etmiştir. Arıcı (2008) “Üniversite Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Hataları” başlıklı araştırmasında üniversite öğrencilerinin büyük bir çoğunluğunun (%68,6) yazım yanlışı yaptıklarını, araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık her

dördünden birinin (%24,1) noktalama kurallarında hataya düştüğünü belirtmektedir. Kemiksiz (2020) çalışma grubunu öğretmen adaylarının oluşturduğu araştırmasında katılımcıların yazılı anlatım çalışmalarında imla hataları yaptıklarını, en fazla yapılan yanlışların bağlaçlar, ayırıcı işaretler, kelimeler ve harfler kategorilerinde olduğu sonucuna ulaşmıştır. Topçuoğlu Ünal ve Altın (2017) “Üniversite Öğrencilerinin Dilekçe Yazım Yanlışları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırmalarında üniversite öğrencilerine yazdırılan 429 dilekçe örneğinin 355’inde yazım ve noktalama hatalarına rastladıklarını belirtmişlerdir. Süğümlü’nün (2020) ortaokul (5-8) öğrencileriyle yaptığı araştırmaya göre de öğrenciler yazılarında sıklıkla yazım ve noktalama hataları yapmaktadırlar. Kurtlu ve Korucu (2015) da 6. sınıf öğrencileriyle yaptıkları araştırmada öğrencilerin noktalama işaretlerini kullanmasında sorunlar yaşadığını belirtmişlerdir. Akkaya (2013) 6. sınıf öğrencilerinin yazma çalışmalarında yazım hatası yaptıklarını dile getirmektedir. Karagül’ün (2010) altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf öğrencilerinin yazım ve noktalama kurallarını uygulayabilme düzeyini tespit etmek amacıyla yaptığı araştırmada, öğrencilerin yazım kurallarını uygulama ile ilgili gerekli bilgi ve beceriye sahip olmadıkları, öğrencilerin büyük çoğunluğunun noktalama işaretlerini doğru şekilde kullanma konusunda sıkıntılar yaşadığı belirlenmiştir.

Yapılan bütün bu araştırmalar, temel eğitimden üniversite düzeyine kadar yazım ve noktalama ile ilgili sorunların varlığını gözler önüne sermektedir. Öyle ki öğretimine ilkökul 1. sınıftan itibaren başlanılan yazım ve noktalama kurallarının üniversite düzeyindeki öğrenciler tarafından da tam manasıyla öğrenilmediği, halâ hatalar yapılabildiği görülmektedir. Sezgin ve Katrancıoğlu (2021) yaptıkları araştırmada öğretmenlerin konuyla ilgili görüşlerinden hareketle öğrencilerin yazım kurallarını ve noktalama işaretlerini uygulamada zorlandıklarını bununla birlikte öğrencilerin duygu ve düşünceleri ifade etmede, harfleri doğru yazmada ve cümle kurmada da zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Bu sorunların nedenini Akkaya (2013) Türkçe öğretmenlerinin görüşlerinden hareketle “ilgi ve dikkat eksikliğine, temel dil becerilerinin edinilemediğine, okul dışında Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmadığına, sınav türlerine ya da öğretmenlerin sınav değerlendirmelerine, öğretmenlerin ya da öğrencilerin yazım kurallarının kaynaklarından etkili bir şekilde yararlanmamalarına” bağlamaktadır. Demir (2018) de çalışmasında, Tanzimat’tan günümüze kadar yazım ve noktalama ile ilgili eğitim-öğretimin her kademesinde problem yaşandığını bunun en belirgin nedeni olarak da öğretim programları hazırlanırken hedef kitlenin gelişimsel özelliklerinin dikkate alınmamasını göstermektedir. Bu problemlerin aşılması için de yazım ve noktalama için müstakil bir ders konulmasını önermektedir.

5.1. Öneriler

- Özellikle ilkökul ve ortaokul kademesinde yazım ve noktalama kurallarının öğretiminde ve bunların kullanımındaki problemlerin çözümünde öğretmenlere çok büyük görevler düşmektedir. Bu, sadece sınıf öğretmeni ve Türkçe öğretmenlerinin görevi ya da problemiymiş gibi algılanmamalı diğer derslerde de öğretmenler bu konuların üzerine azami ehemmiyet göstermeli, yazım ve noktalama işaretlerinin kullanımındaki problemleri çözmek ve hataları düzeltmek için çaba göstermelidirler.

- Yazım ve noktalama kurallarının öğrencilere tam manasıyla öğretilmesinde, hataların en aza indirgenmesinde öğretmenlerle aileler iş birliği yapmalı, evdeki yazma çalışmalarında da konuya hassasiyet gösterilmesinin önemi ailelere anlatılmalıdır.

- Yazım kılavuzu ve sözlük kullanımında okulda öğretmenlerin, evde ailelerin ısrarcı olmaları yazım ve noktalama hatalarını azaltabilir. Bu sebeple sadece Türkçe derslerinde değil diğer derslerde de yazım kılavuzu ve sözlük kullanımı artırılmalıdır.

- Okullarda öğrencilerin yazım ve noktalama yanlışlarını önleyecek sınıf içi etkinliklere ağırlık verilmelidir.

- Yazım ve noktalama kuralları ile ilgili teorik yerine daha çok uygulama ağırlıklı bir eğitim-öğretim süreci düzenlenmelidir.

- Genel olarak üstün zekâlı, özel olarak da Bilsem'e devam eden öğrencilerle daha geniş ölçüde, farklı yer ve farklı örneklem büyüklüğünde yazım ve noktalama kuralları ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Örnekleme üstün zekâlı olmayan, Bilsem'e devam etmeyen öğrenciler de dahil edilerek korelasyonel çalışmalar yapılabilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma (20. 04. 2021 tarih ve 19776 sayılı Afyon Kocatepe Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Onay Belgesi ile) bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazar 1'in makaleye katkısı %50, Yazar 2'nin makaleye katkısı %50'dir

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makalenin yazarları arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Akça Üşenti, Ü. (2013). Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilere Uygulanan Farklılaştırılmış Türkçe Öğretim Uygulamalarının Etkililiğinin Sınanması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkaya, A. (2013). 6. Sınıf Öğrencilerinin Yazım Yanlışları Sıklığı ve Yazım Yanlışlarının Nedenlerine İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8(4), 33-52.

- Akmugan, A., M. (2019). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Çalışma Kitaplarında Yaptıkları Yazım ve Noktalama Hatalarının Tespiti (Erzincan Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi.
- American Psychological Association. (2020). *Publication Manual of the American Psychological Association* (7th ed.). American Psychological Association.
- Arıcı, A. F. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Hataları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), 209-220.
- Aydın, İ. (2014). Türkçe Öğretiminde Yazılı Anlatım Çalışmalarındaki Sorunlar Üzerine Bir İnceleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2014 (4), 166-170.
- Bay, Y., Erdoğan, S. (2023). İlkokul Öğrencilerinin Yazma Hızları ve Hataları. *International Journal of Social Science Research*, 12(1), 20-47.
- Çetin, A. (2013). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulama Düzeyleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Demir, C. (2018). Okullarımızda Yazım Eğitimi ve Sorunlarımız Üzerine. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 121-135.
- Ertürk, E. (2018). Üstün Zekâlı 1. Sınıf Öğrencilerinin İlk Okuma Yazma Hatalarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Göker, O. (1996). *Uygulamalı Türkçe Bilgileri I*. İstanbul: MEB. Yayınları.
- Kantemir, E. (1997). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Karagül, S. (2010). İlköğretim 6-8. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Dersi Öğretim Programında Belirtilen Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulayabilme Düzeyi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kasa Ayten, B., Ekmekci, S. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde İlkokul 1. ve 2. Sınıf Öğrencilerinin Yazma Hatalarının Belirlenmesi. *Turkish Studies- Language*, 16(3), 1787-1810.
- Kavcar, C., Oğuzkan, F. ve Aksoy, Ö. (2007). *Yazılı ve Sözlü Anlatım (6. Baskı)*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kemiksiz, Ö. (2020). Öğretmen Adaylarının Yazılı Anlatımlarındaki İmla Hataları. *Journal of Language Education and Research*, 6(1), 35-55.

- Kurtlu, Y., Korucu, S. (2015). Altıncı Sınıf Öğrencilerin Dik Temel ve Bitişik Eğik Yazılarının Yazım Yanlışları ve Noktalama İşaretleri Bakımından Karşılaştırılması. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDER)*, 9(2), 167-190.
- MEB. (t.y.).Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi. MEB web sitesinden 01.12.2023 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf adresinden erişildi.
- MEB. (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Oktay, E. (2019). Öğretim Kademelerine Göre Öğrencilerin Yazılı Anlatım Becerilerinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Öğüt, A. (2018). İlkokul Öğrencilerinin Yazım Hatalarının ve Yazılarının Okunaklılık Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Sever, E., Memiş, A. (2013). Süreç Temelli Yazma Modellerinin İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Yazım- Noktalama Becerisine ve Yazma Eğilimine Etkisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (9).
- Süğümlü, Ü. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Yazma Çalışmalarındaki Yazım ve Noktalama Hatalarının Belirlenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 528-542.
- TDK, Noktalama İşaretleri (Açıklamalar), TDK web sitesinden 14.11.2021 tarihinde <https://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/noktalama-isaretleri-aciklamalar/> adresinden erişildi.
- Terziyan, T. L. ve Demirel, G. (2020). İlkokul Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Yazım Hatalarının Sınıflandırılması. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(3), 708-719.
- Topçuoğlu Ünal, F., Altın, H. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Dilekçe Yazım Yanlışları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies*- 12(6), 741-760.
- Ulu, H. (2019). İlkokul Birinci Sınıf Öğrencilerinin Dik Temel Yazılarının Okunaklılık ve Yazım Hataları Açısından İncelenmesi. *International Journal of Field Education*, 5(2), 195-211.
- Uludağ, E. (2002). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Yazım ve Noktalama Kurallarını Uygulama Beceri Düzeyleri. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 97-114.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, D., Uludağ E. (2016). Ortaokul Öğrencilerinin Bazı Noktalama İşaretlerini ve Yazım Kurallarını Uygulayabilme Düzeyleri (İstanbul Örneği). *EÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18-1, 327-342.

Extended Summary

Introduction

The use of writing skills is not limited to formal education and training. In this context, it is crucial that the student's writing skill, which he/she will use throughout his/her life, is placed on a strong ground from the very beginning and progresses with strong steps. In primary schools, basic rules are given to students to develop effective writing skills. For students to be able to express their feelings, thoughts, and wishes in writing in a clear, understandable, correct, proper, and complete way, they should have some knowledge and skills such as appropriate word choice, spelling and punctuation rules, composition knowledge, as well as knowing the grammar rules well in writing studies and be able to apply them in their writings. For a text to be clear and understandable, it must first be written in accordance with spelling and punctuation rules. These rules are gradually introduced from the very beginning of writing education.

In our country, in order to reveal the potential of special and gifted students and to develop their talents, "Bilsem" are opened by the MEB in order to ensure that specially talented students of pre-school, primary, secondary, and high school age are aware of their individual talents and develop their capacities and use them at the highest level. Upon reviewing the literature, it was noted that studies have been conducted on the usage of spelling, and punctuation rules by students of all levels with normal intelligence in our country. On the other hand, very few studies have been conducted with special, and gifted students. In this context, this study is expected to fill this gap in the field.

Purpose

The aim of this study was to identify the spelling and punctuation rules utilized by 3rd and 4th-grade students at Bilsem during their writing assignments.

Method

Research Model

This research was structured according to document analysis, one of the qualitative research methods. Document analysis, called documentary review by Karasar (2005:183), involves finding, reading, noting, and evaluating sources for a specific purpose. The documents analyzed in this study were the writings of 3rd and 4th-grade students attending Bilsem in free writing activities.

Study Group

The convenience sampling method was preferred in determining the study group for this research. The study group of the research consisted of 43 3rd and 4th-grade students studying at Bilsem in a city in Anatolia in the 2020-2021 academic year. Of the 43 students, 21 were 3rd-grade students, and 22 were 4th-grade students. Since the data collection process took place during the corona virus pandemic, 43 students could be reached.

Data Collection Tools

The data collection tool of the research was the "spelling and punctuation mistakes chart" created by the researchers based on the spelling and punctuation rules in the current Spelling Guide of the Turkish Language Association. Students' writings (documents) were the data source of the study. The spelling and punctuation chart was presented to three experts in the field of Turkish Education and Classroom Education before it was used in the research. Necessary changes were made according to the feedback from the experts.

Data Collection

The researchers visited Bilsem, where they explained the purpose and process of the study and emphasized that participation was voluntary. Since the students were under the age of 18, the parents of the volunteer students were asked for their consent to participate in the study. The consenting parents were asked to fill out the "Parental Consent Form". After completing the necessary procedures, the free writing phase began. This phase would be the source of research data. The students in the study group were given 1 hour to write on a free topic. The data (documents/student writings) were collected in two days, one day for 3rd graders and the other day for 4th graders.

Data Analysis

The data obtained in the study were analyzed using content analysis, one of the qualitative analysis techniques. In content analysis, data that are close to each other are brought together and interpreted within the framework of certain concepts and themes. In the data analysis phase, firstly, the data obtained are coded, these codes are grouped into certain categories and collected under themes, the data are organized according to the determined codes and themes, and finally, the findings are interpreted (Yıldırım & Şimşek, 2016). First of all, the students' writing works were read and analyzed in detail one by one by two researchers. Each of the two researchers individually evaluated a student's paper according to the spelling and punctuation errors chart. The data obtained were coded, and the codes were combined under categories.

Conclusion

In this study, it was determined that 3rd and 4th-grade students attending Bilsem in the study group made spelling and punctuation errors in their free writing activities. It was found that the students made 162 spelling errors and 81 punctuation errors in total. It is noteworthy that spelling mistakes are more than punctuation mistakes and even double in number.

When the research findings were analyzed in terms of grade level, it was found that 3rd-grade students made a total of 82 errors, 55 of which were spelling errors (67%) and 27 were punctuation errors (33%). It is seen that 3rd-grade students' spelling mistakes are mostly in the categories of mistakes in capital letters (f: 26, 47%), mistakes in the spelling of conjunctions da-de (f: 10, 18%), and mistakes in the spelling of words (letter error, deficiency, syllable deficiency) (f: 9, 16%). In the 3rd-grade level, this situation shows that it overlaps with the findings obtained when the 3rd and 4th grades are evaluated together.

When the findings were analyzed at the 4th-grade level, it was determined that students made a total of 161 spelling and punctuation errors in their writing. Accordingly, 107 of the errors were spelling errors (66%), and 54 were punctuation errors (34%). Here, the number of spelling mistakes made by 4th-grade students is striking. It is seen that 4th-grade students made almost twice as many spelling mistakes (f: 107) as 3rd-grade students (f: 55). Another point that draws attention at this point is that the acquisitions related to spelling rules in the field of writing in the Turkish Teaching Program are more limited in the 3rd-grade than in the 4th grade.

It was observed that 4th-grade students made the most spelling mistakes in the spelling of capital letters (f: 49, 45%), in the spelling of words (f: 32, 30%), and in the spelling of conjunctions da-de (f: 16, 15%). In this context, when 3rd-grade and 4th-grade are considered separately, it is observed that the most frequently repeated errors in spelling rules are in the same categories.

After assessing the punctuation errors, it was found that the majority of errors in 3rd-grade were related to missing periods (f: 15, 55%), missing commas (f: 4, 15%), and incorrect use of commas (f: 4, 15%). In the 4th-grade, it was seen that they made the most mistakes in the categories of missing period (f: 30, 56%), missing comma (f: 7, 13%), and missing apostrophe (f: 5, 9%). In line with these data, it is noticeable that 4th-grade students (f: 30) make twice as many mistakes as 3rd-grade students (f:15) in the category of "lack of period", which is the most frequently repeated category in punctuation errors, just as in the category of "error in writing capital letters", which is the most frequently repeated category in spelling errors. It is interesting that 3rd graders made 50% fewer mistakes than 4th graders in the categories that ranked first in the most frequently repeated errors in both spelling and punctuation errors.

Vesîletü'n-Necât'ta Çatı¹

Sibel DOĞAN²

Vesîletü'n-Necât'ta Çatı

Özet

Eski Anadolu Türkçesi (EAT), Oğuzca'nın 13-15. yy'da Anadolu'da oluşan yazı dilinin adıdır. Bu dönem kendi içerisinde Selçuklu dönemi Türkçesi, Beylikler dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak üç başlık altında değerlendirilmektedir. Osmanlı'nın kuruluş dönemine tanıklık eden Süleyman Çelebi, genellikle halk arasında "Mevlid" adıyla bilinen "Vesîletü'n-Necât" adlı eserin sahibidir. Eser Ulu Cami'de meydana gelen bir tartışma sonrasında Hz. Muhammed'in diğer peygamberlerden üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla yazılmıştır. Eylem işletimine dönük bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada "sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirim" olan "çatı" konusu ele alınmış ve bu doğrultuda Boz (2022) tarafından İstanbul Millet Kütüphanesi'nde No. 1357 kayıtlı yazmadan hareketle hazırlanan eser taranarak çatı öğeleri incelenmiştir. Çatı öğeleri *etken, edilgen, dönüşlü, ettirgen* ve *işteş* şeklinde sınıflandırılmış, ilgili başlık altında Vesîletü'n-Necât'ta geçen beyitler günümüz Türkçesiyle verilmiştir. Vesîletü'n-Necât'ta EAT'nin çatı oluşturmada görevli biçimbirimleri ve işlevleri tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Eski Anadolu Türkçesi, Eylem işletimi, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mevlid

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Voice in Vesîletü'n-Necât

Abstract

Old Anatolian Turkish (OAT) is the name of the written language of Oghuz language that emerged in Anatolia in the 13th-15th centuries. This period is evaluated under three headings: Selçuk Turkish, Principalities Turkish and the transition period to Ottoman Turkish. Süleyman Çelebi, who witnessed the founding period of the Ottoman Empire, is the author of the work "Vesîletü'n-Necât", commonly known as "Mevlid". The work was written to prove the superiority of the Hz. Muhammed over other prophets after a debate in the Great Mosque. In this study, in which an analysis of action operation is made, the subject of "voice", which is a "morpheme that does not change the word type", is discussed, and in this direction, the work prepared by Boz (2022) based on the manuscript registered in Istanbul Millet Library No. 1357 was scanned and the voice elements were examined. The voice elements are classified as *active, passive, reflexive, causative, reciprocal*, and the couplets in Vesîletü'n-Necât under the relevant heading are given in today's Turkish. In Vesîletü'n-Necât the morphemes and functions of OAT in forming voices were identified.

KeyWords: Old Anatolian Turkish, Action Operation, Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-Necât, Mevlid

PaperType: Research Paper

¹ Bu yazı Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Bilim Dalında devam etmekte olan "Vesîletü'n-Necât'ta Eylem İşletimi" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

²Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, sibeelldogann@gmail.com, 0009-0006-2014-8266

1. Vesîletü'n-Necât (Dönem, Şair, Eser)

Eski Anadolu Türkçesi (EAT), Anadolu ve Rumeli bölgesinde ve Oğuz-Türkmen lehçesi temel alınarak gelişen; Türk yazı dilinin 13-15. yüzyıllar arasını kapsayan dönemidir (Korkmaz, 2005: 471). Bu dil aynı zamanda Oğuz lehçesinin ilk yazı dili olma özelliği göstermektedir (Akar, 2018: 17).

Eski Anadolu Türkçesi, Selçuklu dönemi Türkçesi, Beylikler dönemi Türkçesi ve Osmanlı Türkçesine geçiş dönemi olarak kendi içinde üç döneme ayrılmaktadır (Akar, 2018: 19).

Selçuklular döneminde yazılan eserler, Harezm Türkçesi ile Anadolu'da oluşan Oğuz Türkçesi'nin karışık dil özelliklerini yansıtır. Bu nedenle "Karışık Dilli Eserler" olarak adlandırılırlar. *Ferâiz Kitabı*, *Behçetü'l Hadâyık*, *Kıssa-i Yusuf* gibi eserler bu gruba girmektedirler (Gülsevin-Boz, 2013: 5; Akar, 2018: 19).

1243 yılında Köseadağ Savaşı ile birlikte Moğollar Anadolu Selçuklu devletine son vermiş, Anadolu Selçuklu hâkimiyeti yıkılarak Moğolların hâkimiyeti altında Beylikler dönemi başlamıştır. Bu dönemde saray çevreleri ve tekkelerde Türkçe eserler yazılmaya başlanmıştır. Türkçenin Anadolu'da bir yazı dili olmasında bu dönemin yeri oldukça büyüktür (Akar, 2018: 20).

Osmanlı Türkçesi döneminde Anadolu'da bulunan Osmanlılar 16. yüzyıldan itibaren beyliklerin çoğunu kendi himayesi altında toplamışlardır. Bu dönememe Eski Anadolu Türkçesi içinde Osmanlıca dönemi denilmektedir. Bu devrede dil, beylikler döneminin devamı niteliğindedir ve beylikler devrinden pek farklılık göstermemektedir (Gülsevin-Boz, 2013: 15).

Osmanlı'nın kuruluş dönemine tanıklık eden Süleyman Çelebi'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Müellifin 1351 yılında Bursa'da doğduğu ve yine 1422 yılında Bursa'da vefat ettiği bilinmektedir. Eldeki kaynaklara bakıldığında Süleyman Çelebi, Ahmet Paşa'nın oğlu ve Fusûs şairi olan Şeyh Mahmud'un torunudur. Yıldırım Bayezid zamanında Dîvân-ı Hümayun imamlığı yapmış, sonrasında Ulu Cami imamlığına getirilmiştir (Timurtaş, 1989: V-VI; Kemikli, 2016: 15; Boz, 2022: 1).

Genellikle halk arasında "Mevlid" olarak da bilinen "Vesîletü'n-Necât" Süleyman Çelebi tarafından 1409-1410 yılında mesnevi nazım şekliyle yazılmış ve Türk milleti tarafından fazlasıyla itibar görmüş bir eserdir (Timurtaş, 1989: XII; Köksal, 2022: 24).

Mevlidler, Hz. Peygamber'in doğumu vesile edilerek yazılan, Peygamber sevgisini aşıl原因an edebî eserlerdir (Kemikli, 2016: 7). Bu eserin yazılmasına sebep olan bir takım olaylar mevcuttur. Rivayet o ki günün birinde Bursa Ulucami'de vaaz veren İranlı vaiz Bakara suresinin 285. ayetini tefsir eden bir konuşma yapıyormuş. Bu ayette geçen "Allah'ın elçilerinden hiçbirinin diğerinden ayrı tutulamayacağı" anlatılıyor. İranlı vaiz bu ayetin tefsiri esnasında Hz. Peygamber (a.s.) efendimizin İsa Pey-

gamberden üstün tutmadığını söylemiş. Bunun üzerine Arap asıllı bilge âlim bu görüşe karşı çıkmış, Bakara suresinin 253. ayetinde “Kimi elçilerin kiminden üstün kılındığının” anlatıldığını ve bu surede geçen asıl konunun resullük ve nebilik hususunda bir üstünlüğün olmadığını anlatıldığını izah etmiştir. Ulu Cami’de meydana gelen bu tartışmaya başkalarının da dâhil olmasıyla kimi taraflaşmalar olmuştur. Bu tartışmadan derin bir üzüntü duyan Süleyman Çelebi, Hz. Peygamber (a.s)’in diğer peygamberlerden üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla bu eseri yazmıştır (Timurtaş, 1989: IX-X; Kemikli, 2016: 18-19; Boz, 2022: 2-3).

Mevlid’in yazıldığı tarihten beri Türk milleti arasında çok itibar görmesi zamanla mevlid okuma geleneğinin oluşmasını sağlamış ve mevlidhânlar denilen zümrelerin doğmasına neden olmuştur. Mevlidin musiki eşliğinde okunması ona olan ilgiyi arttırarak birçok milleti kendine çekmiş ve bu vesileyle pek çok dile (Arapça, Boşnakça, Arnavutça, Gürcüce, Adigece, İngilizce vd.) tercümesi yapılmıştır (Kemikli, 2016: 25; Boz, 2022: 3; Köksal, 2022: 45).

Mevlid, bu denli itibar görmesi ve yaygın bir biçimde okunması nedeniyle birçok kez istinsah edilmiştir. Bu doğrultuda pek çok araştırmacı elde bulunan nüshalar içinde müellif nüshası bulunmamasından dolayı istinsah tarihi en eski olan nüshalardan yola çıkarak karşılaştırmalı veya tek nüshaya dayalı yayınlar yapmıştır (Boz, 2022: 3-4).

Boz (2022: 8), aruzun “fâilâtün / fâilâtün/ fâilün kalıbıyla yazılmış bir mesnevi olan Vesîletü’n-Necât’ın beyit sayılarının yazmalara göre değişebileceğini söylemiştir. Boz’un üzerinde çalıştığı yazmadaki beyit sayısı 711 olup vasıta beyitleriyle birlikte toplamda 728’dir. Yazmalar beyit sayılarına göre kısa veya uzun olmak üzere sınıflandırılmış, 100-200 beyit sayısı olan mevlidler kısa, 700-800 beyit sayısı olan mevlidler uzun sayılmıştır.

2. Vesîletü’n-Necât’ta Çatı

Geleneksel dilbilgisi kitaplarında işletimlikler “çekim ekleri” (isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri) olarak adlandırılır. İşletimlikler adlara ve eylemlere gelerek sözcükler arasında birtakım sözdizimsel ve anlamsal ilişkiler kuran biçimbirimlerin genel adıdır. Adlara gelenlere ad işletimlikleri, eylemlere gelenlere eylem işletimlikleri denilmektedir (Alan, 2018: 11).

Eylem işletimi biçimbirimleri “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimler”, “sözcük türünü değiştiren biçimbirimler”, “yüklem yapıcı ve yüklemde görevli biçimbirimler” olarak üç ana başlıkta değerlendirilmektedir. Çatı birimleri “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimler” başlığı altında yer almaktadır. Eylem işletimi içinde çatı

işleviyle kullanılan biçimbirimler, türetimlik olmamaları nedeniyle sözcüğün türünü değiştiremezler (Uysal, 2018: 79).

Eylem işletimine dönük bir incelemenin yapıldığı bu çalışmada “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirim” olan “çatı” konusu ele alınmış ve İstanbul Millet Kütüphanesi’nde yer alan 728 beyitten oluşan Boz (2022) tarafından hazırlanan eser taranarak çatı ögeleri tespit edilmiştir. Çatı ögeleri *etken*, *edilgen*, *dönüşlü*, *ettirgen* ve *işteş* çatılar şeklinde sınıflandırılmış, Vesiletü’n-Necât’ta çatı işaretleyen biçimbirim- lere örnekleriyle yer verilmiştir.

2.1. Çatı İşlevi

Çatı, tümcede eylemin özne ve nesneye göre şekillenmesidir ve bu şekillenme biçimbirimli yahut biçimbirimsiz olabilmektedir. Çatı, daha açık ifadeyle özne-yüklem ve nesne-yüklem ilişkisini belirlemektedir. Tümcenin en önemli ögesi yüklemdir. Tümceye kurucu öge olarak atanan yüklem, bu tümcede hangi ögelerin görev alacağını belirlemektedir. Tümcenin ikinci önemli ögesi öznedir. Sonrasında nesne ve diğer tümleçler gelmektedir. Bir tümceden özne veya nesnenin çıkarılması veya tümceye başka özne ve nesnenin eklenmesi çatı değişikliğine neden olmaktadır (Boz, 2015: 59).

Geleneksel dilbilgisinde eylemden eylem yapan biçimbirimler çatı oluşturan biçimbirimler arasında gösterilmektedir. Ancak bu biçimbirimler çatı işlevinde kullanıldıklarında türetimlik değil, işletimlidir. Çatı, eylemlerin özne ile ilişkisine bağlı olarak kazandığı anlam olduğundan sadece eylem tümcelerinde de aranan bir özellik olup isim tümcelerinde aranmaz (Uysal, 2018: 79).

Çatı çeşitleri konusunda henüz bir uzlaşmaya varılamamıştır ancak öznelerine göre eylem çatısı tasniflerinin çoğunda yer verilen sınıflandırmadan hareketle etken, edilgen, dönüşlü, işteş ve ettirgen çatı türleri çalışmada ele alınmaktadır (Uysal, 2018: 79).

2.1.1. Etken Çatı:

Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı, öznesi- nin açık bir şekilde belli olduğu yüklemeldir. Dilbilgisi kitaplarında bu eylemler için “asıl çatı, düz çatı, yalın görünüş” gibi terimler kullanılmaktadır. Yalın görünüşlü çatıda özne, yüklemde belirtilen eylemi doğrudan doğruya kendi yapar ve bu işlev için yüklem herhangi bir çatı biçimbirimini almaz (Uysal, 2018: 81). Etken çatıda yüklem hem yapma (geçişli) hem de olma bildiren (geçişsiz) eylem olabilmektedir (Boz, 2015:60).

a. Geçişli eylem /çatı; Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı ve nesnenin açıkça belli olduğu yüklemeldir (Boz, 2015: 60).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen geçişli eylem/ çatı örnekleri şunlardır:

şun' ıla *bunları* ol var eyledi

birliğine cümle ikrâr eyledi (28)

“Allah bunları sanatla yarattı; hepsi Allah'ın birliğini tasdik etti.”

hem vesile olduğuçün ol resül

âdemüñ haq *tevbesin* kıldı kabül (78)

“Hem o peygamber (Hz. Muhammed) vesile olduğu için; Allah Âdem'in tövbesini kabul etti.”

ğara *ğuşsa* *tonların* geymişdi

ol anı eyle gördi vü şordı resül (573)

“Cebrail kara matem elbisesini giymişti; peygamber (Hz. Muhammed) onu öyle gördüve sordu.”

b. Geçişsiz eylem/çatı; Eylemin herhangi bir çatı biçimbirimini almadığı ve nesnenin olmadığı yüklemeldir (Boz, 2015: 60).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen geçişsiz eylem/çatı örnekleri şunlardır:

iy' azizler uşda başlaruz söze

bir vaşyyet kıluruz illâ size (33)

“Ey sevgili dostlar şimdi söze başlıyoruz; ancak size bir öğüdümüz var.”

geldi şüret ' âlemine muştafa

tâ ki ' âlem buldı anuñıla şafâ (109)

“Hz. Muhammed dünyaya geldi; bundan dolayı âlem onunla huzur buldu.”

âdeme kıldı feriştehler sücüd

hem aña çok kıldı ol luğf ıssı cüd (124)

“Melekler Âdem'e secde ettiler; o ikram sahibi Allah, ona çok cömert oldu.”

2.1.2. Edilgen Çatı

Edilgen çatı, cümlede yüklem bildirdiği eylemi yapanın, yani öznenin kısmen veya tamamıyla gizlendiği eylemlerdir. Edilgen çatı biçimbirimleri geçişli eylemleri geçişsiz eylemlere çevirir. Çatı değişimi sırasında etken eylemin nesnesi, edilgen

çatıda özne konumuna geçmiş gibi görülmekte olup bu özneler için kimi dilbilgisi kitaplarında “sözde özne” yahut “gramerce özne” terimleri kullanılmaktadır. Ancak bu özne gerçek özne değil, mantıkça nesnedir. Çünkü yüklem bildirdiği eylemi yapan değil, eylemden etkilenen unsur konumundadır (Uysal, 2018: 83-84).

Genellikle edilgenlik biçimbirimi olarak $-(I)l$ - biçimbirimi kullanılmaktadır. Ancak “ünlü” veya $/l/$ ünsüzüyle biten fiillere $-(I)n$ - biçimbirimi getirilmektedir (Korkmaz, 1992: 52; Gülsevin-Boz, 2013: 62; Gülsevin, 2020: 153).

Vesiletü'n-Necât'ta tespit edilen edilgenlik biçimbirimi kullanılan örnekler şunlardır:

i. $-(I)l$ -:

[haşre dek dinilürse bu kelâm
niçe haşır ola bu olmaya tamâm] (49)

“Bu söz ahirete kadar söylense; birçok şey bir araya gelir (ama) bu tamamlanmaz.”

mağrib ü maşırıkda ikisi anuñ
biri şamında dikildi ka'benüñ (193)

“Onların ikisi batıda ve doğuda; birisi Kâbe'nin tavanına dikildi.”

hem kiliseler dahı yıkıldı çok
kaldı altında keşişler oldu yok (258)

“Birçok kilise de yıkıldı; keşişler altında kaldı, yok oldu.”

ii. $-(I)n$ -: Sonu ünlü veya $/l/$ ünsüzü ile biten eylemlere gelince “edilgenlik” görevini bu biçimbirim üstlenmektedir.

şol kitâblar içre söylene haber
zâhir oldu vu göründi serteser (149)

“Şu kitaplarda söylenen haber; ortaya çıktı ve baştan başa göründü.”

hem havâ üzre döşendi bir döşek
adı sündüs döşeyen anı melek (191)

“Hem hava üzerine bir döşek döşendi; onun adı Sündüs ve onu döşeyen bir melek.”

mu^c cizātı zāhir olubaşladı

cümle dillerde söylen^{di} adı (269)

“Mucizeleri görülmeye başladı; bütün dillerde adı söylendi.”

2.1.3. Dönüşlü Çatı

Dönüşlü çatı; öznesi açıkça belli olan ancak öznenin gerçekleştirdiği eylemden yine öznenin etkilendiği yüklemidir. Başka bir ifadeyle özne ve nesne aynı öge durumundadır. Dolayısıyla özne, aynı zamanda mantıkça nesne olur. Yapma bildiren eylemler dönüşlü çatı kurabilir ancak olma bildiren eylemler dönüşlü çatı kuramazlar (Boz, 2015: 62).

Eyleme $-(\text{In})-$, $-(\text{I}l)-$ ve $-(\text{I}ş)-$ biçimbirimlerinden biri eklenerek dönüşlü çatı oluşturulur (Gülsevin-Boz, 2013: 63).

Vesîletü'n-Necât'ta tespit edilen dönüşlülük biçimbirimi kullanılan örnekler şunlardır:

i. $-(\text{I}l)-$:

çünkü bu zārîleri çarḥ diñledi

bili büküldi vü fi'l-hâl inledi (611)

“Felek bu ağlamaları dinleyince; beli büküldü ve hemen inledi.”

yarılıp dīvār çıkdı nāgehān

üç bile ḥürî baña oldı^c ayān (196)

“Duvar yarılıp ansızın içinden; üç huri birlikte çıktı ve bana göründü.”

ii. $-(\text{In})-$:

her ne kim göründiyise gözüne

hem daḥı vāḳı^c olanı özüne (187)

“O, gözüne her ne göründüyse; ayrıca özünde ne vuku bulduysa (söyledi).”

bāzār-ı küfr[ü] kibr ü dālâlet içre ḥarâb olup

hem hoş bezen^{di} şer^c ile bāzār-ı muştafâ (279)

“Küfür pazarı kibir ve sapıklık içinde yok olunca; Hz. Muhammed'in pazarı şeriat ile güzelce süslendi.”

tañrı emrini getürdi yirine

her kim anı dutmazısa yirine (493)

“Allah’ın emrini yerine getirdi; her kim onu tutmazsa pişman olur.”

iii. -{Iş}-: Aslında “işteşlik” biçimbirimi olarak kullanılan -{Iş}- (Gülsevin-Boz, 2013: 63) metinde bir örnekte yer almış; ancak işin kendi kendisince yapıldığını gösterme işlevi üstlenmiştir.

kimisi’ aklı gidüp düşmişidi

cümlesi bu oda dutuşmuşıdı (625)

“Kimisinin aklı gidip (yere) düşmüştü; hepsi bu ateşle tutuşmuştu.”

2.1.4. Ettirgen Çatı

Ettirgen çatı, geçişli eylemlere gelerek, eylemin özne tarafından bir başkasına yaptırıldığını bildiren çatıdır. Kimi dilciler bu işlevi “oldurgan çatı” olarak ayrı bir şekilde işler ve tasniflerinde yer verir. Ettirgenlik işlevini, bir eylemin yapılmasına vasıta olmak veya eylemin yapılmasını sağlamak şeklinde de anlamak mümkündür. Ettirgen çatı birden fazla öznesi bulunan yüklemdir. Yüklem yapma bildiren eylem nesne alır ve tümceye ikinci bir özne girer. Diğer bir ifadeyle ettirgen çatı, yüklem mantıkça özne tarafından değil, başka bir dilbilgisel özneyle gerçekleştirildiği yüklemdir (Boz, 2015: 63).

Gülsevin-Boz, (2013: 61-62) ettirgenlik çatı biçimbirimlerini tek başlık altında ele almıştır:

i. -{Ar}-:

hem vühüşıla tıyūra kıl haber

bu gice gözden gidersin gafleti (206)

“Vahşi hayvanlara ve kuşlara haber ver; bu gece gözlerinden gafleti kaldırsınlar.”

ii. -{der}-: Vesîletü’n-Necât’ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

iii. -{dUr}-:

toğduğun bildürdi ol halka tamām

ne didüğün işid imdi iy hümām (189)

“O insanlara onun doğduğunu bildirdi; ey gayretli kişi ne söylediğini şimdi dinle.”

āh u feryādı göge ağdurdılar

gözlerinden yire yaş yağdurdılar (608)

“Ah ve feryadı göğe çıkardılar; gözlerinden yaşları yere yağdırdılar.”

iv. -{GUr}-: Vesîletü'n-Necât'ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

v. -{(I)t}-:

barmağından çeşmeler akıttı hem

içdi andan cümle-yi hayl u haşem (320)

“Parmağından da çeşmeler akıttı; ondan bütün atlılar ve mahiyeti içtiler.”

fi' l ü sözile kişi incitmedi

hâk buyurmadığı işi itmedi (425)

“Söz ve davranışı ile insanı incitmedi; Allah'ın buyurmadığı işi yapmadı.”

vi. -{Ur}-:

anda iken nāgehān ol yüzi aq

cebra 'îl cennetden irürdi burak (346)

“O, yüzü nurlu oradayken Cebrail ansızın cennetten bir burak getirdi.”

hoş bitürdi ümmetinüñ işlerin

hem götürdi yirden ol düşmüşlerüñ (489)

“Ümmetinin işlerini güzelce bitirdi; hem de düşmüşleri (zor durumdakileri) yerden kaldırdı.”

za' f artuq olduğınca ol şehe

şükr ü zikrin artururdı allaha (518)

“O şah, zayıflığı arttıkça; Allah'a şükür ve zikrini artırdı.”

hoş yaraq idüp yuyup götürdiler

muştafâyı kabrine yitürdiler (634)

“Güzel hazırlık yapıp, Hz. Muhammed'i yıkayıp götürdüler, kabrine ulaştırdılar.”

vii. -{zUr}-: Vesîletü'n-Necât'ta bu biçimbirimdeki örneğe rastlanılmamıştır.

2.1.5. İşteş Çatı

İşteş çatı, eylemin birden çok özne tarafından karşılıklı veya birlikte yapıldığını belirten çatıdır. İşteş çatı, eylem kök ve gövdelerine -{(I)ş}- biçimbirimi getirilerek yapılmaktadır (Gülsevin-Boz, 2013: 63; Boz, 2015: 65).

Karşılıklı yapılanlar, geçişli eylemlere işteşlik biçimbiriminin getirilmesiyle olur (Boz, 2015: 65).

Vesîletü'n-Necât'ta karşılıklı yapılan işteş çatı örneğine rastlanılmamıştır.

Birliktelik, genel olarak geçişsiz eylemlere işteşlik biçimbirimi getirilerek yapılmaktadır (Boz, 2015: 65).

Vesîletü'n-Necât'ta tespit edilen ve birliktelik bildiren işteşlik biçimbirimleri örnekleri şunlardır:

i.-{(I)ş}-:

muştafâyı gördi ol hâlde bular

her birisi âh idüp ağlaşdılar (548)

“Bunlar, Hz. Muhammed’i o hâlde gördüler; her birisi ah edip ağlaştılar.”

anda ağlaşacağumuz aňalum

bunda anuñçün biraz ağlaşalum (685)

“Orada ağlayacağımızı düşünelim; onun için burada biraz ağlayalım.”

2. Sonuç

Bu çalışmada, İstanbul Millet Kütüphanesi’nde No. 1357 kayıtlı yazmadan hareketle, Boz (2022) tarafından hazırlanan “Vesîletü'n-Necât” adlı eser taranarak “sözcük türünü değiştirmeyen biçimbirimlerden” biri olan çatı birimleri ele alınmıştır.

Vesîletü'n-Necât'ta tespit edilen *etken, edilgen, dönüşlü, ettirgen ve işteş çatı* biçimbirimleri tablodaki gibidir:

	Çatı İşlevleri	Biçimbirimler
1	Etken çatı	-{ϕ}
2	Edilgen çatı	-{(I)l},-{(I)n}
3	Dönüslü çatı	-{(I)l}, -{(I)n},-{(I)ş}
4	Ettirgen çatı	-{Ar}, -{dUr},-{(I)t},-{Ur}
5	İşteş çatı	-{(I)ş}

Tablo 1. Çatı İşlevleri ve Biçimbirimler

Tabloya bakıldığında Vesiletü'n-Necât'ta EAT'nin çatı oluşturmada görevli biçimbirimleri ve işlevleri görülmektedir. Tespit edilen bu biçimbirimlerin işlevlerine göre kullanım sıklığı şu şekildedir:

Vesiletün-Necât'ta etken çatıda eylemin herhangi bir biçimbirimi almadığı görülmektedir.

EAT'de edilgenlik çatı $-\{(I)l\}$ - ve $-\{(I)n\}$ - biçimbirimleriyle işaretlenmiştir. Vesiletü'n-Necât'ta edilgenlik çatı biçimbirimi alan eylemlerin daha çok "*başkası tarafından yapılma*" işleviyle kullanıldığı görülmektedir.

EAT'de dönüslü çatı $-\{(I)n\}$ -, $-\{(I)l\}$ - ve $-\{(I)ş\}$ - biçimbirimleriyle işaretlenmiştir. Vesiletü'n-Necât'ta dönüslülük çatı biçimbirimi alan eylemlerin daha çok "*kendini etkileme, kendi üzerinde etki etme*" işlevleriyle kullanıldığı görülmektedir.

Vesiletü'n-Necât'ta Eski Anadolu Türkçesi ettirgenlik biçimbirimlerinden olan $-\{(I)t\}$ -, $-\{Ar\}$ -, $-\{Ur\}$ -, $-\{dUr\}$ - biçimbirimlerinin kullanıldığı tespit edilmiş ve bu eylemler daha çok "*birilerine bir şeyi gönüllü olarak yaptırmak, birilerinin bir şey yapmasına yardım etmek*" işleviyle kullanılmıştır.

EAT'de işteşlik çatı biçimbirimi olarak $-\{(I)ş\}$ - biçimbirimi mevcuttur. Vesiletü'n-Necât'ta işteşlik çatı biçimbirimi alan eylemler "*bir işin, eylemin birden fazla kişi ile birlikte yapılması*" işleviyle kullanılmış "*karşılıklılık işlevi*"nde kullanım tespit edilmemiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izin alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Akar, A. (2018). *Oğuzların Dili Eski Anadolu Türkçesine Giriş*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Alan, N. (2018). Türkiye Türkçesi Biçimbilgisi. E. Boz(ed.), *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (ss. 11-41), Gazi Kitabevi: Ankara.
- Boz, E. (2015). *Türkiye Türkçesi Biçimsel ve Anlamsal İşlevli Biçimbilgisi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Boz, E. (2022). *Süleyman Çelebi Vesiletü'n-Necât (Mevlid)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G.-Boz, E. (2013). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, G. (2020). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kemikli, B. (2016). *Mevlid Külliyyâtı I*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2005). Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri. G. Gülsevin ve M. Arıkan(ed.), *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* içinde (ss.471-474), Kanyılmaz Matbaası: İzmir.
- Köksal, M. F. (2022). *Süleyman Çelebi ve Vesiletü'n-Necât*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Timurtaş, F. (1989). *Mevlid Süleyman Çelebi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Uysal, B. (2018). Eylem İşletimi (Biçimbirimler-İşlevler). E. Boz(ed.), *Türkiye Türkçesi II Biçimbilgisi* içinde (ss. 79-94), Gazi Kitabevi: Ankara.

Extended Summary

Old Anatolian Turkish (OAT) is the name of the written language of Oghuz, which emerged in Anatolia in the 13th-15th centuries. This period is evaluated under three headings: Selçuk Turkish, Principalities Turkish and the transition period to Ottoman Turkish. Süleyman Çelebi, who witnessed the founding period of the Ottoman Empire, is the author of the work "Vesîletü'n-Necât", commonly known as "Mevlid". The work was written after a debate in the Great Mosque in order to prove the superiority of the Hz. Muhammed over other prophets and to reveal his wondrous qualities. In this study, in which an analysis of action operation is made, the subject of "voice", which is a "morpheme that does not change the word type", is discussed, and in this direction, Boz's (2022) work prepared by Boz (2022) based on the manuscript recorded in Istanbul Millet Library, No. 1357 in the Istanbul Millet Library, the elements of voice were tried to be determined by scanning the work prepared by Boz (2022). The voices identified in the work are classified as active, passive, reflexive, causative and reciprocal and are given under the relevant heading together with examples of voices in Vesîletü'n-Necât.

The active voice is the predicate in which the action does not take any voice morpheme and the subject is clearly clear.

Transitive verb / voice; These are predicates in which the action does not take any voice morpheme and the object is clear.

Examples of transitive verbs/ voices in Vesîletü'n-Necât are as follows:

şun' ıla *bunları* ol var eyledi

birliğine cümle ikrâr eyledi (28)

"Allah created them with art; they all affirmed the Oneness of Allah."

hem vesîle olduğıün ol resül

âdemün hağ tevbesin kıldı kabül (78)

"Allah accepted Âdem's repentance because that prophet (Hz. Muhammed) was instrumental."

Intransitive verb/pattern; These are predicates in which the action does not take any voice morpheme and there is no object.

iy' azizler uşda başlaruz söze

bir vaşyyet kıloruz illâ size (33)

"Now, dear friends, we begin to speak, but we have a word of advice for you."

i.-{(I)}-:

[haşre dek dinilürse bu kelâm

niçe haşr ola bu olmaya tamâm] (49)

"If this saying were uttered until the Hereafter, many things would come together (but) it would not be completed."

ii. -(In)-:

şol kitāblar içre söylenen haber

şāhir oldı vu görüñdi serteser (149)

"This news, which is spoken in the books, has appeared and has been seen from the beginning to the end."

Reflexive voice is a predicate in which the subject is clearly known but the subject is affected by the action performed by the subject.

i. -(Il)-:

çünkü bu zārīleri çarḥ diñledi

bili büküldi vü fi'l-ḥāl iñledi (611)

"When fate listened to these cries, his back bent and he immediately groaned."

ii. -(In)-:

her ne kim görüñdiyise gözüne

hem daḥı vāqı' olanı özüne (187)

"He said whatever appeared to his eyes, and whatever was in his essence."

iii. -(Iş)-:

kimisi' aklı gidüp düşmişidi

cümlesi bu oda dutuşmışıdı (625)

"Some of them had lost their senses and fallen (to the ground); they were all ignited by this fire."

The causative is the voice that comes to transitive verbs and states that the action is done by the subject to someone else.

i. -(Ar)-:

hem vühūşıla tuyūra kıl haber

bu gice gözden gidersin ğafleti (206)

"Inform the wild beasts and birds that they should remove the sleep from their eyes tonight."

ii. -(der)-: There is no example of this appendix in Vesīletü'n-Necât.

iii.-{dUr}-:

çoğduğun bildürdi ol halka tamām

ne didüğün işid imdi iy hümām (189) (189)

"He told the people that he was born; listen now, O zealous one, to what he says."

iv. -{GUr}-: There is no example of this appendix in Vesîletü'n-Necât.

v. -{(I)t}-:

barmağından çeşmeler akıtdı hem

içdi andan cümle-yi hayl u haşem (320)

"He also made fountains flow from his finger; all the horsemen and his company drank from it."

vi.-{Ur}-:

hoş bitürdi ümmetinün işlerin

hem götürdi yirden ol düşmişlerün (489)

"He finished the affairs of his Ummah well, and raised up those who had fallen."

vii. -{zUr}-: There is no example of this appendix in Vesîletü'n-Necât.

Reciprocal voice is the voice that indicates that the action is done by more than one subject, either mutually or together.

There is no example of a mutual reciprocal voice in Vesîletü'n-Necât.

Examples of the reciprocal voice in Vesîletü'n-Necât, which expresses collocation, are as follows:

i.-{(I)ş}-:

anda ağlaşacağumuz añalum

bunda anuñçün biraz ağlaşalum (685)

"Let's think that we will cry there, so let's cry a little here."

In Vesîletü'n-Necât, the morphemes and functions of OAT in forming voices have been identified.

In Vesîletü'n-Necât, it is observed that the verb does not take any morpheme in the active voice.

In Vesîletü'n-Necât, verbs with the passive roof morpheme are mostly used with the function of "being done by someone else".

In Vesîletü'n-Necât, it is seen that the verbs with reflexive roof morpheme are mostly used with the functions of "affecting oneself, having an effect on oneself".

In Vesîletü'n-Najât, the Old Anatolian Turkish active indicative morphemes -{(I)t}-, -{Ar}-, -{Ur}-, -{dUr}- are found to be used and these verbs are mostly used with the function of "getting someone to do something voluntarily, helping someone to do something".

In Vesîletü'n-Necât, the verbs with the modifier of the accusative roof are used with the function of "doing a work or an action with more than one person", and no usage in the "reciprocity function" is detected.

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi
[KBBĐ]
Aralık 2023

Kocatepe Journal of Humanities
[KJH]
December 2023

Atf (cite): Kaya, Selim (2023). Türklerde Hükümranlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü (VIII-XI.yüzyıl), *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 2, 183-206. Doi: [10.61694/kbbd.1386112](https://doi.org/10.61694/kbbd.1386112)

Türklerde Hükümranlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü (VIII-XI.yüzyıl)

Selim KAYA¹

Türklerde Hükümranlık Kültürü ve Demokrasi Ülküsü (VIII-XI.yüzyıl)

Özet

Türk devlet felsefesinin ve yönetim sisteminin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında İslam öncesi dönem için *Oğuz Kağan Destanı* ve *Orhun Abideleri*'nin (*Yazıtları*'nın); İslam sonrası dönem için de *Kutadgu Bilig*, *Divanü Lügati't-Türk* ve *Siyasetnâme*'nin önemli bir yeri vardır. *Oğuz Kağan Destanı* ve *Orhun Abideleri*'nde âdeta sosyal devletin çerçevesi çizilmiş; *Kutadgu Bilig*, *Divanü Lügati't-Türk* ve *Siyasetnâme*'de de devlet başkanında ve idarecilerde olması gereken özellikler belirtilerek âdeta ideal yönetici profili ve yönetim ilkelerinin esasları ortaya konulmuştur. Hâkimiyetin sağlanmasında önemli bir müessese olan kurultayın işlevselliği, devlet başkanının kurultayda belirlenmesi ve töre uygulaması Türklerde demokrasi fikrinin gelişmesine katkı sağlamıştır. Devlet başkanını belirleyen ve yetkilendiren kurultay ile sorumluluklar yükleyen töre, Türklerin siyaset ve yaşam felsefesinin özünü oluşturmuştur. Türkler tarafından yaşam düsturu haline getirilen İslami kurallar, hem hükümranlık kültürünü hem de demokrasi ülküsünü etkilemiş ve şekillendirmiştir. Zaman içinde hükümranlık kültürü gelişen ve demokrasi formasyonu kazanan Türkler, millet iradesinin esasını teşkil eden temel prensipleri ve etik değerleri en güzel biçimde hayata geçirmişlerdir.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet, Demokrasi, Türkler, Kültür, Ülkü.

Makale Türü: Araştırma Makalesi

The Culture of Sovereignty and the Ideal of Democracy in the Turkish Nation

Abstract

In forming the Turkish state philosophy and management system and its transfer to future generations, the Oghuz Khagan Epic and Orkhon inscriptions (monuments) have an important place in the pre-Islamic period. In contrast, Kutadgu Bilig, Dīwān Lughāt al-Turk, and Siyasetnāma are important for the post-Islamic period. The framework of the social state is drawn in the Oghuz Khagan Epic and Orkhon Monuments. In Kutadgu Bilig, Dīwān Lughāt al-Turk, and Siyasetnāma, the characteristics that should be present in the head of state and administrators are stated, and the ideal manager profile and the principles of management are laid out. The functionality of the congress, which is an important institution in ensuring sovereignty, as well as the determination of the head of state in the congress and the implementation of morals, contributed to the development of the idea of democracy in the Turks. The congress that determines and authorizes the head of state and the moral that assigns responsibilities constitute the essence of the political and life philosophy of the Turks. Islamic rules, which became a life motto of the Turks, influenced and shaped both the culture of sovereignty and the ideal of democracy. Turks, whose culture of sovereignty developed and gained democratic formation over time, implemented the basic principles and ethical values that form the basis of the will of the nation in the best way.

Key Words: Republic, Democracy, Turks, Culture, Ideal.

Paper Type: Research Paper

1 Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, skaya@aku.edu.tr, Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-0447-5017>

Makale Geliş Tarihi (Recieved): 04.11.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 27.12.2023

1. Giriş

Türkler, hür ve bağımsız yaşamayı şîâr edinmiş kadim bir millettir. Türklerin millet olarak şartlar gerektirdiğinde yeni bir devlet kurma irade ve kabiliyetine sahip olduğuna ve siyaseten bağımsız yaşama yeteneğine tarih şahittir. Engin tarihinden akıp gelen bir kültür ve medeniyet mirasına sahip olan Türk milleti, bu seçkin özellikleriyle diğer milletlere de örneklik etmiştir.

Türklerin “devlet kuruculuğu vasfı” en sade biçimiyle *Orhun Kitabeleri*’nde ifade edilmiştir. Bu kitabelerde, devlet başkanı ve bürokratların görevleri kısa ve öz olarak anlatılmıştır (Ögel, 1982: 111). Türklerin devlet kurucu bir millet vasfına sahip olmaları ve hâkimiyet anlayışları da; adaleti seven, halk memnuniyetini esas alan ve töresine bağlı bir millet olmaları sayesinde gerçekleşmiştir (Arsal, 1937: 1062-1063, 1071-1073, 1078-1081).

Devlet; sosyal hayatın bir gereği olması sebebiyle insanlar için zaruri bir müessesedir. Belki de bu sebeple devlet; “*zümre-i nev-i beşere mahsus bir mansıb-ı tabiî olup nizam-ı âlem ve intizâm-ı benîâdem bu mansıp ile sahife-i âlemde dâim ve bâki olur... Fe-li zâlik nizâm-ı âlem ve imâr-ı arzda mülk ü devlet lazım ve zaruri olup, nev’i beşerin hayat ve bekası, hükümet ve siyaset-i mülûke mevkuf olmuştur*” (İbn Haldun, 2008: 1, 365). Yani devlet; “beşeri kitleleri merkezi bir kuvvet tarafından vazedilmiş kanunlara itaat ettirerek toplumda emniyet, sükûn ve barış temin eden, fertleri inzibata ve hukuka riayete alıştıran bir müessesedir. Bu nedenle devlet, medeniyetin zarfı ve aynı zamanda şartıdır” (Arsal, 1937: 1062). Devlet; halkının hak, hukuk ve hürriyetini sağlamakla vazifelidir ve görevin icrası için gerekli nüfuza da sahiptir.

Demokrasi; “fertlerin teşkil ettikleri milletin müşterek şahsiyetine raci umumi maşeri irade”dir. Demokrasi aslında “bireyin kendi kendisini yönetmesi” değil, “bireyin diğer bütün kişiler tarafından yönetilmesi”dir (Mill, 2008: 9). Demokrasi şahıs hakları gözetilmekle birlikte toplum menfaatinin esas alınmasıdır. Cumhuriyet de; “demokrasi prensibinin en asrî ve mantikî tatbikini temin eden hükümet şeklidir” (İnan, 1969: 23, 29-30). “Türk Milletinin tabiat ve şîârına en mutabık olan idare, Cumhuriyet idaresidir” (*Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 1959: 73 vd.). Öyleyse demokrasiye² en uygun yönetim şekli cumhuriyettir. Çünkü halk hâkimiyeti ve demokrasi ancak cumhuriyetle mümkündür.

² Demokrasi modern bir kavramdır. İslam öncesi Türklerle veya daha eski uygarlıklarla demokrasi kıyaslaması yapmak mukayeseli (karşılaştırmalı) tarih metodunun içine girer. Dünya üzerinde ilk

Ülkü; “amaç edinilen, ulaşılmak istenen şey; dava, ideal”dir. Erişilmesi istenen amaç olarak “kılavuz ilkedir”, “mefkûredir”, “idealdir”, “vızıyondur” (TDK Güncel Türkçe Sözlük 29.08.2023). Ülkü; kişiyi kendini tanımak ve kendine yakışanı gerçekleştirmek için harekete geçiren etkidir. İnsanlığa katkıda bulunmak için bir gayrettir, hayatın hakikatini inşa etme azim ve çabasıdır. Kimliğinin bilincinde ve şuurunda olan herkes, ülküsüyle beslenmiş, ona ulaşmak çabasıyla yürümüştür.

Egemenlik; Hâkimiyet kurmaktır. Türklerde hükümdarın töreyi etkin olarak uygulaması ile doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple hukukî kurallar, toplum tarafından kabul edilen örfi ve umumi bir özellik arz etmiştir. İslamiyet sonrası Türklerde örf sosyal bir norm; hukuk da sosyal hayatın bir formu olmuştur.

1. İslam Öncesi Türklerde Devlet Başkanlığı ve Demokrasi

İslamiyet öncesi Türklerde yönetim kudretinin ilahi kaynaklı olduğuna yani Tanrı tarafından “kut verilmiş” kişiler için söz konusu olduğuna inanılmıştır. Bununla beraber töreye bağlılık da esas olmuştur. İslam öncesi Türk devlet yönetim sisteminin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında *Oğuz Kağan Destanı*’nın ve *Orhun Abideleri*’nin önemli bir yeri vardır. Çünkü destan ve abidelerde âdeta demokratik refah devletinin temeli olan sosyal devletin çerçevesi çizilmiştir.

1.1. İslam Öncesi Türklerde Hükümlanlık Kültürü

Türkler devlet başkanı için farklı zamanlarında farklı unvanlar; “kağan / kaan”, “han”, “ilig” ve “İdi Kut” kullanmışlardır (Kafesoğlu, 1997: 267; Taneri, 1997: 517-518; Odabaşı, 2019: 167-170; Donuk, 1988: 22-28; Yıldırım, 2017: 493). Bunlara zaman içinde “hükümdar”, “sultan” ve “padişah” gibi unvanlar da eklenmiştir. Türklerde ilk devlet, aşiretlerin birleşmesi ile ortaya çıkan “İl”dir. Oksızlık (istiklal, bağımsızlık), ulus (ülke), kün (halk), töre (kanun) olmak üzere dört temel unsurdan meydana

mukayeseli tarih eserleri Roma İmparatorluğu’nda görülmüştür. Ünlü Roma tarihçisi Plutarkhos Theseus-Romulus, Likurgus-Numa gibi elliye yakın Yunan ve Romalı devlet adamını kıyaslayarak yazdığı eserinin adına Bioi Paralleloi (Paralel Yaşamlar) adını vermiştir. Eski Batı tarihinde olduğu gibi sonraki devirlerde de mukayeseli tarih çalışmaları yapılmıştır. İbn Haldun (ö. 1406), Giambattista Vico (ö. 1744), Voltaire (ö. 1778), Adam Smith (ö. 1790), Alexis de Tocqueville (ö. 1859), Karl Marx (ö. 1883), Émile Durkheim (ö. 1917), Max Weber (ö. 1920), Arnold J. Toynbee (ö. 1975), Immanuel Wallerstein (ö. 2019) çalışmalarında mukayeseli tarih yöntemini kullanan sosyal bilimler alanındaki düşünür, araştırmacı, bilim insanlarından bir kaçıdır (Koçak, 2023: 625; Erdoğan, 2021: 16).

gelen il (devlet), siyasi ve sosyal yapının en üst mertebesidir. Ülkedeki halkın umumî velayeti, il (devlet) başkanı kağanın şahsında tecelli etmiştir (Köprülü, 1980: 17; Ögel, 1982: XV-XVIII; Ahmetbeyoğlu, 2020: 30).

Türk devlet felsefesinin oluşmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında *Oğuz Kağan Destanı*'nın önemli bir yeri vardır. Destanda, Türklerin ilk atası olarak kabul edilen Oğuz nezdinde evren tasavvuruna paralel bir devlet anlayışı ortaya konulmuştur. Oğuz da icraatlarıyla kendinden sonraki hükümdarlara rol model olarak sunulmuştur (Ahmetbeyoğlu, 2020: 31. Kağanlığını ilan eden Oğuz,

“Yurdum ırmaklarla denizlerle dolsun

Gökteki güneş ise yurdun bayrağı olsun

İlimiz çadır, yukarıdaki gök olsun

Dünya devletim olsun, halkımda çok olsun” (Ögel, 1971: 118; Ahmetbeyoğlu, 2020: 31-32) sözüyle dünya devleti olma idealini ifade etmiştir.

Türk milleti ve devleti için kağan / han / hükümdar önemlidir. Çünkü Türkler her zaman bir otoriteye ihtiyaç duymuştur. Herkesin üzerinde yaptırım gücüne sahip bir otorite; düzen, intizam, inzibat, adalet, güven ve asayiş demektir. Bu sebeple hükümdarsız bir devlet düşünülemez. Bu husus *Orhun Abideleri*'nde,

“Beyleri, milleti ahenksiz olduğu (kağan halk üzerinde tam hâkimiyet sağlayamadığı) için, Çin milleti de hilekâr ve sahtekâr olduğu için, aldatıcı olduğu için, küçük kardeş ve büyük kardeşi birbirine düşürdüğü için, bey ve milleti karşılıklı çekiştirdiği (kıskırttığı) için, Türk milleti il yaptığı ilini elden çıkarmış, kağan yaptığı kağanını kaybedivermiş” (Ergin, 2003: 15)

şeklinde ifade edilerek, eğer halk üzerinde tam hâkimiyet sağlamış bir kağan olmazsa devletin ayakta kalmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir. İslam öncesi Türk devleti, halkından habersiz olan ve yönetim becerisi bulunmayan bazı kağanlar, ayrıca kağanına itaat etmeyen ve devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen halk ve bunlara ek olarak kurnazca politikalar takip eden Çinliler sebebiyle ((Taşağıl, 1999: 11) yıkılıp yok edilmiştir. Bu sebeple Türk milleti yanlış yapmaması için *“vazgeç, pişman ol! Disiplinsizliğinden dolayı, beslemiş olan bilgili kağanınla, hür ve müstakil iyi iline karşı kendin hata ettin, kötü hale soktun* (Ergin, 2003: 17) denilerek uyarılmıştır.

Orhun Abideleri'nde devlet başkanlığı yetkisi olan “kut” / “siyasi otorite” / “yönetim kudreti” / “yöneticilik hakkı”nın Tanrı tarafından verildiği, hâkimiyetin Gök'ten alındığı belirtilmiştir. Nitekim Bilge Kağan'ın devlet başkanı oluşu anlatılır-

ken “Tanrı Türk milletinin adı şanı yok olmasın diye kendimi kağan oturttu”, “Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum” ve “Tanrı buyurduğu için kendim oturduğumda dört taraftaki milleti düzene soktum ve tertitledim” (Ergin, 2003: 17, 34) sözleriyle Tanrı tarafından seçilmiş ve görevlendirilmiş olduğu belirtilmiştir. Bu ifadelere göre devleti yönetme yetkisi Tanrı tarafından bir ilahi lütuf olarak verilmiştir. Tanrı irade ettiği kişiye, kut, ülüg /ülüş (pay/hisse) ve yarlıg (buyruk/ferman) verdiği için hükümdar olmuştur (Ögel, 1988: 574; Yuvalı, 1985: 47; Maden, 2010: 302-303; Ahmetbeyoğlu, 2020: 35). Tanrısal güç ile devlet başkanı olan şanslı kişi de kurumların yönetim politikasını belirlemiştir. İcraatlarında töreyi dikkate almak ve uygulamak zorunda kalmıştır. Bütün bu hususlar bir araya getirildiğinde devlet başkanlığının; ilahî, siyasî ve örfî olarak üç boyutlu bir özellik arz ettiği tespit edilmiştir.

Devlet başkanında kut’tan başka olması gereken özellikler, *Orhun Abideleri*’nde bilgelik ve cesurluk olarak ifade edilmiştir. “Onlar akıllı (bilge) hükümdar imişler, cesur hükümdar imişler, Komutanları da akıllı imiş şüphesiz, cesur imiş şüphesiz. Beylerde halk ile barış ve uyum içerisinde imiş şüphesiz, Onun için devleti öylece yönetmişler şüphesiz; devleti yönetip yasaları (töreyi) düzenlemişler” (Ergin, 2003: 14) denilerek, hükümdarın akıllı, cesaretlî, dirayetli, halkla iç içe, halkın beklentilerine cevap veren özellikte biri olması gerektiği belirtilmiştir.

Yine *Orhun Abideleri*’nde bir kağanın icraatları anlatılırken aynı zamanda görevleri de zikredilmiştir; “Ben kendim kağan oturduğumda, her yere gitmiş olan millet öle yite, yaya olarak, çıplak olarak dönüp geldi. Milleti besleyeyim diye, kuzeyde Oğuz kavmine doğru, doğuda Kıtay, Tatabí kavmine doğru, güneyde Çine doğru on iki defa büyük ordu sevk ettim, savaştım. Ondan sonra Tanrı bağışlasın, devletim var olduğu için, kismetim var olduğu için, ölecek milleti diriltip besledim. Çıplak milleti elbiseli, fakir milleti zengin kıldım. Az milleti çok kıldım. Değerli iliden, değerli kağanlıdan daha iyi kıldım. Dört taraftaki milleti hep tâbi kıldım, düşmansız kıldım” (Ergin, 2003: 13, 18) sözleri kağanın vazifelerinin beyanı olduğu gibi bu görevlerin (çıplağı giydirmek, aç olanı doyurmak, asker sevk etmek, ordu hazır etmek, nüfusu arttırmak, düşmanlara baş eğdirmek) mevcut kağan tarafından yapıldığının da ifadesi olmuştur.

1.2. İslam Öncesi Türklerde Demokrasi Ülküsü

İslam öncesi Türklerde demokrasi kültürünün varlığının en açık belgesi *Orhun Abideleri*'dir. Bu abidelerde; bir topluluğun millet haline gelmesi, zor şartlar altında bir ulusun küllerinden doğuşu (Göktürk Devleti'nin yeniden kuruluşu), devletin varlığını devam ettirebilmesi için dikkat edilmesi gereken hususlar, düşmanlarla ilişkilerin boyutu, halkın sorumlulukları, siyasî ve sosyal yapı, kadim Türk kültür ve medeniyeti anlatılmıştır. Bu yazıtlarda anlatılanlar aynı zamanda demokrasinin temel taşları olarak değerlendirilebilir.

Türk devlet yönetimi ve siyaset felsefesinin veciz bir ifadesi olan *Orhun Abideleri*'nde, demokrasinin gereği olan bir nev'i sosyal devletin çerçevesi çizilmiştir. Aç olanı doyurmak, çıplak olanı giydirmek, fakir fukarayı, garib gurabayı gözetmek, halkı huzur ve refah içinde yaşatmak, kötülere cezalandırmak, kötülükleri ortadan kaldırmak, işleri düzene sokmak, millet için gece gündüz durmadan çalışmak, vatani müdafaa etmek; (Ergin, 2003: 13, 17-18, 34) demokrasinin varlığının ve sosyal devlet anlayışının bir tezahürü olmuştur.

Türk hükümlerinin tesisinde önemli bir müessese olan "kurultay"ın varlığı ve işleyişi, devlet başkanının kurultayda, halk tarafından sevilen sayılan, halk nezdinde etkili olanların oluşturduğu meclis tarafından seçiliyor olması da, demokrasi fikrinin ve demokratik yönetimin benimsendiğinin ve uygulandığının en önemli ifadesidir. Türklerde kağanın hâkimiyeti kutsal kabul edilmekle birlikte kurultayın onayına bağlanmıştır. Bu sebeple hâkimiyeti doğrudan değil dolaylı bir hâkimiyet olarak değerlendirilmiştir. Çünkü kağan, budun (kavim, ulus, millet) ileri gelenlerinin yer aldığı bir kurultay tarafından seçilmiştir. Kağanın gücü kişiliğinden değil, bulunduğu makamdan ileri gelmiştir. Devlet başkanının kurultay tarafından tahta oturtulması, yapacağı icraatlarla ilgili açıklamalar yapıp sözler vermesi, halktan alkışla onay alması, devlet işlerinde âlim ve bilginlerle müzakerelerde bulunması, boyların ve halkın kağanın hâkimiyetine ortak olduklarının ifadesi olarak yorumlanmıştır. Bütün bunlar W. Barthold'un da ifade ettiği gibi, kağanın devlet kurarken (il-tutarken) halka dayandığının, halkla birlikte hareket ettiğinin, diğer bir ifade ile demokrasi fikri ve ülküsünden kaynaklanan demokratik uygulamaların Türklerde mevcut olduğunun en açık göstergesi olduğu gibi, kağanların demokratik bir ruhla hareket ettiklerinin de göstergesidir. Bu durum aynı zamanda kut sebebiyle hâkimiyet kaynağı ilahî olmasına rağmen kağanın

otoritesinin, boy beylerinin hemen üstünde bir mevkinden ibaret olduğunun da ifadesidir (Maden, 2010: 303).

Hem *Oğuz Kağan Destanı*'nda hem de *Orhun Abideleri*'nde zikredilen bilgilere göre; yönetme hakkı kağana Tanrı tarafından ilâhî bir ihsan olarak verilmiştir. Kağan seçilmiş ve görevlendirilmiş olduğu için idare etme hakkına sahip olmuştur. Ancak kağanın hâkimiyeti töreye uygun olarak gerçekleşmiştir. Kut inancına göre de devlet başkanı, Yararıcı'nın buyruğuna göre halka hizmet etmek ve adaletini halkının tamamına ulaştırmak zorundadır. Bu inanç zaman içinde dünyayı adalet ile idare etme fikrinin büyük bir ölkü haline gelmesine sebep olmuştur (Tutar, 2002: 1528; Ahmetbeyoğlu, 2020: 35). Devlet yönetiminin temel ilkesinin "adalet" olduğunun benimsenmesi sonucunu doğurmuştur.

2. İslamiyet Sonrası Türklerde Devlet Başkanlığı ve Demokrasi

İslamiyeti kabul etmeleri sonrası Türklerin devlet başkanlığı da, siyaseti de, politikası da, felsefesi de İslami esaslara dayanmış ve bu durum kuşaklar boyu devam etmiştir. Hz. Muhammed, uygulamalı olarak Müslümanlara en ideal manada demokrasi formasyonu kazandırmış, demokrasinin özünü teşkil eden temel prensipleri ve etik değerleri hayatın her safhasına tatbik ederek insanlığa rol model olmuştur. Türkler de İslamiyeti can-ı gönülden kabul etmiş olmalarından dolayı Hz. Muhammed'i rehber ve örnek almışlardır. Bu bağlılık Türk hukukuna, geleneğine, hâkimiyet usulüne, hükümlerlik kültürüne ve yaşam felsefesine yansımıştır.

2.1. İslamiyet Sonrası Türklerde Hükümlerlik Kültürü

İslam dini; insanların huzur ve mutluluğunu esas aldığından, insan menfaatine olan her şeyi desteklemiş ve onaylamıştır. İslamın öğreticisi Hz. Muhammed, devlet başkanı olarak da en mükemmel yönetim felsefesi ve mekanizmasını ortaya koymuştur. Hz. Muhammed'i örnek alan Türkler de İslama aykırı olmayan, İslamiyet tarafından yasaklanmayan hususlarda âdet, gelenek ve göreneklerini devam ettirmişlerdir. Bu bakımdan İslamiyet sonrası Türklerin hükümlerlik kültürü, İslam öncesiyle benzerlikler gösterdiği görülmüştür. Çünkü İslam dini tarafından yasaklanmayan hususlar benzer şekilde devam ettirilmiştir.

Türklerde İslam öncesi olduğu gibi İslam sonrası da devlet başkanları hâkimiyetlerini töreye uygun olarak gerçekleştirmişlerdir. Çünkü Allah, kağana ancak Türk

töresini yürütmesi için taht bahşetmiştir. Bu sebeple kağanlar hâkimiyet ve yönetim yetkisini töreye göre kullanmışlardır.

Müslüman Türk devletlerinin siyaset ve yönetim felsefesinde, eski Türk hâkimiyet anlayışında olduğu gibi, hükümdarın Allah tarafından seçilmiş ve görevlendirilmiş olduğu düşüncesi devam etmiştir. *Orhun Abideleri*'nde belirtilen “*Tanrı buyurduğu için, kendim devletli olduğum için kağan oturdum*” (Ergin, 2003: 17, 34) cümlesinde ifade edilen hükümdarın “devletli olma” özelliği, Türk kültür tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan *Kutadgu Bilig*'de “*Tanrı kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce uygun tavır ve hareket, kol kanat verir. Bu beylik makamına sen isteyerek gelmedin, onu Tanrı kendi fazlıyla sana ihsan etti*” (Genç, 1981; Akıncı, 2014: 15) şeklinde ifade edilmiştir. Bu durum, Türklerin İslama girdikten sonra da, iktidarın kaynağının ilâhî temelli olduğu inancını ve devlet yöneticisinin Allah tarafından özel yeteneklerle donatılarak yaratıldığı düşüncesini devam ettirdiklerini ortaya koymuştur.

İslam sonrası Türklerin hükümdarda olması gereken özellikler ile ilgili beklentilerinde çok büyük değişiklikler görülmemiştir. Çünkü mevcut pek çok özellik İslam esasları ile örtüşmüştür. Devlet başkanında (kağan / hükümdar) bulunması gereken özellikler kısa ve öz olarak; bilgelik, cesaret ve erdem olarak (Ergin, 2003: 14) ifade edilmiştir.

Türk İslam düşünürü Fârâbî (ö. 950), devletin temeline akıl, bilgi ve bilgeliği koymuştur. Bu üç özelliğe ek olarak devlet başkanında; “anlama ve değerlendirme yeteneği”, “güçlü hafıza ile kıvrak zekâ”, “bilime düşkünlük”, “doğruluk ve dürüstlük”, “adalet ve cesaret” özelliklerinin de olması gerektiğini belirtmiş, (Fârâbî, 1956: 70-71; Kaya, 1995: 145-162) böylece devlet yönetimi için gerekli akıl, bilgi ve erdemi hükümdarın şahsında temellendirmiştir.

İslam öncesi olduğu gibi İslam sonrası da insanları yönetme yetkisinin Allah tarafından seçilmiş bir hanedana lütuf olarak verildiği inancı devam etmiştir. Nitekim Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan (1064-1072) da hükümlürlüğün kendisine Allah tarafından verildiğini, Yaratıcının insanlar arasında dünya işlerini nizama koymasına için kendisini seçtiğini; “zamanın çehresini fikirlerin nuru ile aydınlatmış, dünya yüzünü devletin büyüklüğü ve adaleti ile süslemiş, devlet merdivenlerini çıkmama emretmiştir” (Kafesoğlu, 1997: 364; Köymen, 1983: 4; Ahmetbeyoğlu, 2020: 36) sözüyle ifade etmiştir. Sultan Alparslan'ın bu sözlerini Veziri Nizamülmülk (ö. 1092) de “Allah'ın takdiri ile kullardan birisi saadet ve devlete erişir. Hak Teâlâ bu kişinin bahtını açarak talihini ona yaver kılar, ona verdiği akıl ve fikirle eli altındakileri layıkıyla istihdam eder, onları başarılı olabilecekleri makam ve mevkiye yerleştirir” (Nizamülmülk, 2013: 12) diyerek desteklemiş ve açıklık getirmiştir.

Aslında Nizamülmülk, elli bir bölümden oluşan *Siyasetname*'sine devlet başkanının Allah tarafından seçilmiş, üstün özelliklerle donatılmış ve insanlara hizmet etmekle görevlendirilmiş olduğunu zikrederek başlamıştır. “Allah her çağda halk arasından birini seçerek onu hükümdarlara yaraşır birtakım özelliklerle donatır. Dünya işleri ve cihan ahalisinin kamu düzeninden onu sorumluluk kılarak fitne ve kargaşa kapısını onun eliyle kapatır. Adaleti sayesinde hoşça zaman geçirip kendilerini güvende hissetmeleri ve idaresine duacı olmaları için insanların gönlünde ve gözünde ona dair derin bir saygı uyandırır” (Nizamülmülk, 2013: 11) sözleriyle halkı yönetme yetkisinin seçilmiş ve yeteneklerle donatılmış bir aileye verildiğini belirtmiştir.

İslam esaslarının ve değerlerinin Türkler arasında yerleşmesiyle birlikte kut anlayışı da töre usulleri de İslamiyete göre şekillenmiştir. Zaman içinde İslam hukuku Türk töresini biçimlendirmeye başlamıştır. Kut düşüncesinin de, törenin de çerçevesini İslam belirlemiş, dini kaideler esas olmuştur. Hatta “töre konuşunca han susar” veciz sözü her zaman dile getirilmiş, İslamiyet ile mecz olmuş törenin uygulanması, şahıs merkezli değil kanun / kural merkezli bir devlet yönetim anlayışı oluşmuştur.

İnsanın kut'a, tüz ve köni olarak akıl ile ulaşması ve kut'a varanın güç kazanmasından yola çıkan Fârâbî'nin (ö. 950) ve onu takip eden İbn Sînâ'nın (ö. 1037) varlık doğa, bilgi, toplum teorilerinde ve değerlendirmelerinde kut kavramının olduğu görülmektedir (Türker, 1984: 589-590).

Türk hükümdarlık kültürü ve demokrasi ülküsüne yön veren düşünürlerden biri olan Yusuf Has Hacib (ö. 1077 sonrası) de, kut alan hükümdarın töreye bağlılığının esas olduğunu belirtmiştir. İlk Türk İslam devletlerinden olan Karahanlılar ve Gazneliler dönemi hâkimiyet telakkisini en belirgin şekilde yansıtan eseri *Kutadgu Bilig*'de; “yöneticilerin kanun ve töreye riayet etmeleri halinde halkın da uyacağını” aksi halde düzenin bozulacağını kaydetmiştir. “Eğer törenin tatbikinde hata ve kusur edersen Tanrı'dan affını dile” (*Kutadgu Bilig*, B: 1458, 2111; Ahmetbeyoğlu, 2020: 37) diyerek, umumi nizam için töreye dikkat edilmesinin önemini belirtmiş, töreye riayet etmeyenleri veya uygulamada hata yapanları ikaz etmiştir. Ayrıca “beylik, ululuk çok iyidir, fakat daha iyi olan töredir” ifadesine; Ancak bundan da mühim olan törenin eşit tatbik edilmesidir (*Kutadgu Bilig*, B: 453-455) diyerek törenin uygulanışında adaletin esas olması, konumuna göre birilerinin farklı muameleye tabi tutulmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü kanunların olduğu, törenin uygulandığı bir yerde despotluk değil, eşitlik ve demokratik yönetim söz konusu olmaktadır.

Maveraünnehir gibi dindar ve nüfuzlu ailelerin yaşadığı bölgelerde, İslam dininin ayrıca siyasî ve sosyal gelişmelerin etkisiyle kut ve Türk hükümdarlık anlayışında az da olsa bazı değişiklikler olduğu da görülmüştür. Batı Karahanlı hükümdarı Tamgaç Han Hızır b. İbrahim'den sonra yerine geçen oğlu Ahmed Han (1081-1088 ve

1090-1095) ikinci hâkimiyeti döneminde kut'u terk etmekle, ayrıca yönetim düşüncesine İranî unsurları dâhil etmekle suçlanmıştır. Bu sebeple devlet erkânı ve ulema ile anlaşmazlığa düşmüştür. Ahmed Han, iki hâkimiyet dönemi arasında uzun süre bulunduğu İran'da Şîi Deylemliler ile dostluk kurmuş, onların bazı fikirlerini benimsemiş bu sebeple ulema tarafından zındıklıkla (İslam dininden ayrılmakla) itham edilmiştir. Ahmed Han, kadı ve fakihlerden oluşan mahkemede yargılanmış, hakkındaki iddiaları reddetse de zındıklığına dair şahitlerin olması üzerine öldürülmesine karar verilmiştir (İbnü'l-Esîr, 1987: X/206; Barthold, 1990: 339; Divitçioğlu, 1992: 154-156, 165-167; Özeydin, 2001: 409; Anat ve Almaz, 2003: 133-134; Huncan, 2007: 304-305; Pritsak, 1997: VI/263). Ortaya çıkan bu durum, kendisine kut verilen ancak töreye uygun hareket etmeyen, görev ve sorumluluklarını yapmayan hükümdardan kut'un geri alınması olarak düşünülmüştür. Çünkü "Beyin (hükümdarın) gönlü, dili ve tabiatı düzgün olmazsa kut o memlekette dolaşmaz, kaçardı" (*Kutadgu Bilig*, B: 2012; Ahmetbeyoğlu, 2020: 36). Ulema ve devlet erkânına göre Ahmed Han'ın da gönlü ve tabiatı bozulmuş, bu sebeple kut ondan alınmıştır. Bu düşünce ile paralel olarak kut'a yüklenen "yönetme / yönetim yetkisi" anlamı da değişikliğe uğramış, kut; talih, kısmet, şans ve baht anlamlarında kullanılmıştır.

Kutadgu Bilig'de bilgelik devlet başkanında mutlaka bulunması gereken özelliklerden biri olarak zikredilmiştir: "Bey bilgili ve akıllı olmalıdır"; "Her türlü iyilik akıldan gelir"; "Beyler bilgi ile halka baş oldular akıl ile memleket ve halkın işini görürler"; "Akıl olursa insan olsa olsa asil insan olur; Bilgi (bilgi) olursa insan yapsa yapsa beylik yapar"; "Devlet hastalanırsa ilâcı akıl ve bilgidir"; "Bey memleket ve kanunları bilgi ile ele alır, akıl ile yürütür", İnsanogullarının arasında seçkinler ancak bilgileri ile temayüz etmişlerdir" (*Kutadgu Bilig*, B: 300, 1958, 1830, 1970, 1998, 2713) denilmiştir. Yönetimin esasını bilgiye dayandıran Yusuf Has Hacib'e göre, yaratılışları bir olan insanları birbirinden farklı kılan husus, sahip oldukları bilgi düzeyidir. Yusuf Has Hacib, her türlü iyilik ve güzelliğin bilgiden geldiği kanaatindedir. Bu sebeple bilgiyi öncelemiştir. Hükümdarın devlet ve milletin menfaatin yarayacak bilgiğe yani hem siyaset hem töre bilgisine sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre "Memleket kılıç ile tutulur fakat kalem ile yönetilir" sözünde kaleminden maksat bilgidir (Eryılmaz, 2016: 65-66). Bilginin yokluğu pek çok güzelliğin de yokluğuna neden olmaktadır.

Yusuf Has Hacib'e göre devlet başkanında olması gereken özelliklerden biri de cesarettir. "Bey cesur (yürekli), kahraman ve atılgan olmalı"dır. "Bey yüreğiyle düşmana karşı koyar"; "Halk için beyin cesur ve kahraman olması iyidir; büyük işler ancak bu meziyetlerle karşılanabilir". Bey, "düşmana karşı cesur (katıg) ve mert olmalı; güzelliğe bakan gözü sevgiyle parlatmalı"dır (*Kutadgu Bilig*, B: 1961, 2043, 2085). Çünkü korkak devlet başkanı icraat yapmaktan çekinir, tereddüt eder, ortaya çıkan

riskleri yönetme becerisi gösteremez. Böyle olunca da ülke ve milleti için yapılması gerekli faaliyetleri yapamaz.

Yusuf Has Hacib'e göre, devlet başkanında olması gereken özelliklerden biri de tokgözlülük, açık sözlülük ve merhamettir. "Bey tokgözlü ve yumuşak huylu, sözü ve tavrı açık olmalı" (*Kutadgu Bilig*, B. 2000) demiş ve mal mülk biriktirmekle uğraşmak yerine halkının sorunlarına odaklanması gerektiğini belirtmiştir. Nizamülmük de "büyüklük ve hükümdarlık ihsan ve lütufla pekişir" (Nizamülmük, 2013: 208) diyerek cömertliği önermiştir.

Devlet başkanında olması gereken özelliklerden biri de "erdem" (fazilet)dir. Erdemler mutluluğun tabii ve esas bileşenleridir. İslam tarihçisi ve filozofu İbn Miskeveyh (ö. 1030), "Kimin ayırt etmesi daha sağlam, düşüncesi daha üstün ve seçimi daha doğru ise, onun insanlığı o ölçüde mükemmeldir" (İbn Miskeveyh, 1983: 20) ifadesiyle erdemli insanı tanımlamıştır. Yusuf Has Hacib'de "hangi beyde bütün erdemler birleşirse, bütün herkes onun etrafında toplanır"; "Dünya hâkimine binlerce erdem lazımdır, bu erdemler ile cihanı elde eder" (*Kutadgu Bilig*, B: 3008-3009) sözleriyle erdemlinin hükümdar için önemini belirtmiştir. Erdemin göstergesi olan ahlâk ve edeb en mühim hasletlerdendir. "Bey edepli ve seçkin bir insan olmalıdır" (*Kutadgu Bilig*, B: 2005) demiştir. Erdem, insanî özellikleri geliştiren, arttıran ve güzelleştiren lokomotif değerlerdir. Erdemli olan hükümdar, devlete her zaman "baba" vasfını eklemiştir ve devleti, "devlet baba" haline dönüştürmüştür. Hükümdarın halkına yapması gereken bir nevi babalık vazifesidir. Hükümdar, kendi ailesine baktığı gibi halkına bakmalı, çocuklarını sevdiği gibi reâyâyı sevmeli, muamele ederken sert, kırıncı ve zulmedici olmamalıdır. Halktan çıplak olanları giydirmeli, aç olanları doyurmalı, aciz ve güçsüz olanları sahiplenmelidir. Bir babanın çocuklarının her ihtiyacını karşılamak ve mutluluklarını sağlamak için çalışması gibi erdemli hükümdar da halkının refahı için çalışmaktan mutluluk duymuştur.

İlim ve fikir adamı, siyaset ve ahlak filozofu Mâverdî (ö. 1058), *Dürrü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk* başlıklı eserinde âdil siyasetin esaslarını; "rağbet", "rehbet" ve "insaf" olarak belirtmiştir (Mâverdî, 2019: 66). "Rağbet ve rehbet" yerine "tergîb ve terhîb" ifadesi de kullanılmıştır. Rağbet ile hükümdarın halk tarafından istekle kabul edilmiş ve benimsenmiş olması, hükümdar otoritesinin kabulü kastedilmiştir. Rehbet ile de otoritenin iyi bir şekilde işleyişi, kurallara riayet etmeyenlerin cezalandırılmaktan korkup çekinmesi kastedilmiştir. İnsaf ile de, asayiş ve huzurun temini için adaletin uygulanması, halka şefkat ve merhametle muamele kastedilmiştir. Rağbet, devlete bağlılığı, rehbet ise kural ve kaidelere bağlılığı sağlamış, hatta katı muhalefeti önlemiştir. İnsaf da devlet yetkililerini aşırılıklardan korumuştur. Bu üç unsur halkın iktidara bağlılığını ve devletin merkezîleşmesini sağlamıştır.

Adalet duygusu ve adil yönetimin icrası da hükümdarda olması gereken özelliklerdendir. Yusuf Has Hacib; “Devletin temeli adalettir, bey âdil olursa dünyada huzur olur... kanunu âdilâne tatbik eden bey bütün dileklerine kavuşur”, “devleti mahveden iki şey vardır; biri vazifeyi ihmal, diğeri insanlara zulüm!”, “benim tabiatım da âdil (köni) dir. Ben işleri adalet (könilik) üzere hallederim, bey veya kul diye ayırmam”, “zalimler karşısında çatık kaşlı ve asık suratlı olurum... İster oğlum, akrabam, ister yolcu, geçici, misafir olsun benim için hepsi birdir, hüküm verirken hiç birinde fark gözetmem (*Kutadgu Bilig*, B: 809, 817-822, 2024) sözleriyle ideal devlet başkanının davranış şeklini belirtmiş ve hükümdara “halkı âdil kanunlarla idare et. Birinin diğesine karşı zorbalığa kalkışmasına meydan verme” (*Kutadgu Bilig*, B: 5576) diyerek tavsiyede bulunmuştur. Bu sözler *Kutadgu Bilig*'de üniversal adalete dayanan kanun fikri ve Tanrı kudretinden doğan hükümlanlık anlayışı vardır. (Kafesoğlu, 1980: 44).

Nizamülmülk de “cihanın efendisi herkesin hakkaniyetle davranması, kuru hevesler ve olmayacak işler peşinde koşmaması için mazlumun hakkını evvela kendi öz adaletiyle teslim etmelidir” (Nizamülmülk, 2013: 340) sözleriyle hükümdarın adalet üzere hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir. Gazzâlî (ö. 1111) de “Hükümdar yalnızca kendini zulümden men etmekle yetinmemeli, emri altında bulunan hizmetçileri, vekilleri ve valileri de zulüm yapmaktan men etmelidir. Yapılan zulümden kendisi sorumludur” (Gazzâlî, 1981: 334) diyerek devlet başkanının zalimin zulmünü engellemesinin de asli görevi olduğunu ifade etmiştir.

Devlet başkanında olması gereken özelliklere Yusuf Has Hacib şunları da eklemiştir; “Hiçbir işte acele etme, sabret, kendini tut; kul sabırlı olursa beylik mertebesini bulur” ifadesiyle aceleci değil sabırlı olmasını öğütlemiştir. “Ey akıllı iyi yiğit, öfkeyi (övke) kendinden uzaklaştır; ey bilgili bey yiğit, hiddetlenme iyi ad kazan” ifadeleriyle (*Kutadgu Bilig*, B: 322, 588, 2037, 2066, 3038) öfke kontrolünü yapmasını tavsiye etmiştir. Bu konuda Nizamülmülk de, “*Kişinin olgunluğu ve akli kendisini öfkelenmemekte gösterir. Şayet öfkelenirse, öfkenin akla değil, aklın öfkeye tahakküm etmesi gerekir. Kimin nefsi eğilimleri akli selime galebe çalarsa o kişi kızdığında kızgınlığı sağduyusunu örtüvererek çıldırışlarda görülen davranışları sergiler ve dahi kimin akl-ı selimi heva-yı nefsinde galip gelirse o kişi ariflerce itibar görür ve kimse onun öfkelenişinin farkına bile varmaz*” (Nizamülmülk, 2013: 180) diyerek hükümdarı öfkeli iken karar vermemesi ve emri altındakilere öfkeyle muamele etmemesi konusunda uyarmıştır.

Yusuf Has Hacib, devlet başkanına yukarıdaki uyarılarına ek olarak cimri, inatçı ve yalancı olmamasını, olanlardan da uzak durmasını tavsiye etmiştir. “Cimrilik ile beylik birbirine düşmandır; cimriye karşı her yerde isyan edilir” ifadesiyle cimri olmamasını, “İnatçılık insan için ağır bir yüküdür; inatçılıktan kendini kurtar ve onunla

savaş” ifadesiyle gereksiz inat yapmamasını, “Ey devletli hükümdar, en kötüsü de beylerin adının yalancıya (yalgan) çıkmasıdır” ifadesiyle de yalancı olmamasını öğütlemiştir (*Kutadgu Bilig*, B: 322, 588, 2037, 2066, 3038). Halkın güvenini ve itimadını sarsacak ve bağlılığını / itaatini olumsuz etkileyecek kötü davranışlardan uzak durması gerektiğini belirtmiştir.

Büyük Selçuklu Devleti’nin bürokratik yapısının oluşmasında ve kurumsallaşmasında etkin rol oynayan Nizamülmül, idealleştirdiği devlet ve yönetim anlayışında İslamı referans almıştır. O, *Siyasetname*’sinde ifade ettiği teorilerini pratikte de uygulamıştır. “Nizamülmülk’e göre ideal bir yönetim, güçlü bir merkezîyet, otokrat yönetici, liyakate dayalı bürokratik yapı ve halk ile hükümdar arasında ataerkil niteliğe sahip yönetsel ilişki ile” mümkündür ve idari mekanizmanın işleyiş prensipleri oluşturulurken İslami esaslar dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda “askerî ve idarî nitelikli iktâ sistemi gibi merkezin gücünü yerelde hissettirecek uygulamalar” geliştirmiştir. Nizamülmülk, İran ve Türk gelenekleriyle İslami ilkelerin sentezi olan bir yönetim modeli ortaya koymuş, (Arslan, 1989: 255; Rosenthal 1996: 99; Günal ve Aksoy, 2022: 152, 156, 162-163) Selçukluların karakterine uygun ve ihtiyaçlarını karşılayan bir idari teşkilatlanmayı en iyi biçimde gerçekleştirmiştir.

2.2. İslamiyet Sonrası Türklerde Demokrasi Ülküsü

İslam dininin tebliğcisi ve öğreticisi Hz. Muhammed, demokrasinin temelini oluşturan vazgeçilmez değerlerin hepsinin İslam’da en mükemmel şekilde bulunduğunu, demokrasinin sadece esaslarının değil bütün teferruatının da İslamiyette olduğunu en güzel şekilde uygulamalı olarak göstermiştir. O, vahy gelmeyen konularda, ashâbı ile her zaman fikir alışverişinde bulunmuştur. Savaş ortamında bile peygamberliğini öne sürüp kendi görüşlerini ashâbına dayatmamıştır. Müslümanlar için bir yaşam felsefesi haline getirdiği toplumsal birlik ve beraberliği devlet yönetim felsefesinde ve idari işlerde de gerçekleştirmiştir. Hz. Muhammed Şura Suresi 38.ayette emredildiği üzere, devlet ve millet için çok önem arzeden konularda ehlü’l-hal ve’l-akd (ashâbı) ile görüş alışverişinde bulunmuş (istişare etmiş) ve onlarla birlikte karar vermiştir. Meselelerin “şura meclisi” yani “meşveret heyeti”nde görüşülerek konuşularak karara bağlanmasını ve uygulanmasını emretmiştir öğretmiştir. Diğer bir ifade ile Hz. Peygamber âdetâ demokrasinin en temel esaslarından biri olarak “millet meclisi” oluşturmuş, “özgürlükçü demokrasi” ülküsünü Müslümanların zihinlerinde ve dünyalarında yerleştirmiştir.

Hz. Muhammed’in esaslarını belirlediği ve uyguladığı demokrasi kültürü, O’nun vefatından sonra ashâbı tarafından korunmuş ve devam ettirilmiştir.

Hız Peygamberin, yerine kimseyi vekil (halife) bırakmadan vefat etmesi üzerine Hz. Ebu Bekir, Müslümanlar tarafından katılımcı hür seçim (biat) yolu ile devlet başkanı seçilmiştir. İkinci halife Hz. Ömer de, Hz. Ebu Bekir'in aday göstermesi halkın topyekûn kabulü ile devlet başkanı seçilmiştir. Üçüncü halife Hz. Osman da altı kişilik şûra heyeti (danışma meclisi)nin belirlediği hakemin efkar-ı umumiye kulak vererek kamuoyu yoklamasından çıkan neticeye göre devlet başkanı seçilmiştir. Dördüncü halife Hz. Ali ise o günkü siyasi ve sosyal gelişmelerle bağlantılı olarak halkın büyük çoğunluğunun doğrudan kabulü ile devlet başkanı seçilmiştir (*İslam ve Demokrasi*, Hürriyet 2004).

Müslüman Türkler de demokrasi ülküsünü benimsemiş ve sahip çıkmışlardır. Aslında İslam öncesi dönemde de törenin varlığı ve hukuk kurallarının işlevsel oluşu sebebiyle de demokrasiye yakın olmuşlardır. Türk devletinin ve toplumunun siyasi ve sosyal hayatını düzenleyen, uyulması zorunlu sözlü hukuk kurallarının (değerlerin) bütününe töre / törüğü (Güngör, 2003: 12; Ahmetbeyoğlu, 2020: 37) denilmiştir. Töre geleneklerden oluştuğu, toplum da bu gelenekleri bildiği için siyasi makam ve sosyal konum gözetilmeksizin töre herkese eşit uygulanmış, hatta yöneticiler de töreye riayet edip etmemek bakımından halk tarafından kolayca denetlenebilmiştir. İslam öncesi olduğu gibi İslam sonrası da Türklerde törenin temel gayesi kişisel hak ve özgürlükleri güvence altına almak, adalet mekanizmasının işlevselliğini (Ahmetbeyoğlu, 2020: 39) sağlamak olmuştur.

Kutadgu Bilig' de de devlet yönetiminde ve idari işlerde şuranın diğer bir ifade ile istişarenin önemi üzerinde durulmuş, “her işi ...danışarak yapmalıdır; danışmayan herkes işinde zarar görmüş ve sonunda pişman olup inlemiştir, dinle Tanrıdan insanlara haber getiren Nebi ne der: her yapılacak işe meşveret ile çare bulunur.” “İnsan kendisi kendi işini iyice bilemez; onu başkasına danışarak yapmak faydalı olur. Ne gibi bir iş yapmak istersen; onu başkalarına danış; danışmayan kimseye karışma ondan uzak dur” öğütleri yapılmıştır. Bu yapılırken sözcük ve satır aralarında Hz. Peygamberin uygulaması ve tavsiyesi de hatırlatılmıştır. Aynı zamanda kamu yönetimi mirasının Türk ve İslam kültürünün sentezi olduğu (Doğan, 2002: 133; Armağan, 2016: 93) da ifade edilmiştir.

Türk dil âlimi Kâşgarlı Mahmud (ö. 1090 sonrası) *Dîvânü Lugâti't-Türk* başlıklı eserinde, “İl kaldı, törü kalmaz” (il kalır, töre kalmaz / şehir (vilayet) terk edilir (bırakılır) töre terk edilmez); “Endik kişi titlesün, il törü yetilsün, toklu böri yetilsün, kazgu yeme sakılsun” (şaşkın kişi ayılsın, ilde töre yayılsın, toklu kurtla güdülsün, kaygılı olma savılsun) sözleriyle demokrasinin gereklerinden olan törenin önemini vurgulamıştır (Kâşgarlı Mahmud, 1992: I/106; II/25; III/ 221; Başer, 2011: 112-113; Düzgün, 2007: 203-207; Ahmetbeyoğlu, 2020: 38).

Töre, Türklerde “en yüksek mutluluk ilkesi” olarak hem şahıs hem de toplum menfaatlerinin koruyucusu olmuştur. Törenin siyaset, ekonomi ve gündelik yaşam üzerindeki etkisi göz önüne alındığında Türk ahlâk kaideleri ile olan ilintisi de ortaya çıkmıştır. Töre, ahlaki normlara göre; Türk devlet felsefesi ve siyaset politikası da töreye bağlı olarak gerçekleşmiştir. Töre kuralları “fayda ilkesine” bağlı olarak İslami esaslara göre gelişmiş ve şekillenmiştir.

Fert hukukunu ve cemiyet menfaatini gözetmediği hâlde, bir dehşet rejimi altında, insanları normal yaşamından uzaklaştırarak “devlet”i devam ettiren bazı “mevzûat” da, bazı zamanlarda yine “kanun” diye adlandırılmıştır. Hâlbuki fert hukukunu korumayan, toplum için kabul edilebilir olmayan bir kanun da devleti sarsmak için yeterli olmuştur (Kafesoğlu, 1980: 20).

Yusuf Has Hacib, “hükümdarlık uludur, çok iyidir fakat daha iyi olan töredir. Fakat bundan da iyi olan törenin eşit tatbik edilmesidir” ifadeleriyle törenin yani kural ve kaidelerin zengin fakir güçlü zayıf ayrımı yapılmaksızın eşit tatbikinin önemini vurgulamış, “halka hep iyi kanunlar tatbik edilmelidir”, “ey hükümdar iyi kanun yap ...Kanuna kendin riayet et ki, halk da sana itaat etsin” (*Kutadgu Bilig*, B: 2029, 2713, 4013, 5196, 5252; Ahmetbeyoğlu, 2020: 38) diyerek demokrasinin en önemli göstergelerinden biri olan, “mağduriyet oluşturmeyen kanun”lar yapılmasını ve kanunların da uygulanmasının önemini vurgulamıştır. İnsanlar arasında eşitlik prensibinin ifade ettiği mana ve kıymetin Türkler tarafından XI. yüzyılda kavranmış, benimsenmiş ve uygulanmış olması dikkate şayandır.

Türklerdeki hükümdarlık kültürü ve demokrasi ülküsünün ifadesi olarak adalet sağlamak için mevcut mahkemelerden başka divan-ı mezalim oluşturulmuştur. Bu hususta Nizamülmülk *Siyasetname*'de devlet başkanının haftada iki gün halkın talep ve şikâyetlerini dinlemek için halk ile bir araya gelmesi gerektiğini belirtmiştir.

“Hükümdarın haftada iki gün divan-ı mezalime oturup mazlumun hakkını zalimden alarak ona vermesi, konuyu aracısız bir şekilde tebaadan bizzat kendisinin dinleyip hükmetmesi gerektir. ..Cihan hükümdarının haftada iki gün haksızlığa ve gadre uğrayanları huzuruna çağırıp onları bizzat kendisinin dinlediği haberi memlekette yayılınca zalimler dehşete kapılır, ayaklarını denk alırlar ve ceza-ya çarptırılma korkusundan ötürü hiç kimsenin haksızlık ve yolsuzluk yapmaya gözü kesmez” (Nizamülmülk, 2013: 17).

Yöneticiler veya nüfuz sahiplerinin zulmüne maruz kaldığını düşünenlerin başvurdukları divan-ı mezalim mahkemesinin tesis edilmiş olması ve hükümdarın

burada görülen davalara müdahil olması da Türklerde demokrasi kültürü ve ülküsünün benimsenmiş olduğunun en önemli göstergelerinden biri olarak değerlendirilebilir.

Nizamülmülk, hükümdarın devlet yönetim birimlerinde görev yapanları da kontrol etmesi gerektiğini belirtirken, tutum ve davranışları konusunda çok önemli bilgiler vermiştir. Yapılan hatırlatma ve öğütlerde; adalet, sosyal devlet, denetim ve görevini ihmal eden memurların cezalandırılması gibi iyi bir devlet yönetimi için her zaman gerekli olan hususlar dile getirilmiştir. “Hükümdar her daim memurların ne yapıp eylediklerinden haberdar olup tuttıkları yolları, törelerini yörelerini iyi bellese, bir kanunsuzlukları yahut haddi aşmaları durumunda bir dem görevde tutmayıp derhal azletse ve işledikleri cürüm mesafesinde, diğerlerine gözdağı vermek için onları cezalandırırsa gerektir” (Nizamülmülk, 2013: 38) demiştir.

Tabii hükümdarın adalet ile hükmederken yanlış yapmaması da önemlidir. Gazzâlî, bu hususta Allah tarafından kendisine hükümler ve kudret bahşedilen hükümdarın, güç yozlaşması ile zulme dönüşen tavır ve davranışlarda bulunmaması ve halkının mağduriyet yaşamaması için ilk olarak kendi nefsinin terbiye edilmesi ve iyi bir ahlaka sahip olması gerektiğini belirtmiştir. “O, kendi nefsinin, nefsin ahvalini gözeterek ele almalı ve nefsinin fiil ve sözleri bakımından teskin etmelidir. Yine yakini olarak bilmelidir ki, kendisini idare etmeye güç yetiren kişi, diğerlerinin siyasetine daha rahat güç yetirebilir” demiş (Gazzâlî, 2016: 51) ve önemli bir uyarıda bulunmuştur.

Sonuç

Türklerde bağımsızlığın kaybedilmesinden duyulan umumi ıstırapın en çarpıcı örnekleri Orhun Abideleri’nde ifade edilmiştir. 735’li yıllardan itibaren Türkler için milli egemenlik korunması gereken en birinci öncelik olmuş, bütün kural ve kaideler ile uygulamalar da bu esas üzerine bina olunmuştur.

Eski Türklerde devletin lideri olan kağan, “Tanrıda kut bulmuş”tur. Bu inanç kağana meşruiyet zemini sunmuş, liderliği Tanrı’dan alınan güç ile mümkün olmuştur. Kağan gücünü mutlak otorite sahibi Tanrı’dan aldığı için saltanatı despotik bir yapıya bürünmemiştir. Egemenliğin ilâhî kaynaklı olduğu inancının toplumdaki geleneksel yapı ile pekiştirilmesi zamanla devletin “kutsal güç” tanınmasına sebep olmuştur. Bu inanç, İslamiyet sonrası Müslüman Türk devletlerinde de devam etmiştir.

Türkler siyasi, askerî, ekonomik, sosyal ve kültürel bütün alanlarda yaşamlarını gelenekselleşmiş yazısız kurallardan oluşan töre ile düzenlemişlerdir. Töre çerçevesinde millî değerlerini kuşaktan kuşağa nesilden nesile aktarmışlardır. Töre kuralları-

nın geçer kaide olarak kabul edilmiş olması ve herkesin riayet etme zorunluluğu, ayrımcılığı ortadan kaldırmış, iktidar ve güç sahiplerinin hadlerini aşmasını engellemiş, toplumsal barış ve huzuru sağlamıştır. Adalet ve eşitlik gibi değerleri temel gaye edinmiş olan töre kuralları, toplumun her bir ferdine küçük yaşlardan itibaren öğretilmiştir. Törenin toplumun tamamını bağlayıcı özellik arz etmesi için içeriğinin insanları kuşatıcı şekilde olması sağlanmıştır. Çünkü kural ve kaideler ne ölçüde halkı kuşatırsa, o nisbette bağlayıcı olacağı, aynı zamanda insanların o nisbette mesut bahtiyar olacağı, devletin de o nisbette pâyidar olacağı bilinci ile hareket edilmiştir.

“Töre konuşunca han susar” ifadesi değişik vesilelerle dile getirilerek töre kurallarının zihinlerde yerleşmesi sağlanmış, törenin her şeyin ve herkesin üzerinde olduğu her vesile ile dile getirilmiştir. Çünkü “törenin yaşam felsefesi olduğu” bir toplumda devlet başkanının töreyi görmez gelmesi ve despotik bir saltanat sürmesi mümkün değildir. Törede, suçun sabit olması durumunda, kağan ile halktan biri arasında hiçbir farkın olmadığı ve ayırım yapılmaksızın aynı cezaya tâbi tutulmaları gerektiğinin belirtilmiş olması diktatörlüğü engellemiştir. Kağan da liderliğinin sorunsuz olarak devam edebilmesi için karar ve uygulamalarında töreye riayet etmek zorunda kalmıştır. Devlet idari mekanizmasında görev alanlar da töreye uygun hareket etmek zorunluluğunu her daim üzerlerinde hissetmişlerdir. Türklerde töre, gücün yozlaşmasını ve hükümdarın zor kullanmasını engellemiştir. Hükümdarlık iyidir ama daha iyi olan töredir, töre iyidir ama ondan da iyi olan halka eşit tatbik edilmesidir denilmiştir. Törenin zengin fakir güçlü zayıf ayırımı yapılmaksızın herkese eşit olarak uygulanması toplumun, değerlere bağlılığının ve gelişmişliğinin bir göstergesidir. Bu ifadelerden anlaşılmaktadır ki; kanunlar karşısında Türk milletinin her bir ferdi eşitlik prensibinin ifade ettiği mana ve önemi XI. yüzyıl öncesinden beri ideal manada kavramış, benimsemiş ve uygulamıştır. Bütün bu sebeplerle diyebiliriz ki, içerisinde taşıdığı esaslar ve değerler sebebiyle töre; Türklerde demokrasi kültürünün varlığının en önemli göstergesidir.

İslam öncesi olduğu gibi İslam sonrası da Türk devlet yönetim felsefesi, adaleti en temel esas olarak kabul eden bir anlayış üzerine bina edilmiştir. Hükümdarın en temel görevi, doğru kanunları çıkartmak ve bu kanunları adaletli bir şekilde uygulamak olmuştur. Böylece âdil, faydalı ve universal kanunlar ile kişi hürriyeti esas alınarak hâkimiyetin tesisi gerçekleşmiştir. İslamiyet sonrası Türklerin hükümdarlık kültürü ve demokrasi ülküsünün, İslam öncesiyle pek çok benzerlikler gösterdiği tespit edilmiştir. Aslında İslam dini tarafından yasaklanmayan uygulamalar benzer şekilde devam etmiştir.

İslamiyet sonrası Türklerde din ve örf sosyal bir norm olmuştur. Hükümdar töreye bağlı olmak ve Allah’a hesap vermekle yükümlü tutulmuştur. Bu durum devlet başkanının ve yöneticilerin “hesap verebilir olma” anlayışını ortaya çıkartmış ve bu durum sonraki zamanlarda da devam etmiştir. Töreden başka hâkimiyetin sağlanma-

sında önemli bir müessese olan kurultayın varlığı ve işleyişi Türklerde demokrasi kültürünün yerleşmiş bir uygulamasıdır. Devlet başkanının iktidarının, güç ve otoritesinin sınırlandırılması töre ile sağlanmış, kurultay ile kontrol edilmiştir.

İslam dini Türk toplumu için sosyal pekiştirici olmuştur. Hükümdarlık kültürü ve demokrasi ülküsünün geliştiği Türk İslam devletlerinde siyasî ve idarî hayatın temeli, devlet-millet işbirliğine dayanmıştır. Türkler Müslüman olduktan sonra da demokrasi ülküsü olarak töreye sahip çıkmışlar ve kazanımları sebebiyle de çok önem vermişlerdir. Türklerde adalet anlayışının temeli; İslam öncesi “töreye uygunluk”, İslam sonrası ise “dine uygunluk” olmuştur. Türklerin Müslüman olmaları sonrası töre, İslami esaslarla bezenerek zaman içinde örfi hukuk olarak ifade edilmiştir.

Türklerde töre; adalet ve insanlık, yani üniversallik fikrinin uygulaması olmuştur. Kurultay; toplanan mecliste istişare yoluyla ortak görüşle karar alma uygulaması olmuştur. Hükümdarlar icraatlarını dinî ve örfî normlara bağlı kalarak yapmaları ve gerek görüldüğünde hesap vermekle yükümlü tutulmuştur. Bütün bu uygulamalar Türklerde demokrasi ülküsünün varlığının ve uygulandığının önemli bir göstergesidir. Günümüzde demokrasinin varlığının göstergesi olarak kabul edilen seçim, meclis, sivil toplum kuruluşları ve anayasal haklar, VIII-XI. yüzyıllarda kurultay, töre ve halk isteklerini dikkate alan uygulamalar ile gerçekleşmiştir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

“Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.”

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

“Makale tek yazarlıdır.”

Destek Beyanı

“Araştırma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.”

Çıkar Beyanı

“Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.”

Kaynaklar

- Ahmetbeyoğlu, A. (2020). Eski Türklerde Kut ve Töre Bağlamında Hükümlerliliğin Hududları. *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, (71), 29-50.
- Akıncı, M. (2014). *Tozlu Raflardan Günümüze Kutadgu Bilig Siyaset ve Yönetim*, Nobel Yayıncılık.
- Anat, H. Y. & Almaz, A. (2003). *Karahanlılar Tarihi*, Oku Yayınları.
- Armağan, V. (2016). Yusuf Has Hacıp, Nizamül Mülk ve Koçi Bey Örneğinden Hareketle Türk Kamu Yönetiminde Türk Yönetim Mirasının İzlerini Sürmek. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2016, 8 (4), s. 86-99.
- Arsal, S. M. (1937, 20-25 Eylül). Beşeriyet Tarihinde Devlet ve Hukuk Mefhumu ve Müesseselerinin İnkişafında Türk Irkının Rolü. [1062-1093]. Türk Tarih Kongresi, Ankara, Türkiye.
- Arslan, M. (1989). Eski İnan Devlet Geleneği ve Siyasetnameler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3 (1), 231-262.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri-II*. (1959). (Nimet Arsan / Unan haz.). Ankara.
- Barthold, W. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (H. D. Yıldız, haz.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Başer, S. (2011). *Kutadgu Bilig'de Kut ve Töre*. İrfan Yayınları.
- Divitçioğlu, S. (1992). *Nasıl Bir Tarih? (Kök Türkler, Karahanlılar)*. Bağlam Yayıncılık.
- Doğan, N. (2002). Kutadgu Bilig'in Devlet Felsefesi I. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (12), 127-158.
- Donuk, A. (1988). *Eski Türk Devletlerinde İdarî-Askeri Unvan ve Terimler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Düzgün, D. (2007). Divanu Lügati't-Türk'te Sosyal Normları Karşılıyan Kavramlar. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (35), 201-215.
- Ergin, M. (2003). *Orhun Abideleri*. Hisar Kültür Gönüllüleri Yayını.
- Genç, R. (1981). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Taşagıl, A. (1999). *Göktürkler-II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erdoğan T. (2021). Karşılaştırmalı Tarih Yöntemi ve Eleştirisi. *İnsan ve Toplum*, (11/4), s. 157-199.
- Eryılmaz, B. (2016). *Kamu Yönetimi*. Umuttepe Yayınları.
- Fârâbî. (1956). *el-Medinetül-Fazıla* (N. Danışman, Çev.). Maarif Basımevi.
- Gazzâlî. (2016). *Tahrîrî's-Sülûk fî Tedbîri'l-Mülûk* (Ö. Kavak, Çev.). Klasik Yayınları.
- Gazzâlî. (1981). *Kimya-yı Saadet*, (Ali Arslan, Çev.). Arslan Yayınları.
- Güngör, E. (2003). *Tarihte Türkler*. Ötüken Neşriyat.
- Günal, V. A. & Aksoy, E. (2022). Selçuklu Dönemi Türk Devlet Yapısını ve Yönetim Anlayışını Şekillendiren Unsurlar. *TÜRKAV Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 135-168.
- Huncan, Ö. S. (2007). *Türk Hakanlığı (Karahanlılar)*. IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- İbn Haldun. (2008). *Mukaddime* (Pirizade Mehmed Sahib Çev.). Klasik Yayınları.
- İbn Miskeveyh. (1983). *Ahlâkı Olgunlaştırma* (A.Şener, C.Tunç, İ.Kayaoğlu, Çev.). Ankara.
- İbnü'l-Esîr. (1987). *el-Kâmil fi't-Tarih* (A. Özyayın, A. Ağırakça, Çev.). Bahar Yayınları.
- İnan, A. (1969). *M. Kemal Atatürk'ten Yazdıklarım*, Ankara.
- İslam ve Demokrasi, (2004, Ocak 09). Hürriyet.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*. Ötüken Neşriyat.
- Kafesoğlu, İ. (1980). *Kutadgu Bilig ve Kültür Tarihimizdeki Yeri*. Kültür Bakanlığı Yayını.
- Kâşgarlı Mahmud, (1992). *Divanü Lûgât-it-Türk Tercümesi*, (Besim Atalay Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kaya, M. (1995). Fârâbî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12, 145-162.
- Koçak, T. (2023). Apameia Peace Treaty (BC 88) – Lausanne Peace Treaty (AD 1923):A Comparative History Study, Türkiye Cumhuriyetinin Tapu Senedi Lozan Barış Antlaşması 100. Yıl. (Behçet

- Kemal Yeşilbursa Ed.), Sentez Yayıncılık, Ankara, s. 625-632.
- Köprülü, M. F. (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ötüken Yayınları.
- Köymen, M. A. (1983). *Alp Arslan ve Zamanı II*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Maden, F. (2010). Türk Tarihinde Milli Hâkimiyet Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Tarihi Gelişimi, *Gazi Türkiyat*, 1 (7), 301-325.
- Mâverdî, (2019). *Dürerü's-Sülûk fî Siyâseti'l-Mülûk Mâverdî'nin Siyâsetnâmesi*, (Abdüsselam Arı haz.). Yazma Eserler Kurumu Yay. İstanbul.
- Miil, J. S. (2008). *Özgürlük Üzerine*. (Tuncay Türk Çev.). Oda Yayınları.
- Nizamülmülk (2013). *Siyasetname* (M. T. Ayar, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Odabaşı, Z. (2019). Türk Devletlerinde Kullanılan İdari Unvanlar. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 5 (9), 165-192.
- Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi-I*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ögel, B. (1982). *Türklerde Devlet Anlayışı*. Ankara.
- Ögel, B. (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul.
- Özaydın A. (2001). Karahanlılar. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 14, 404-412.
- Pritsak, O. (1997). Karahanlılar. Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi. 6, 251-273.
- Rosenthal E. (1996). *Ortaçağ'da İslâm Siyaset Düşüncesi* (A. Çaksu, Çev.). İz Yayınevi.
- Taneri, A. (1997). Han. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 15, 517-518.
- Tutar, A. (2002). İslam öncesi Türk devlet geleneğinde adalet anlayışı. (H. C. Güzel, K. Çiçek, & S. Koca Editörler), *Türkler*. (s. 1528-1540). Yeni Türkiye Yayınları.
- Türker, Küyel M. (1984). Kut, Fârâbî ve İbn Sînâ'daki al-Akl al-Faal İçin Bir temel Oluşturabilir mi? (Aydın Sayılı, Derleyen). *İbn Sînâ Doğumunun Bininci Yılı Armağanı*. (s. 489-590). Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük*. bkz: <https://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi 09.07.2023).

- Yıldırım, K. (2017, 19-21 Ekim). İslam Öncesi Türk Devletlerinde Hükümdar Unvanları ve Alâmetleri. [491-496]. I. Türk Tarihi Sempozyumu: Türklerde Devlet, Afyon, Türkiye.
- Yusuf Has Hacib. (1998). *Kutadgu Bilig* II, (Reşid Rahmeti Arat, Çev.). Türk Tarih Kurumu Yayını.
- Yuvalı, A. (1985), Milli Hâkimiyet Anlayışımızın Dayandığı Tarihi Temeller. *Milli Kültür*, 1(53), 438-443.

Extended Summary

Oghuz Khagan Epic, Orkhon Monuments, Kutadgu Bilig, Dīwān Lughāt al-Turk, and Siyasatnamas have provided important services in the formation of the Turkish state administration system and its transfer to future generations. These sources have created an infrastructure and made significant contributions to the policies and political philosophies of the Turkish states with the principles they put forward. They expressed the Turks' fondness for freedom and their state-building feature in the simplest form and stated that they generally had an understanding of the state parallel to the vision of the universe. They also mentioned that the head of state is responsible for ensuring the rights, law, and freedom of his people and that he has the necessary authority and influence to fulfill all these duties. The Turkish kagan (ruler) received the blessing from God, was appointed by the congress (parliament) in which the leaders of the tribe (tribe/nation/people) took part, and took the responsibility of implementing the moral.

The existence of the congress for the pre-Islamic Turks and the functioning of the morals in the form of established principles and adopted rules should be considered an important indicator of the existence of a culture of democracy, even if it is not ideal. For the Turks, the sovereignty of the ruler was seen as a divine blessing given to the members of the dynasty, and for this reason, it was considered sacred. However, for its sovereignty to be valid, it had to be confirmed by the congress. At the congress, a collective decision was made with the principle of intellectual freedom, and the head of state was assigned to implement the norms. The enthronement of the head of state by the congress, making statements and promises about the actions that are carried out, receiving applause from the public, and negotiations with scholars in state affairs are, in a way, indicators that the tribes and the people share the sovereignty of the ruler.

In addition, it should not be forgotten that the moral, which is a set of traditional laws and rules that must be followed, regulates the political and social life of the Turkish state and society. Since morals consist of traditions and the people know these traditions, they are applied equally to everyone, regardless of political rank or social position. The public inspected whether the rulers complied with the morals. The implementation of these rules, which everyone is obliged to comply with, without any differences from person to person, is an indication that the culture of democracy exists, even if it is not developed.

The main purposes of the congress and morals among the Turks, both before and after Islam were to enthrone the right person from the blessed dynasty to the rulership, to secure personal rights and freedoms, and to ensure the functionality of the justice mechanism and its reach to all segments of society. For this reason, even after the Turks became Muslims, they protected the congress and morals and gave great importance to them because they had attainments. The culture of sovereignty, shaped by the morals determined by the congress, had similarities with the pre-Islamic period even after Islam. Issues that were not prohibited by the Islamic religion continued and were continued similarly. All these mentioned issues and practices based on the culture of sovereignty are indicators that the Turks have a democratic understanding, as well as an indication that the rulers act with a democratic spirit. After becoming Muslims, the presidency, politics, policy, and philosophy of the Turks were based on Islamic principles, and this situation continued for generations. A three-dimensional feature, divine, political, and customary, has been preserved. Prophet Muhammad was the first head of state who practically gave Muslims the formation of democracy in the ideal sense. He has become a role model for humanity by applying the basic principles and ethical values that form the essence of democracy to every stage of life. Taking the Prophet Muhammad as an example, the Turks continued their habits, morals, traditions, and morals that were not prohibited by Islam. After the adoption of Islam, under the influence of political and social developments, some changes took place in the understanding of sovereignty and the form of government in regions where religious influential families lived, such as Transoxiana. For post-Islamic Turks, morals have become a social norm, and law has become a form of social life.

For the Turks, the characteristics that should be present in the head of state are stated as intelligence, being in touch with the people, being generous, frankness, wisdom, generosity, justice, courage, astuteness, mercy, and virtue. The duties that the head of state must perform are stated as follows: Clothing the naked, feeding the hungry, taking care of the poor, ensuring peace and order, keeping the army ready to defend the homeland, punishing the bad, eliminating the evil, increasing the population, subjugating the enemies, putting things in order, and working constantly for the nation. Although all of these could not be achieved in an ideal sense, they led to the formation of a

Selim KAYA

culture of democracy and over time made the idea of governing the world fairly a great ideal in Turkish state tradition.

Turkish state policy is built on an understanding that accepts justice as the most fundamental principle. As a requirement of the social state understanding, to ensure that justice reaches everyone, the Turks have created a different ministry of justice (high administrative court/ judicial court), apart from the existing courts. A ministry of justice was established for people who thought they were oppressed by governors, lords, or influential people. The fact that the ruler not only participates in the cases here but also intervenes can be considered one of the most important indicators of the culture and ideal of democracy. The understanding of state and management based on justice, which takes Islamic principles as a reference, has resulted in a strong management, centralist structure, and bureaucratic structure based on merit. Turks, whose culture of sovereignty and ideal of democracy developed over time, acted with a management and political philosophy that suited their temperament and met their needs in the VIII-XI centuries and established a political, administrative, and legal organization.

Mavisel Yener'in "Sonsuzluk Kütüphanesi" Adlı Romanının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi

Hasan BAĞCI¹, Sümeyye DEVECİ SALMAN²

Mavisel Yener'in "Sonsuzluk Kütüphanesi" Adlı Romanının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi

Analysis of Mavisel Yener's Novel Titled "Sonsuzluk Kütüphanesi" in Terms of Vocabulary

Özet

Bu çalışmanın amacı Mavisel Yener'in "Sonsuzluk Kütüphanesi" adlı eserinde yer alan sözvarlığı öğelerini ve kullanım sıklıklarını incelemektir. Betimsel nitelik taşıyan bu çalışmada tarama yönteminden faydalanılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde sıklık ve yüzde hesaplamaları yapılmıştır. Çalışmada "Türkçenin Söz Varlığı" ana kategorisi; "atasözleri", "deyimler", "ikilemeler", "yansıma sözcük", "yansıma ikileme", "ilişki sözleri" ise alt kategoriler olarak belirlenmiştir. Kitap 27 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde bulunan okuma metinlerindeki sözcükler tek tek incelenmiş, birbir cümle ve paragraflar üzerinde durulmuştur. Her bir bölüm için sözvarlığı oluşturan dilsel öğelerin sıklık ve yüzdelerinin belirtildiği tablolar oluşturulmuştur. Bu bağlamda yazarın sık kullandığı sözvarlığı öğeleri göz önüne alınarak yorumlanmıştır. Bu çalışmada, yazarın romanlarında sözvarlığının çeşitli öğelerine yer verdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu unsurlar arasında en yaygın olanı deyimlerdir, bunu ikilemeler, ilişki sözcükleri ve yansıyan sözcükler izlemektedir. Atasözleri ve yansıma ikilemeleri en az kullanılan kelime öğeleri olarak bulunmuştur.

Abstract

The aim of this study is to examine the vocabulary items and their frequency of use in Mavisel Yener's "Sonsuzluk Kütüphanesi". In this descriptive study, general survey method was used. Frequency and percentage calculations were used to analyze the data. The main category of the study is "Turkish Vocabulary"; "proverbs", "idioms", "reduplications", "reflection word", "reflection reduplication" and "relationship words" were determined as subcategories. The book consists of 27 chapters. The reading texts in the chapters were examined one by one and emphasis was placed on verbatim sentences and paragraphs. Tables were created for each section indicating the frequencies and percentages of the linguistic elements that make up the vocabulary. In this context, it was interpreted by taking into account the vocabulary items frequently used by the author. In this study, it was concluded that the author included various elements of vocabulary in his novels. Among these elements, idioms are the most common, followed by reduplications, relationship words and reflected words. Proverbs and reflection reduplication were found to be the least used vocabulary items.

Anahtar Kelimeler: Mavisel Yener, Sonsuzluk Kütüphanesi, Çocuk Edebiyatı, Söz Varlığı, Dil

Key Words: Mavisel Yener, Sonsuzluk Kütüphanesi, Children's Literature, Vocabulary, Language

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Paper Type: Research Paper

1. Giriş

Dil, bir ulus için vazgeçilmesi imkânsız bir hazinedir. Ulusun oluşumu, devamlılığı, kendini koruması ve geliştirmesi dil sayesinde mümkündür. İnsan kişisel ve sosyal gereksinimlerini karşılayabilmek için iletişim sistemi dediğimiz dili kullanmak zorundadır. Bir kişi, söz varlığını ne kadar çok geliştirirse kişisel ve sosyal gereksinimlerini kolaylaştırma imkânı bulur. Bir başka deyişle söz varlığı zengin bir kişi, dünyayı kolay anladığı gibi kendisini de kolay anlatabilme olanağı bulur.

Türkçe Sözlük'te "Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük kadrosu, vokabüler" olarak tanımlanan söz varlığı; bir dilin meydana çıkışından günümüze kadar geçen süreçte coğrafi, tarihi, siyasi vs. birçok etkenin birikimidir. Bu sebeple temsil ettiği dilin özünü oluşturmaktadır. Söz varlığı olarak adlandırdığımız sözcük ve sözcük grupları, bulunduğu dildeki tüm sözcükler arasında bağ ve anlam kurma görevini üstlenmektedir. (Bağcı ve Özdemir, 2021).

1 Prof. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, hbagci@mehmetakif.edu.tr, 0000-0001-8624-8274.

2 Yüksek Lisans, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 2130451020@ogr.mehmetakif.edu.tr, 0009-0009-0225-9642.

Aksan (2006)'a göre söz varlığının sınırlarının çok geniştir. Ana sözcüklerin dışında bulunan ve kullanılan kavramlar vardır. Bunlar atasözü, deyim, ikileme, kalıp sözler, ilişki sözleri, yansıma sözcükler ve farklı anlatım kalıplarıdır.

Atasözleri

Atasözü *Türkçe Sözlük*'te "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, deme, mesel, sav, darbimesel" olarak tanımlanan; toplumun kültürel özelliklerini, yaşam tarzını, dünyaya bakışını ve dilin anlatım gücünü göstermesi sebebiyle söz varlığının önemli parçalarından biridir. Atasözleri değişmeden nesiller boyu aktarılabilir, şekil değiştirerek var olmaya devam edebilir ya da zamanla unutulmuş tarihe karışabilir (Aksan, 2018: 41).

Deyimler

Türkçe Sözlük'te deyim "Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir" olarak tanımlanmaktadır. (TDK)

Aksan (2004)'e göre ise deyim; söz sanatlarından yararlanarak durum, olay, duygu, hal ve hareketleri anlatmak için kullanılır. Söz konusu deyimler dilin kullanıcılarının kültüründen, yaşam tarzından ve tepkilerinden parçalar taşır (Aksan, 2014: .95).

Özdemir (2000) deyimlerin anlatımının kuvvetli ve yoğun olduğunu, az şeyle çok şey anlattıklarını ifade eder (Özdemir, 2000: 151-153).

İkilemeler

Türkçe Sözlük'te "Anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması" şeklinde tanımlanmaktadır.

İkilemeler ses ve sözün uyumlu bir şekilde birleşmesiyle meydana gelir. İkilemeler de diğer sözvarlığı unsurları gibi anlatımı güçlendirir (Hatiboğlu, 1981: 11).

İkilemeler birden fazla yöntemle oluşturulur. Buna aynı sözcüğün tekrarlanması, eş anlamlıların beraber kullanılması, doğadaki seslerden yararlanılması gibi örnekleri sayabiliriz (Aksan, 2021: 121).

İlişki Sözleri

Toplumunu meydana getiren kişilerin karşılıklı ilişkileri sırasında kullanmayı alışkanlık edindiği sözlerdir. Toplum sayesinde meydana geldikleri için kültürün de bir parçası olarak kabul edilirler (Aksan, 2018).

Özbaşı (2021)'e göre daha çok görgü kurallarından oluşan ilişki sözleri, insan ilişkilerini kolaylaştıran ve güçlendiren bir yapıya da sahiptir.

Toklu (2009)'a göre Türkçe'deki ilişki sözleri birçok başlık altında sınıflandırılabilir: tanışma, vedalaşma, iyi dileklerde bulunma, özür dileme, başsağlığı dileme, belirli günlerde, batıl inançlarda vb.

Yansıma sözcükler

Korkmaz (2007) yansıma sözcükleri "Doğadaki insan dışı canlı ve cansız varlıkların çıkardığı ses ve gürültüleri taklit yoluyla yansıtan sözler" biçiminde tanımlamaktadır.

Türkçe Sözlük'te "Doğa seslerine benzer seslerle yapılan kelime, taklidî kelime, onomatope" şeklinde tanımlanmaktadır. (TDK)

Söz Sıklığı

Sıklık *Türkçe Sözlük*'te "sıkça geçme, kullanımı sık olma" şeklinde tanımlanmıştır.

Aksan (2007) ise sıklığı; bir sözcüğün diğerlerinden daha az ya da daha çok kullanılması olarak kabul etmektedir.

Bir sözcüğün diğerlerinden daha fazla ve daha sık kullanılması, o sözcüğün öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır. Ana dil ve yabancı dil öğretiminin temel noktalarından biri de sözvarlığıdır. Bu

nedenle çocuklara hitap eden eserlerde sözvarlığına ait sözlerin sıklıkla tekrar etmesine imkan sağlanmalıdır (Açık, 2013).

Söz Varlığı İçerisinde Yer Alan Diğer Dilsel Birimler

Deyim, atasözü, ikileme, ilişki sözleri ve yansımalar dışında; kalıplaşmış sözler, terimler, özdeyişler, tekerlemeler, bilmeceler, pekiştirmeler, argo sözcükler de söz varlığı içerisinde yer alan diğer sözvarlığı öğeleridir.

Özbaşı (2021) sözvarlığı öğelerinin en zengin, en özgün ve en nitelikli hallerine edebi eserlerde karşılaşabileceğimizi söyler. Çünkü edebi eserler bir dilin anlatım gücünün ve özgünlüğünün yansıtıldığı kaynaklardır.

Söz Varlığının Dil Gelişimine Faydaları

Dil gelişimi, dil bilinci ve sevgisi erken çocukluk döneminde yapılandırılmaya başlar. Bu nedenle çocukların küçük yaşta dilin etkili kullanıldığı edebi eserlerle ve yazarlarıyla buluşması sağlanmalıdır. Kitaplar çocuğun dilsel, bilişsel ve sosyal gelişimine katkı sağlar, Bu katkıdan çocukların yeteri kadar faydalanmasına ortam yaratılmalıdır. Çocuğun kitapta karşılaştığı uyarılar, onun dil evreninin ve hayal gücünün genişlemesine yardımcı olacaktır (Özbaşı, 2021).

Ana dili eğitimi ve öğretimi esnasında çocuklar sözvarlığının farklı unsurlarıyla karşı karşıya getirilmelidir. Atasözü, deyim, ikileme, ilişki sözleri, terim sözler, bilmeceler, tekerlemeler vs. ile tanışan çocuk; sözvarlığını zenginleştiren unsurları kavrar ve onları içselleştirir. Zengin sözvarlığına sahip olan çocuklar dört temel beceriyi de etkin bir şekilde kullanabilir. Dört temel beceriyi etkin kullanan çocuklar kendilerini yazılı veya sözlü anlatmaktan çekinmezler. Karşısındaki bireyi dinlemesi gerektiğini bilir ve bu sayede etkili iletişim kurabilirler. Sözvarlığınmsa sürekli gelişen bir kavram olduğunun bilincinde olduğu için yeni okumalar yaparak kendini ve söz varlığını genişletir (Karaca ve Sinan, 2022).

Mavisel Yener'in Edebi Kişiliği

1984'te Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesinden mezun olan yazarın, edebiyatın farklı türlerinde 150'yi aşkın kitabı vardır. Yener yaşamını, çocuk ve gençlere nitelikli eserler meydana getirmek için adamıştır. Kaleme aldığı şiir, öykü ve masalları ders kitaplarında yer aldı. T.C. Kültür Bakanlığının yürüttüğü TEDA Projesi kapsamında eserleri yabancı dillere çevrildi ve dünya çocuklarıyla buluştu. Birçok ödüle aday gösterilen yazar, 2003 Tudem Edebiyat Yarışması Birincilik Ödülünü de kazanmıştır. 2018'de Hans Christian Andersen Ödülüne, 2022'de Uluslararası Astrid Lindgren Anma Ödülüne Türkiye aday gösterilmiştir (Yener, 2022).

- 2023 Uluslararası Astrid Lindgren Anma Ödülü (Alma) Türkiye Adayı
- 2022 Uluslararası Astrid Lindgren Anma Ödülü (Alma) Türkiye Adayı
- 2018 H.C.Andersen Uluslararası Çocuk Edebiyatı Ödülü Türkiye Adayı
- 2017 Kocaeli Yüksek Öğrenim Vakfı (Kyöv) Çocuk Edebiyat Ödülü – Sanata İlk Adım Dizisi / Hep Kitap
- 2017 The Flying Grandpa Scholastic Picture Book Award 2017- Short List / Türkiye'den, Kısa Liste'ye Giren İlk Resimli Kitap (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2016 Hong Kong Proverse Poetry Antoloji Yarışması Winner Of A Place In The Proverse Poetry Prize Anthology 2016 Questions To The Rock Şiiriyle, (A. Akal ile Birlikte)
- 2015 Çgyd Yılın Kitabı Tasarım Ödülü / Reçelli Şiirler (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2015 Uluslararası Found In Translation Seçkisi Ödülü / Kayıp Kitaplıktaki İskelet (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2013 Yılın Çocuk Kitapları Yazarı Ödülü (Kosova)

- 2012 Çamlaraltı Koleji Cumhuriyete Sahip Çıkanlar Ödülü
- 2008 Kırmızı Şemsiye Adlı Kitapla 2008’de Cgyd Tasarım Özendirme Ödülü (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2005 Denizin Büyüsü ÇGYD Yılın En İyi Resimli Kitap Ve Tasarım Ödülü (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2005 Abdullah Baştürk İşçi Öyküleri Yarışması 2.lık Ödülü
- 2004 Çocuk Edebiyatçıları Birliğı Yılın Çocuk Şiiri Kitabı Ödülü / Mavi Ay (Aytül Akal ile Birlikte)
- 2003 Tudem Çocuk Romanı Yarışması 1.lık Ödülü / Mavi Zamanlar
- 2002 Ömer Seyfettin Öykü 1.lık Ödülü
- 2002 Samim Kocagöz Öykü 1. lik Ödülü
- 2001 Bu Yayınevi Çocuk Romanı Yarışması 1.lık Ödülü / Kayıp Seslerin İzinde
- 2000 Bu Yayınevi Çocuk Mizahı Öyküleri 3.lük Ödülü / Üşengeç
- 2000 Tömer – Anadili 2000’e Öyküler Yarışması Ödülü (Su Yeşili)
- 1999 Tömer – Anadili Masal Yarışması Ödülü (Evinden Kaçan Masal)
- 1998 – Yeni Asır – İçimizdeki Köşe Yazarları Ödülü (maviselyener.net)

2. Araştırmanın Problemi

Araştırmada “Mavisel Yener’in Sonsuzluk Kütüphanesi adlı eserinde yer alan metinlerin söz varlığı ve sıklığı açısından taşıdığı değer nedir? Ve bu bağlamda temel sözcük sayısına göre oranı nedir?” sorularına cevap aranmaktadır.

3. Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırma problemine bağlı olarak çözümü aranan alt problemler şunlardır:

1-Kitapta yer alan metinlerdeki atasözü, deyim, ikileme, yansıma sözcük, yansıma ikileme ve ilişki sözlerinin söz varlıkları unsurları ve sıklık oranları nelerdir? Bu söz varlıklarının buldukları bölümdeki toplam metin içindeki oranları kaçtır?

2-Metinlerde kullanılan söz varlığının toplam metin içerisindeki oranı nedir?

4. Araştırmanın amacı

Türkçenin anlam zenginliği oldukça fazladır. Anlam zenginlerinin anlaşılabilmesi için de söz varlığının iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu bakımdan okul çağındaki çocuklarımızın okudukları kitaplarda kullanılan metinlerin, dilimizin kültür, anlam ve dil bilgisi özelliklerini yansıtmaları oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı; “Mavisel Yener’in Sonsuzluk Kütüphanesi adlı eserinde yer alan metinlerin söz varlığı açısından incelenmesi ve değerlendirilmesidir.

5. Araştırmanın önemi

Yapılan bu çalışma, günümüz yazarlarından Mavisel Yener’in Sonsuzluk Kütüphanesi adlı eserinde yer alan metinlerin söz varlığı bakımından yeterlilik durumlarının belirlenmesine katkı sunacak ve söz varlığı konusunda farkındalık oluşturacaktır.

6. Yöntem

6.1. Araştırmanın modeli

Betimsel nitelik taşıyan bu çalışmada tarama yönteminden faydalanılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yaklaşımı tercih edilmiştir. Nitel araştırma, doküman-metin analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı bir yaklaşımdır. Söz konusu nitel araştırma, farklı disiplinlerin bir arada olmasına katkı sağlayan bütüncül bir bakış açısına da sahiptir. Hiçbir veri ya da kaynağa müdahale edilmemiş, var olan kaynaktan veriler olduğu gibi alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

6.2. Araştırmanın çalışma materyali

Araştırmanın çalışma materyali, Mavisel Yener'in kaleme aldığı "Sonsuzluk Kütüphanesi" adlı romandır.

6.3. Veri toplama araçları

Tablo 1. İncelenen kitaba ilişkin bilgiler

<i>Kitabın adı</i>	<i>Yazarı</i>	<i>Yayınevi</i>	<i>Resimleyen</i>	<i>Sayfa sayısı</i>
Sonsuzluk Kütüphanesi	Mavisel Yener	Tudem Yayıncılık	Merve Atılgan	173

6.4. Verilerin toplanması

Kitap 27 bölümden oluşmaktadır. Bölümlerde bulunan okuma metinlerindeki sözcükler tek tek incelenmiş, birebir cümle ve paragraflar üzerinde durulmuştur. Böylelikle bir sözcük havuzu oluşturulmuştur.

6.5. Verilerin analizi

1. İkilemeler kalıp olarak ele alınmıştır, söz varlığı listelerine bu özellikleri dikkate alınarak dâhil edilmişlerdir. Ancak sözcük sayısı hesaplanırken, ikilemeleri oluşturan her sözcük ayrı ayrı sayılmıştır.

2. Deyim ve atasözleri belirlenirken kalıplaşmış olarak tek parça halinde çalışmada yer edinmişlerdir. Ancak sözcük sayısı belirlenirken her sözcük ayrı ayrı sayılmıştır.

3. Metinlerde kullanılan sayılar çalışma kapsamına dahil edilmemiştir.

4. Ders kitaplarındaki metinlere ait sözcük sayımları yapılırken, metinlerin başlıkları da metinlerin bünyesinde kabul edilerek sözcük havuzuna dahil edilmiştir.

5. Söz varlığı öğelerinin yazımı konusunda, TDK tarafından internet ortamında yer alan Güncel Türkçe Sözlük'teki kullanımlar baz alınmıştır.

6. Deyimler ve atasözleri belirlenirken TDK tarafından internet ortamında yer alan Atasözü-Deyimler Sözlüğü ve Ömer Asım Aksoy'un Atasözleri-Deyimler Sözlükleri kullanılmıştır.

7. Kitaptaki metinler incelenirken metin üstünde yer alan resimlerdeki, fotoğraflardaki sözcükler de sayılmıştır. Hatta bazı metinlerin tamamen fotoğraf, şekil, son dakika metni ve mektup vb. şeklinde olduğu görülmüştür. Bu yapıdaki metinlerde yer alan tüm sözcükler belirlenmiş ve sözcük sayı topluluğuna eklenmiştir.

7. Bulgular

7.1. Birinci Alt Probleme Ait Bulgular

Kitapta yer alan metinlerdeki atasözü, deyim, ikileme, yansıma sözcük, yansıma ikileme ve ilişki sözlerinin söz varlıkları unsurları ve sıklık oranları nelerdir? Bu söz varlıklarının buldukları bölümdeki toplam söz varlığı içindeki oranları kaçtır?

Tablo 2. ‘‘Y’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	3	%6,81	6
Yansıma sözcük	1	%1,36	1

Metindeki toplam sözcük sayısı: 88

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %8,17

Tablo 2’de görüldüğü gibi ‘‘Y’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 88’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 4’tür. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 7 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının % 8,17 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3. ‘‘Maskanunka Adası’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	1	%0,84	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 238

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %0,84

Tablo 3’de görüldüğü gibi ‘‘Maskanunka Adası’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 238’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 1’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 2 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının % 0,84 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4. ‘‘Benden Bir Tane Daha Var Mı’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Atasözü	1	%0,37	3
Deyim	12	%3,2	26
İkileme	7	%1,4	14
Yansıma sözcük	5	%0,61	5
Yansıma ikileme	2	%0,49	4
İlişki sözleri	2	%0,24	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 810

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %6,61

Tablo 4’te görüldüğü gibi ‘‘Benden Bir Tane Daha Var Mı’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 810’dur. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 29’dur. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 54 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının % 6,61 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. ‘‘Hayal Kurmak Yasak Mı’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranlar

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	8	%3,31	16
Yansıma sözcük	2	%0,41	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 482

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %3,72

Tablo 5’te görüldüğü gibi ‘‘Hayal Kurmak Yasak Mı’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 482’dir Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 10’dur. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 18 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %3,72 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6. ‘‘Yerin Kulağı Var’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Atasözü	2	%0,24	6
Deyim	29	%2,60	63
İkileme	14	%1,15	28
Yansıma sözcük	5	%0,20	5
İlişki sözleri	6	%0,33	8

Metindeki toplam sözcük sayısı: 2426

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,52

Tablo 6’da görüldüğü gibi ‘‘Yerin Kulağı Var’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 2426’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 56’dır. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 110 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,52 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. ‘‘Kütüphanedeki Tuhaf İnsanlar’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	2	%1,11	5
İkileme	1	%0,44	2
İlişki sözleri	10	%4,23	19

Metindeki toplam sözcük sayısı: 449

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,78

Tablo 7’de görüldüğü gibi ‘‘Kütüphanedeki Tuhaf İnsanlar’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 449’dur. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 13’tür. Bu söz varlıkları kelime

bazında sayıldığına metinde bulunan söz varlığı sayısı 26 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,78 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 8. ‘‘Gizli Plan’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	15	%1,94	32
İkileme	9	%1,09	18
Yansıma sözcük	1	%0,060	1
İlişki sözleri	6	%0,54	9

Metindeki toplam sözcük sayısı: 1645

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %3,63

Tablo 8’de görüldüğü gibi ‘‘Gizli Plan’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 1645’tir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 31’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığına metinde bulunan söz varlığı sayısı 60 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %3,63 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 9. ‘‘Alice’le Pinokyo Karşılaşıyor’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	16	%4,03	33
İkileme	4	%0,97	8
Yansıma sözcük	2	%0,24	2
İlişki sözleri	2	%0,24	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 818

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,48

Tablo 9’da görüldüğü gibi ‘‘Alice’le Pinokyo Karşılaşıyor’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 818’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 24’tür. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığına metinde bulunan söz varlığı sayısı 45 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,48 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10. ‘‘Sayın Carlo’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	4	%2,32	8
İlişki sözleri	2	%0,58	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 344

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %2,9

Tablo 10’da görüldüğü gibi ‘‘Sayın Carlo’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 344’tür. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 6’dır. Bu söz varlıkları kelime bazında

sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 10 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %2,9 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 11. “Çekirge” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	8	%3,68	17
İkileme	4	%1,78	8

Metindeki toplam sözcük sayısı: 461

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,61

Tablo 11’de görüldüğü gibi “Çekirge” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 461’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 12’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 25 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,61 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 12. “Sonsuzluğa Açılan Pencere” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	3	%0,67	6
İkileme	7	%1,56	14
Yansıma sözcük	5	%0,55	5
Yansıma ikileme	1	%0,22	2
İlişki sözleri	2	%0,22	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 894

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %3,22

Tablo 12’de görüldüğü gibi “Sonsuzluğa Açılan Pencere” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 894’tür. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 18’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 29 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %3,22 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 13. “Gizli İksirler Laboratuvarı” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	1	%0,94	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 212

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %0,94

Tablo 13’te görüldüğü gibi “Gizli İksirler Laboratuvarı” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 212’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 1’dir. Bu söz varlıkları kelime

bazında sayıldığına metinde bulunan söz varlığı sayısı 2 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %0,94 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 14. “Evvel Ahir Bir Arada” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	11	%2,64	22
İkileme	10	%2,40	20
Yansıma sözcük	1	%0,12	1
İlişki sözleri	4	%0,84	7

Metindeki toplam sözcük sayısı: 831

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %6

Tablo 14’te görüldüğü gibi “Evvel Ahir Bir Arada” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 831’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 26’dır. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 50 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %6 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 15. “Sempatik Sinir Sistemi” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	16	%3,6	37
İkileme	5	%0,99	10
Yansıma sözcük	1	%0,09	1
İlişki sözleri	4	%0,69	7

Metindeki toplam sözcük sayısı: 1009

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,37

Tablo 15’te görüldüğü gibi “Sempatik Sinir Sistemi” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 1009’dur. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 26’dır. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 55 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,37 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 16. “Armut Piş Ağzıma Düş” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	15	%3,22	36
İkileme	5	%0,89	10
Yansıma sözcük	6	%0,53	6
İlişki sözleri	6	%1,16	13

Metindeki toplam sözcük sayısı: 1115

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,8

Tablo 16’da görüldüğü gibi ‘‘Armut Piş Ağzıma Düş’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 1115’tir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 32’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 65 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,8 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 17. ‘‘Dev Yaratık’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	26	%4,89	57
İkileme	5	%0,84	11
Yansıma sözcük	11	%0,94	11
İlişki sözleri	3	%0,25	3

Metindeki toplam sözcük sayısı: 1164

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %7,02

Tablo 17’de görüldüğü gibi ‘‘Dev Yaratık’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 1164’tür. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 42’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 69 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %7,02 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 18. ‘‘Burada Zaman Yok’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	4	%2,6	8
İkileme	1	%0,65	2
İlişki sözleri	3	%1,30	4

Metindeki toplam sözcük sayısı: 306

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,55

Tablo 18’de görüldüğü gibi ‘‘Burada Zaman Yok’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 306’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 8’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 14 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,55 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 19. ‘‘Her Şey Allak Bullak’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	2	%1,8	4
İkileme	3	%2,81	6

Metindeki toplam sözcük sayısı: 213

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,61

Tablo 19’da görüldüğü gibi ‘‘Her Şey Allak Bullak’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 213’tür. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 5’tir. Bu söz varlıkları kelime bazında

sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 10 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,61 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 20. “Karşılaşma” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	13	%3,78	29
İkileme	3	%0,78	6
Yansıma sözcük	2	%0,26	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 766

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,82

Tablo 20’de görüldüğü gibi “Karşılaşma” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 766’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 18’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 37 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,82 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 21. “Başkan Derdiçok’un Derdi Çok” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	7	%3,34	15
İkileme	4	%1,7	8
Yansıma sözcük	1	%0,22	1
İlişki sözleri	1	%0,22	1

Metindeki toplam sözcük sayısı: 448

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,48

Tablo 21’de görüldüğü gibi “Başkan Derdiçok’un Derdi Çok” başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 448’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 13’dür. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 25 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,48 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 22. “Plan İçinde Plan” Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	17	%3,39	36
İkileme	4	%0,75	8
Yansıma sözcük	2	%0,18	2
İlişki sözleri	2	%0,18	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 1060

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,5

Tablo 22’de görüldüğü gibi ‘‘Plan İçinde Plan’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 1060’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 25’tir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 48 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,5 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 23. ‘‘Sayfalarda İz Sürmek’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	8	%3,26	16
İkileme	4	%1,63	8
Yansıma sözcük	1	%0,20	1

Metindeki toplam sözcük sayısı: 490

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %5,09

Tablo 22’de görüldüğü gibi ‘‘Sayfalarda İz Sürmek’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 490’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 13’tür. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 25 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %5,09 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 24. ‘‘Yol Ayrımı’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	4	%5	8
İkileme	2	%2,5	4

Metindeki toplam sözcük sayısı: 160

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %7,5

Tablo 24’te görüldüğü gibi ‘‘Yol Ayrımı’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 160’tır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 6’dır. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 12 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %7,5 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 25. ‘‘Komisyonlar Oluşturma Komisyonu’’ Başlıklı Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	17	%8,79	35
İkileme	4	%2,01	8

Metindeki toplam sözcük sayısı: 398

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %10,8

Tablo 25’te görüldüğü gibi ‘‘Komisyonlar Oluşturma Komisyonu’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 398’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 21’dir. Bu söz varlıkları

kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 43 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %10,8 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 26. ‘‘Zamanda Saklı Yanıtlar’’ Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	2	%2,35	4
İkileme	1	%1,17	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 170

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %3,52

Tablo 26’da görüldüğü gibi ‘‘Zamanda Saklı Yanıtlar’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 170’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 3’tür. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 6 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %3,52 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 27. ‘‘Zaman Denilen Tuhaf Şey’’ Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	2	%1,38	4

Metindeki toplam sözcük sayısı: 289

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %1,38

Tablo 27’de görüldüğü gibi ‘‘Zaman Denilen Tuhaf Şey’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 289’dir. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 2’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 4 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %1,38 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 28. ‘‘Hologram, Y ile Konuşuyor’’ Okuma Metninde Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı Oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Deyim	16	%4,17	32
İkileme	1	%0,26	2
İlişki	2	%0,26	2

Metindeki toplam sözcük sayısı: 766

Metindeki toplam söz varlığı oranı: %4,69

Tablo 28’de görüldüğü gibi ‘‘Hologram, Y ile Konuşuyor’’ başlıklı okuma metninde tespit edilen sözcük sayısı 766’dır. Bu bölümde yer alan toplam söz varlığı sayısı 19’dur. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 36 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,69 olduğu belirlenmiştir.

7.2. İkinci Alt Probleme Ait Bulgular

Metinlerde kullanılan söz varlığının toplam metin içerisindeki oranı nedir?

Tablo 29. ‘‘Sonsuzluk Kütüphanesi’’ Adlı Kitapta Yer Alan Söz Varlıkları ve Oranları

<i>Sözvarlıkları</i>	<i>Sıklık Toplamları</i>	<i>Sözvarlığı oranı</i>	<i>Sözcük Sayısı</i>
Atasözü	3	%0,049	9
Deyim	263	%3,096	559
İkileme	98	%1,09	197
Yansıma sözcük	46	%0,25	46
Yansıma ikileme	3	%0,033	6
İlişki sözleri	55	%0,45	83

Kitaptaki toplam sözcük sayısı: 18.052

Kitaptaki toplam söz varlığı oranı: %4,968

Tablo 29’da görüldüğü gibi Sonsuzluk Kütüphanesi adlı kitapta tespit edilen sözcük sayısı 18.052’dir. Kitapta yer alan toplam söz varlığı sayısı 468’dir. Bu söz varlıkları kelime bazında sayıldığında metinde bulunan söz varlığı sayısı 900 olarak kabul edilmiştir. İnceleme sonucunda toplam sözcük sayısı içindeki toplam söz varlığı oranının %4,968 olduğu belirlenmiştir.

Kitapta en çok kullanılan söz varlığı unsuru %3,096 ile deyimlerdir. Kitapta en az kullanılan söz varlığı ise %0,033 ile yansıma ikilemelerdir.

8. Sonuç

Mavisel Yener’in çocuk edebiyatı yapıtlarından ‘‘Sonsuzluk Kütüphanesi’’ adlı eserinin söz varlığı açısından incelendiği bu çalışmanın sonucunda, kitapta toplam 468 öge saptanmıştır. Bunlardan 3’ü atasözü, 263’ü deyim, 98’i ikileme, 46’sı yansıma söz varlığı ögesi, 3’ü yansıma ikileme ve 55’i ilişki sözdür. Bu belirleme doğrultusunda Mavisel Yener’in, Türkçenin zengin anlatımlarını kalıplaşmış dil birimleri aracılığıyla okurlarıyla buluşturduğunu; hitap ettiği kitlenin dil evrenine olumlu katkılar sağlamaya çalıştığı söylenebilir.

Deyimler geçmişten günümüze dilimizde çok önemli bir yere sahiptir. Yaygın bir kullanım alanına sahip, anlatımı kuvvetli, az sözle çok şey anlatmamıza yardımcı olan deyimler Mavisel Yener’in ‘‘Sonsuzluk Kütüphanesi’’ adlı eserinde en sık tekrar eden sözvarlığı ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazarın deyimlerinden sonra en sık kullandığı dil birim ögeleri ikilemelerdir. İkilemeler hayatın her alanında karşımıza çıkan öbeklerdir. ‘‘Sonsuzluk Kütüphanesi’’ adlı eserde de ikilemeler 98 defa karşımıza çıkmaktadır. Aynı kelimenin tekrarıyla, eş anlamlısıyla, zıt anlamlısıyla vb. oluşturulan ikileme öbekleri, hitap ettiği kitlenin kelime hazinesini geliştirmeye imkan sağlar ve sözvarlığını geliştirir.

Kitapta ikilemelerden sonra en çok kullanılan ögeler ilişki sözleridir. İlişki sözleri daha çok görgü kurallarından oluştuğunu için hedef kitlenin hem sözvarlığını hem de kendini ifade etme gücünü geliştirir. İlişki sözlerinin ne olduğunu, nerede ve hangi durumda kullanması gerektiğini bilen çocuklar kendilerini daha iyi anlatabileceği gibi karşısındakini de daha iyi anlayacaktır. Bu fikri Özbaşı (2021) da ‘‘Daha çok görgü kurallarından oluşan ilişki sözleri, insan ilişkilerini kolaylaştıran ve güçlendiren bir yapı’’ olarak tanımlamıştır.

Yansıma sözcük ve yansıma ikilemeler de Yener’in ‘‘Sonsuzluk Kütüphanesi’’ adlı eserinde mevcut olan sözvarlığı ögeleridir. Yansıma sözcükler, anadilin özelliklerini ve sözcük türetme gücünü kavramamızda bizlere katkı sağlamaktadır. Yansıma sözcükler ve yansıma ikilemeler kulağa hoş gelen

seslerden meydana geldiği için kullanıldıkları öbeğe akıcılık ve şiirsellik de katma özelliğine sahiplerdir (Özbaşı, 2021).

Kitapta en az kullanılan sözvarlığı ögesi atasözleridir. Atasözlerinin somutlaştırma, duruma açıklama getirme, duygu durumu oluşturma vb. gibi özelliklerinden yararlanabilmek adına daha sık kullanılması dil gelişimi için fayda sağlayacaktır.

Alanyazında yazınsal yapıtlardaki söz varlığı öğelerini belirleme ve incelemeye yönelik çalışmaların sonuçları göz önüne alındığında en çok deyimlerin en az da atasözlerinin kullanıldığı görülmektedir. Atasözlerinin yok denecek kadar az kullanılması kitabın söz varlığının zayıflamasına neden olmaktadır. Dil gelişim çağında bulunan çocukların bulunduğu çocuk edebiyatı eserlerinde deyimler ve ikilemeler kadar atasözlerine de yer verilmelidir. Yener'in "*Sonsuzluk Kütüphanesi*" adlı kitabında da deyimlerin ağırlıkta olduğu açıkça görülmektedir. Kitapta en az karşılaşılan söz varlığı ögesi -diğer çalışmalarının sonuçlarıyla benzer olarak- atasözleridir.

Türkiye'de çocuklar için oluşturulan yazınsal yapıtların söz varlığını inceleyen bazı çalışmalar şunlardır:

Sevgen Özbaşı'nın "*Dolunay Dedektifleri Roman Dizisinin Türkçenin Söz Varlığı Açısından Çözümlemesi*" adlı çalışmada toplam 502 söz varlığı ögesi saptanmıştır. 230 deyim, 6 atasözü saptanan çalışma sonuçları bakımından "*Sonsuzluk Kütüphanesi*" adlı eserin sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Kıvanç Sinan Karaca'nın yapmış olduğu "*Yeşim Saygın Armutak'ın Macera Romanlarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*" adlı yüksek lisans tez çalışmasının söz varlığı açısından diğer çalışmalara yol gösterici olduğu tespit edilmiştir.

Sedat Sever ve Sedat Karagül tarafından yapılan "*Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masal Kitaplarında Yer Alan Söz Varlığı Öğelerinin İncelenmesi*" adlı çalışma da söz varlığı alanında yapılan çalışmalara örnek olacak düzeydedir.

Mehmet Uz ve Mehmet Fatih Özcan tarafından yapılan "*Behiç Ak'ın "Gülümseten Öyküler" Dizinindeki Hikâye Kitaplarının Kalıplaşmış Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*" adlı çalışmada da en sık kullanılan söz varlığı ögesi deyimlerdir. En az kullanılan söz varlığı ögesi ise atasözleridir. Bu bakımdan sonuçlar "*Sonsuzluk Kütüphanesi*" adlı eserin sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Merve Ay'ın yapmış olduğu "*Aytül Akal'ın Çocuk Romanlarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi*" adlı çalışmada seçilen iki eser incelenmiştir. Bu incelemenin sonucunda bu eserlerin deyimler ve ikilemeler başta olmak üzere Türkçe eğitiminde söz varlığını zenginleştirici kaynak olarak kullanılabilir düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

Söz varlığı alanında yapılan çalışmalar çocukların kişisel, sosyal, eğitsel tüm alanlarının geliştirilmesine fayda sağlamaktadır. Başta Türkçe eğitimi olmak üzere tüm branşlar üzerinde etkili olan sözvarlığının hedef kitlesine ulaşabilmesi için en temel kaynak nitelikli çocuk kitaplarıdır. Yazarlarımız, çocuklar için oluşturdukları eserlerde sözvarlığı öğelerini sıklıkla kullanmalıdır. Bu dilsel birimlerle nitelikli kaynaklar aracılığıyla buluşan çocuklar, sözcük ve sözvarlığı hazinelerini genişletebilme imkanına sahip olacaktır. Sözcük ve sözvarlığı zengin olan bir çocuk; okuduğunu anlar, yorumlar, hayal kurar, eleştirir. Bu durum elbette ki başarıyı kolaylaştıracaktır.

Yazınsal açıdan nitelikli çocuk edebiyatı eserleri sözvarlığı açısından çocuk okura, öykünebileceği bir dil imkânı sunması açısından önemlidir. Mavisel Yener'in "*Sonsuzluk Kütüphanesi*" adlı eserinin sözvarlığı açısından incelendiği bu çalışmada yer alan sözvarlığı unsurları yeterli görülmüştür. Kullanılan farklı dilsel birimler çocukların hayal güçlerini, kavram alanlarını, dilsel gelişimlerine fayda sağlayacak niteliktedir. Yener, kullandığı sözvarlığı öğeleriyle eserine akıcılık, özgünlük, şiirsellik, özgünlük ve etkileyicilik katmıştır.

Yapılan bu araştırmanın sonucunda "*Sonsuzluk Kütüphanesi*" adlı eserin Türkçe eğitiminde söz varlığını zenginleştirici bir kaynak olarak kullanılabilir düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Açık, F.(2013). Temel Türkçe (A1-A2) İçin Söz Dağarcığı Tespit Denemesi. Abdurrahman Güzel için Armağan Kitabı. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Aksan, D. (2006). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2014). Anadilimizin Söz Denizinde. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2018). Türkçenin Sözcük Varlığı. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2021). Türkçenin Zenginlikleri, İncelikleri. Ankara: Bilgi Yayınevi
- Aksan, D.(2007). Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim. Ankara: TDK Yayınları.
- Ay, M. (2021). Aytül Akal'ın çocuk romanlarının söz varlığı açısından incelenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Bağcı, H., ve Özdemir, A. (2021). A1 ve A2 Seviyesi Ders Kitaplarında Yer Alan Okuma Metinlerinin Söz Varlığı Açısından İncelenmesi (Gazi Üniversitesi Tömer Örneği). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 60, 385-407.
- Hatiboğlu, V. (1981). Türk Dilinde İkileme. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaca, K. S. Ve Sinan, A. T. (2022). Yeşim Saygın Armutak'ın Macera Romanlarının Söz Varlığı Açısından İncelenmesi. International Journal Of Language Academy, 10(4).
- Korkmaz, Z. (2007). Gramer terimleri sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- maviselyener.net
- Özbaşı, S. (2021). Dolunay Dedektifleri Roman Dizisinin Türkçenin Söz Varlığı Açısından Çözümlemesi. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi. Prof. Dr. Metin Akar'a Armağan. Cilt: 5, Sayı: 4, Aralık 2021.
- Özdemir, E. (2000). Erdemin Başlı Dil. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Sever, S., ve Karagül, S. (2014). Oğuz Tansel'in Yazdığı Masal Kitaplarında Derleyip Yer Alan Sözcük Varlığının İncelenmesinin İncelenmesi. Folklor/Edebiyat, 20(77), 173-188.
- Toklu, M. O. (2009). Dilbilime Giriş. Akçağ Yayınları.
- Uz, M., ve Özcan, M. F. (2020). Behiç Ak'ın "Gülümseten Öyküler" Dizinindeki Hikâye Kitaplarının Kalıplaşmış Söz Varlığı Açısından İncelenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,47, 187-214.
- Yener, M. (2022). Sonsuzluk Kütüphanesi. Ankara: Tudem Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Extended Summary

As a result of this study in which Mavisel Yener's children's literature work "The Library of Eternity" was analyzed in terms of vocabulary, a total of 468 items were found in the book. Of these, 3 of them are proverbs, 263 are idioms, 98 of them are doublings, 46 of them are reflected vocabulary items, 3 of them are reflected doublings and 55 of them are relationship words. In line with this determination, it can be said that Mavisel Yener brings together the rich expressions of Turkish with her readers through stereotyped language units and tries to make positive contributions to the language universe of the audience she addresses.

Idioms have a very important place in our language from past to present. Idioms, which have a widespread usage area, have a strong expression, and help us tell a lot with few words, appear as the most frequently recurring vocabulary item in Mavisel Yener's "Infinity Library".

After idioms, the language unit elements that the author uses most frequently are reduplications. Reduplications are phrases that we encounter in every aspect of life. In the work titled "Library of Eternity", reduplications appear 98 times. Reduplications can be created by repetition of the same word, its opposite or synonyms. It contributes to the development of the vocabulary and lexicon of the audience it addresses.

The most frequently used elements in the book are relationship phrases after dilemmas. Since relationship words are mostly composed of etiquette rules, they improve both the vocabulary and self-expression of the target audience. Children who know what relationship words are, where and in which situation they should be used will be able to express themselves better and understand others better. Özbaşı (2021) also defines this idea as "Relationship words, which consist mostly of etiquette rules, are a structure that facilitates and strengthens human relations".

Reflection word and reflection reduplication are also elements of the vocabulary in Yener's "Sonsuzluk Kütüphanesi". Reflection words contribute to our understanding of the features of the mother tongue and its power to derive words. Since reflection words and reflection reduplication are composed of sounds that are pleasant to the ear, they have the ability to add fluency and poetry to the phrase they are used in (Özbaşı, 2021).

The least used vocabulary element in the book is proverbs. Proverbs have the ability to concretize, explain the situation, create a mood, etc. Using it more frequently in order to benefit from its features such as will be beneficial for language development.

Studies carried out in the field of vocabulary benefit the development of all personal, social and educational areas of children. The most basic resource for the vocabulary, which is effective on all branches, especially Turkish education, to reach its target audience is qualified children's books.

Considering the results of studies in the literature aimed at identifying and examining vocabulary elements in literary works, it is seen that idioms are used the most and proverbs are used the least. The almost non-existent use of proverbs causes the vocabulary of the book to weaken. Proverbs should be included as well as idioms and reduplications in children's literature works where children in the language development age meet. It is clearly seen that idioms predominate in Yener's book "Sonsuzluk Kütüphanesi". The least common vocabulary element in the book - similar to the results of his other works - is proverbs.

Some studies examining the vocabulary of literary works created for children in Turkey are as follows:

In Sevgen Özbaşı's study titled "Analyzing the Dolunay Dedektifleri" Novel Series in terms of Turkish Vocabulary", a total of 502 vocabulary items were identified. 230 idioms and 6 proverbs were identified in the study, which is similar to the results of "library of infinity".

It was determined that the master's thesis study titled "Analysis of Yeşim Saygın Armutak's Adventure Novels in terms of Vocabulary" conducted by Kıvanç Sinan Karaca was found to be a guide for other studies in terms of vocabulary.

The study titled "Examination of Vocabulary Elements in the Fairy Tale Books Compiled and Written by Oğuz Tansel" conducted by Sedat Sever and Sedat Karagül is also at the level of an example in the field of vocabulary.

In the study titled "An Analysis of Behiç Ak's Story Books in the "Gülümseten Öyküler" Series in terms of Stereotypes" by Mehmet Uz and Mehmet Fatih Özcan, the most frequently used vocabulary item is idioms. The least frequently used vocabulary item is proverbs. In this respect, the results are similar to the results of "Sonsuzluk Kütüphanesi".

In the study titled "Analyzing Aytül Akal's Children's Novels in terms of Lexicon" conducted by Merve Ay, two selected works were analyzed. As a result of this examination, it was concluded that these works can be used as a source of enriching vocabulary in Turkish education, especially idioms and dilemmas.

Our authors should frequently use vocabulary items in their works for children. Children who meet these linguistic units through qualified sources will have the opportunity to expand their vocabulary and vocabulary treasures. A child with a rich vocabulary will understand, interpret, imagine and criticize what they read. This situation will of course facilitate success.

Literally qualified children's literature works are important in terms of their vocabulary and offer a language opportunity that the child reader can emulate. In this study, where Mavisel Yener's work "Library of Infinity" was examined in terms of vocabulary, the vocabulary elements included were deemed sufficient. The different linguistic units used are of a nature that will benefit children's imagination, conceptual areas and linguistic development. Yener added fluency, originality, poetry, originality and impressiveness to his work with the vocabulary elements she used.

As a result of this research, it was concluded that the work called "Infinity Library" is at a level that can be used as a vocabulary enriching resource in Turkish education.

Kültür Konulu Haber Metinleri Üzerine Metindilbilimsel Bir İnceleme¹

Bekir KIZILTEPE²

Kültür Konulu Haber Metinleri Üzerine Metindilbilimsel
Bir İnceleme

Özet

Metindilbilim alanının ortaya çıkışına kadarki süreçte dilbilim çalışmalarında ve dil incelemelerinde önce sözcük daha sonra tümce temel alınmıştır. Uzun bir süre sözcük düzeyinde yapılan çalışmalar yerini yavaş yavaş tümceye bırakmıştır. Dilin inceleme nesnesi olan tümce her ne kadar birçok sorunu halletmiş olsa da aslında yapılan çalışmalar yine eksik kalmıştır. Buradan hareketle özellikle Amerika’da ve Almanya’da birçok dilbilimci metin üzerinde görtüş belirtmeye başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde de metindilbilim dilbilimin bir dalı olarak ortaya çıkmıştır. Metnin önemi üzerinde duran ve tümcenin yetersizliğini vurgulayan dilbilimcilere göre metin yalnızca dil incelemelerinin değil iletişimin temel ögesi konumundadır. Metnin temel alınmadığı her incelemeyi eksik gören dilbilimciler metni doğru anlayabilmek için de bazı ölçütler geliştirmişlerdir. Bu ölçütlerle uygun olan her metin eksiksiz bir iletişim aracına dönüşür. Metinsellik ölçütleri olarak belirlenen bu ölçütler sayesinde metinler ele alınıp incelenmeye başlanmıştır. Bu çalışmada da metin ve metindilbilimin ilişkisi üzerinde durulmuş ardından metinsellik ölçütlerinin neler olduğu ve metne olan katkılar anlatılmıştır. Daha sonra uygulama kısmına geçilerek kültür konulu bir haber metninin metinsellik ölçütlerine göre incelenmesi yapılmış ve metnin önemi daha iyi anlaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Metin, Metindilbilim, Metinsellik ölçütleri, Metindilbilimsel çözümleme, Haber metinleri

A Textual Analysis On News Texts On Culture

Abstract

Until the emergence of the field of textlinguistics, linguistic studies and language analyses were based on the word and then the sentence. For a long time, studies carried out at the level of the word were gradually replaced by the sentence. Although the clause, which is the object of study of language, has solved many problems, the studies have remained incomplete. From this point of view, many linguists, especially in America and Germany, started to express their opinions on the text. As a result of these studies, text linguistics emerged as a branch of linguistics. According to linguists who emphasise the importance of the text and the inadequacy of the sentence, the text is the basic element not only of language studies but also of communication. Linguists, who consider any analysis that is not based on the text incomplete, have developed some criteria to understand the text correctly. Every text that meets these criteria becomes a complete communication tool. Thanks to these criteria determined as textuality criteria, texts have started to be handled and analysed. In this study, the relationship between text and textlinguistics was emphasised and then the textuality criteria and their contributions to the text were explained. Afterwards, a news text on culture was analysed according to the textuality criteria and the importance of the text was better understood.

Key Words: Text, Textlinguistics, Textuality criteria, Textlinguistic analysis, News texts

Makale Türü: Araştırma Makalesi

PaperType: Research Paper

1. Giriş

Metinler (romanlar, bilimsel kitaplar, günlük yazılar, vb.) dil malzemesi olarak metindilbilim alanının çalışma malzemesini oluştururlar. Bu yönüyle her metin içerdiği konu, üslup ve en nihayetinde yazarının biçemi itibarıyla birbirinden ayrılır (Koşumcu, 2023: 813). Bu noktada “metindilbilim, metinleri biçimsel, yapısal, anlamsal ve işlevsel boyutları ile ele almayı hedeflemektedir.” Dolayısıyla metindilbilim için metnin bütünü önem arz etmektedir. “Bu anlayışla metne yaklaşan metindilbilim, türü ne olursa olsun her türlü dil olgusunu metin yapan ölçüt ve kuralları belirler.” Böylece metin türlerinin birbirinden nasıl farklılaştığını ortaya çıkarır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 4).

1 Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili Bilim Dalında Prof. Dr. Erdoğan BOZ danışmanlığında devam eden "Ekonomi, Kültür ve Spor Haber Metinleri Üzerine Karşılaştırmalı Metindilbilimsel Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Yüksek Lisans, bekirkiziltepe001@gmail.com, 0000-0001-5020-9564.

2. Teorik Art Alan

2.1. Metin ve Metindilbilim

Metindilbilimin ortaya çıkışı 1950'li yıllara dayanmaktadır. Bu yıllarda Amerika'da Amerikan yapısalcılarının (Zellig Harris, Kenneth Lee Pike) yaptıkları çalışmalar metindilbilimin doğuşunu hazırlamıştır. Bu çalışmaların en önemli yanı dilin inceleme nesnesinin artık tümce değil metin olmasıdır. Aslında Harris ve Pike'den önce 1943 yılında Hjelmslev dilbilimsel incelemelerde tümce yerine metnin göz önünde bulundurulması gerektiğinden bahsetmiştir (Harweg, 2000: 29; akt. Ayata Şenöz, 2005: 17). Fakat bunu açıkça ve sesli olarak dillendiren kişi Harris olmuştur. Harris yaptığı çalışmalarda özellikle 1952 yılında yazdığı "Discourse Analysis" adlı eserinde dilbilim çalışmalarında artık tümceden metne geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Aksan, 1991: 93). Harris'in bu çabaları, sonunda karşılık bulmuş ve Almanya'da dilbilimciler metin merkezli çalışmalar yapmaya başlamışlardır (Ayata Şenöz, 2005: 17). Hartmann'a göre de "dil işleyişi yalnızca sözcükler ve tümcelerle gerçekleşmez. İnsan tek tek sözcüklerle, tümcelerle değil metinler aracılığıyla konuşur" (Hartmann, 1964; akt. Ayata Şenöz, 2005: 18). "Dil, metinlerde gerçekleşir. Dilbilim çalışmalarının merkezini metin oluşturmalıdır. Çünkü dilsel bildirişim metinler aracılığıyla gerçekleştirilir, dilin bildirişim süreçleri içindeki toplumsal gerçekleşme biçimi metin şeklindedir" (Althaus/Henne/Wiegand, 1973: 23; akt. Ayata Şenöz, 2005: 18). Metnin önemini vurgulayan bir başka isim yazınbilimci Wolfgang Kayser'dir. Kayser tek tek tümceleri incelemek yerine bir bütün olarak metnin incelenmesinin daha doğru olacağını söylemiştir. Hartmann'ın 1964'te yazmış olduğu bir makalesi ile aynı yıl Weinrich'in yazmış olduğu bir kitap Almanya'da metindilbilim çalışmalarının ilk örneklerini oluşturmuştur (Ayata Şenöz, 2005: 18). Metindilbilim alanının öncülerinden olan Weinrich'e göre "dilbilim demek metindilbilim demektir" (Weinrich, 1967: 109; akt. Ayata Şenöz, 2005: 18).

2.2. Metinsellik Ölçütleri

Dilin incelenmesinde tümce ötesi çalışmalara geçilmesiyle birlikte bir metni metin yapan özelliklerin ne olduğu sorusu gündeme gelmiştir. Bunun üzerine birçok araştırmacı metinsellik ölçütleriyle ilgili yazılar yazmıştır. Bunlar arasında en fazla kabul göreni Beaugrande ve Dressler'in belirlediği yedi ölçüt olmuştur. "Beaugrande ve Dressler (1981)'e göre, metni oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine 'bağlıklık' (cohesion), 'bağdaşıklık' (coherence), ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturması, belli bir 'amaçlılık' (intentionality) için üretilmiş olması, 'kabul edilebilirlik' (acceptability), 'bilgisellik' (informativity), 'durumsallık' (situationality) ve 'metinlerarasılık' (intertextuality) gibi ölçütlere sahip olması, başı ve sonu kesin çizgilerle belirlenmiş yazılı ya da sözlü bir dilsel ürün olması gerekir" (Torusdağ ve Aydın, 2022: 14).

2.3. Küçük Ölçekli Yapı

Bağlıklık adı da verilen bu ölçüt metnin yüzey yapısında görülür (Torusdağ ve Aydın, 2022: 65). "Tümcelerin birbirlerine eklenerek bir metin oluşmasını sağlayan yinelemeler, ön gönderim ve art gönderimler, örtük anlatımlar, eksilteli yapılar, tümceler arası bağıntı öğeleri gibi ölçütler doğrudan metnin küçük ölçekli yapısıyla ilgilidir." Sözcüksel ve dilbilgisel bağliklık olarak ikiye ayrılır (Halliday ve Hasan, 1976: 6; akt. Aydın ve Torusdağ, 2014: 118).

2.3.1. Sözcüksel Bağliklık

Sözcüksel bağliklık, metindeki sözlüksel birimlerin metin içinde birbirleriyle olan münasebetini içerir (Dilidüzgün, 2021: 63). "Sözcüksel bağliklık için Halliday ve Hasan şöyle bir çerçeve önermişlerdir.

I. Yineleme

- Aynı sözcüklerin yinelenmesi (repetition)
- Eş anlamlı ya da yakın anlamlı sözcüklerin yinelenmesi (synonym/near synonym)
- Üstterimle yineleme (superordinate)
- Genel kavramlarla yineleme (general word)

II. Eşdizimlilik (collocation)" (Halliday ve Hasan, 1976: 288; akt. Dilidüzgün, 2021: 64).

2.3.1.1. Yinelemeler

Metin içinde yapılan yineleme öncelikle öncül bir durumun, kişinin, nesnenin veya bir olayın verilmesiyle ardından da verilen öncüle karşılık gelecek bir sözcüğün, söz öbeğinin veya cümlenin kullanılmasıyla yapılır.

Yapılan yineleme aynı sözcüğün yinelenmesi, yakın anlamlı sözcüğün yinelenmesi, üstterim kullanımıyla yapılan yineleme veya genel kavramların kullanımıyla yapılan yineleme şeklinde farklı şekillerde olabilir (Vater, 2001: 55; akt. Akçataş, 2020: 109).

2.3.1.2. Eşdizimsel Örüntüleme/Eşdizimlilik

Eşdizimlilik, metnin konusuna bağlı olarak metinle ilişkilendirilen sözcüklerin birbirleri arasında kurulan ilişkidir (Stotsky, 1983: 436; akt. Taşgüzel, 2004: 77).

2.3.2. Dilbilgisel Bağlılık

Dilbilgisel bağların birbirleriyle oluşturdukları anlamdır (Dilidüzgün, 2021: 51). “Dilbilgisel bağlılık, sözcükler, sözcük öbekleri, eylem zamanları ve tümceler arasında kurulan dilbilgisel bağlarla sağlanır. Bir başka deyişle metnin en büyük ölçekli önermesi ya da metnin genel anlamı bu dilbilgisel bağların yorumunda gizlidir. Metnin genel anlamını oluşturan dilbilgisel bağlılık, Halliday-Hasan (1976) ve Beaugrande-Dressler (1981)’e göre, ‘gönderim’, ‘değiştirim’, ‘eksilti’, ‘bağlaçlar’, ‘koşutluk’, ‘zaman ve görünüş’, ‘işlevsel tümce yapısı (devrik tümce)’ gibi dil düzenekleri ile sağlanır” (Torusdağ ve Aydın, 2022: 93).

2.3.2.1. Gönderim

Metindeki bağlılığı sağlayan öğelerin başında gelir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 94). “Gönderim, bir metindeki sözcükler, nesnelere, olaylar ve durumlar arasındaki ilişkidir ve aynı metindeki bir ögenin başka bir ögeye bağlı olarak anlaşılabilmesidir” (De Beaugrande, 1998: 73; akt. Akçataş, 2020: 102). Metin içinde bir başka ögenin yorumuna bağlı olarak artgönderimsel ve öngönderimsel birimler bulunur (Günay, 2007: 76).

Artgönderim, bir sözcük, söz öbeği veya tümcenin yerini alabilecek adil kullanımıyla gerçekleşir. Öngönderim ise “bir tümceden sonra gelen tümcede kullanılacak olan sözcüğün veya sözdiziminin ilk tümcede bir adil kullanarak ifade edilmesidir” (Coşkun Ögeyik, 2010: 152).

2.3.2.2. Değiştirim

Metindeki bir ögenin metnin farklı yerlerinde farklı şekillerde kullanılmasına değiştirim adı verilir (Aşkın Balcı, 2018: 86). “Bir değiştirim ögesi, metin içinde yerini aldığı ögenin türüne göre ada dayalı (nominal), eyleme dayalı (verbal) veya tümceye/yan tümceye dayalı olarak gerçekleşebilmektedir” (Halliday ve Hasan, 1976: 90; akt. Dilidüzgün, 2021: 55).

2.3.2.3. Eksilti

Bir ekin, bir sözcüğün, bir sözcük öbeğinin veya bir tümcenin yazar tarafından bazen bilerek bazen de bilmeyerek metinden atılmasıyla oluşan bir bağlılık şeklidir. Metinde yapılan eksiltiyi okuyucu zihninde tamamlar ve böylece herhangi bir anlam kaybı da oluşmaz (Halliday ve Hasan, 1976: 142; akt. Akçataş, 2020: 110).

2.3.2.4. Bağıntı Ögeleri

Metin içinde yer alan tümcelerin birbirlerine bağlanmalarını sağlayan ve bu tümcelerin anlam kazanmalarını sağlayan unsur bağıntı ögeleridir. “Bağıntı ögeleri tümceleri amaç (için, amacıyla, -sın diye...), neden-sonuç (çünkü, bu nedenle, bunun için, bu yüzden, o zaman, böylece...), karşıtlık (ama, oysa, fakat, ancak, yalnız, buna karşın, bile, tam tersine ne var ki ne yazık ki...), birliktelik (ve ile ...), pekiştirme (hatta, üstelik, ayrıca, bundan başka...) ve karşılaştırma (ya... ya, hem...hem, ne...ne, gerek...gerek...) anlamlarıyla birbirine bağlarlar” (Bölükbaş, 2010: 104).

2.3.2.5. Koşutluk

Koşutluk, metindeki öge dizilişiyle ilgili bir yapıdır. Metinde bir tümcede kullanılan öge dizilişi değiştirilmeden başka bir tümcede de kullanılırsa buna koşutluk denir (Beaugrande ve Dressler, 1981: 57-60; akt. Gürgün, 2016: 1858).

2.3.2.6. Zaman ve Görünüş

Metinde kullanılan dilbilgisel zaman ile görünüş ulamı bağlılık ölçütü bakımından önemli bir yapıdır (Beaugrande ve Dressler, 1981: 69; akt. Torusdağ ve Aydın, 2022: 152). Zaman, metnin olmazsa olmaz unsurudur. Fiziksel, süredizimsel ve dilsel olarak farklı boyutlara sahiptir (Torusdağ ve Aydın, 2022: 152-153).

2.3.2.7. İşlevsel Tümce Yapısı/Devrik Tümce

Metinlerde devrik tümce kullanımı çok fazla tercih edilmese de bazen bir tümceye bir işlev kazandırmak için yazarlar tarafından kullanılabilir. Devrik tümce “anlatımın etkisini artırır, daha vurgulu, tonlu ve dokunaklı bir anlatım biçimi sağlar. Anlatımın inceliklerini daha iyi yansıtır, anlatıma doğruluk ve akıcılık kazandırır” (Torusdağ ve Aydın, 2022: 166-167).

2.4. Büyük Ölçekli Yapı

Büyük ölçekli yapı incelemeleri ile metnin genel anlamına ulaşılır. “Beaugrande-Dressler (1981), Dijk-Kintsch (1983), Günay (2007), Dilidüzgün (2008), Erden (2010) gibi kaynaklar ışığında, büyük ölçekli yapı çözümleme ölçütleri şeklinde, başlık, konu, anahtar sözcükler, konu tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, işlev, biçem, özet, sonuç tümcesi ve motif/izlek olmak üzere on bir madde olarak belirlenmiş ve incelenmiştir” (Torusdağ ve Aydın, 2022: 183,188).

2.4.1. İşlev

Her yazar eserini belli bir amaç doğrultusunda kaleme alır. Bu amaca uygun olarak da metnine bir işlev yükler. Örneğin bir yazarın niyeti bir konu hakkında bilgi vermekse buna uygun olarak metnini oluşturur. Metne yüklemiş olduğu işlev sayesinde okuru da yönlendirmiş olur (Gürgün, 2016: 1863).

2.4.2. Başlık

Başlık, okuyucu için olduğu kadar metnin bütünü için de çok önemlidir. Başlık metnin içeriği hakkında bilgi verdiği kadar iyi bir başlık okuyucuyu metnin içine de çeker (Gürgün, 2016: 1864).

2.4.3. Konu

Metnin yazılmasına yardımcı olan hatta metni tek başına ortaya çıkaran unsur konudur. “Konu bu bağlamda, işlenmek istenen bir hammadde, araç durumundadır” (Dilidüzgün, 2021: 78).

2.4.4. Anahtar Sözcükler

Metnin iskeletini oluşturan ve metnin içeriğinin anlaşılması hakkında ipucu veren sözcüklerden oluşur (Dilidüzgün, 2021: 78).

2.4.5. Ana Düşünce Tümcesi

Metnin ana düşüncesini açıklayan tümce, metnin konusundan hareketle yazar tarafından okuyuculara verilmek istenen temel görüştür (Torusdağ ve Aydın, 2022: 215).

2.4.6. İçerik Şeması

Metindeki düşüncelerin veriliş sıralaması metnin içerik şemasını oluşturur. Yazarlar iletmek istedikleri düşünceye bağlı olarak ya da metnin türüne bağlı olarak bu sıralamayı değiştirebilirler. Örneğin haber metinlerinde sonuç kısmı haberin başında yer alabilirken bir romanda sonuç kısmı romanın sonunda bulunur (Dilidüzgün, 2021: 78).

2.4.7. Konu Değişimi Belirleyicileri

Metinde anlatılan konu her an değişebilir. Bunun için okuyucu konunun değiştiğinin farkında olmalıdır. “Konu değişimi habercileri olarak olası dünyanın değişimi (rüyamda. . .vb.), zaman değişimi (gelecek yıl vb.), yer değişimi (o sıralarda İstanbul’da) belirten sözcükler ya da yeni katılımcı tanıtımı, görüş açısı değişimi, farklı yüklem dizisi kullanma gibi eylemler sayılabilir” (Dilidüzgün, 2021: 81).

2.4.8. Biçem

Biçem, yazarın metindeki karşılığıdır. Yazar herkesin bildiği sözcüklere, gramer yapılarına müdahale ederek kendi üslubunu yerleştirir ve böylece ortaya özgün bir metin çıkarır. Metnin üslubunun saptanmasıyla da yazarın biçemi ortaya çıkmış olur (Gürgün, 2016: 1867).

2.4.9. Özet

Özet, metindeki temel düşüncelerden hareketle oluşturulur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 242). “Özetleme, metni okumamış birisine ilgili metni en doğru biçimde aktarma biçimidir. Metin üzerine yapılacak her şey gibi

özetleme de öncelikle metnin doğru anlaşılması ile ilgili bir metin değerlendirme ve metni bir başkasına aktarma biçimidir” (Günay, 2007: 133).

2.4.10. Sonuç Tümcəsi

Metinlerin sonuç tümceleri metnin özeti niteliğinde olur. Yazar tarafından iletilmek istenen düşüncelerin yer aldığı kısımlardır (Torusdağ ve Aydın, 2022: 247).

2.4.11. İzlek

Metinler yazarların söyledikleri ve söylemek istedikleri şeklinde iki yüzeye sahiptir. Söyledikleri herkesin metinde gördüğü iken söylemek istedikleri metnin derin yapısında saklıdır. Derin yapıda saklı olan bu yapı metnin izleğini oluşturur (Torusdağ ve Aydın, 2022: 248).

3. Uygulama

Her metin sözcüksel ve dilbilgisel bağların oluşturduğu küçük ölçekli yapıya, metne anlam veren ve metnin derin yapısını oluşturan büyük ölçekli yapıya³ sahiptir. Bu özellikleri sayesinde metinler hem birbirlerinden farklılaşmakta hem de belirli bir metin türünün oluşmasını sağlamaktadırlar. Her ne kadar “gazete haberlerinin türü konusunda bir uzlaşmanın olmadığı, bazı kaynaklarda anlatsal bazılarında ise bilgi iletici olarak” değerlendirilse de “gazete haberlerindeki anlatsal yapı özellikleri öykü ya da günlük konuşmalarda görülen anlatı formatlarından farklılık göstermektedir.” Haber metninin okuyucular tarafından daha kolay, daha hızlı ve doğru anlaşılması için özellikle diğer metin türlerinden farklı bir yapıda olduğunu göstermek için haber metnini oluşturan yapının çözümlenmesi gerekecektir (Dilidüzgün, 2021: 142-145). Bu noktada çalışmanın bu bölümünde Sabah gazetesinin 04.07.2022 tarihli arşivinden alınan kültür konulu haber metni örneği olarak “Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy’nin Batı resmine bakışını anlattı” başlıklı haber metni Beaugrande ve Dressler’in belirlemiş olduğu yukarıdaki metindilbilimsel ölçütler çerçevesinde yine metindilbilimsel bir bakış açısıyla çözümlenecektir (Anadolu Ajansı, 2022).

3.1. Küçük Ölçekli Yapı Çözümlemesi

“Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy’nin Batı resmine bakışını anlattı” başlıklı haber metni temelinde gerçekleştirilecek küçük ölçekli yapı çözümlemesi öncelikle bağlaşıklık ölçütleri doğrultusunda yapılacaktır. Dilbilgisel bağlaşıklık düzlemindeki çözümlenmeler gönderim, değiştirim, eksilti, bağıntı öğeleri, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce yapısı ile sözcüksel bağlaşıklık düzlemindeki çözümlenmeler ise yineleme ve eşdizimsel örüntüleme dikkate alınarak incelenecektir. Bu dokuz ölçüte göre yapılacak her çözümleme sayesinde metni oluşturan ve birbirine bağlayan bağlaşıklık bağları daha iyi anlaşılacaktır.

3.1.2. Haber Metnindeki Gönderim Öğeleri

3.1.3. Artgönderimler

Haber metninde kullanılan art gönderim örnekleri ve gönderim unsurları şunlardır: “Meğer bir Çin felsefesi varmış, ben bilmiyorum. Hint felsefesi varmış, onu da bilmiyorum. Onları geçebiliriz, fakat Endülüs yoluyla Avrupa’yı Ortaçağ karanlığından kurtaran bir İslam felsefesi varmış” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcelerde “onu” adılı “Hint felsefesi” isim öbeğinin art gönderimidir. “Onları” adılı ise “Çin felsefesi ve Hint felsefesi” isim öbeklerinin art gönderimidir.

“Evet, İbn Rüşd, İbn Tufeyl, İbn Bacce gibi bir yığın Müslüman filozof varmış. Ben ne onları biliyorum ne de İslam felsefesini” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede “onları” adılı da “İbn Rüşd, İbn Tufeyl, İbn Bacce” adlarına art gönderimde bulunmaktadır.

3.1.4. Ön gönderimler

Haber metninde kullanılan ön gönderim örnekleri ve gönderim unsurları şunlardır: “Fransız düşünür ve yazar Roger Garaudy’nin 30 kadar eserini Türkçeye kazandıran mütercim, yazar Cemal Aydın, "Garaudy, Batının tam bir çöküşe doğru gittiğini gördü. Müslüman olmadan önce koyduğu bu teşhis, günümüzde de aynen devam ediyor." dedi” (Anadolu Ajansı, 2022).

³ <https://www.sabah.com.tr/timeline/2022/07/04>.

Yukarıda 1. tümcede “Fransız düşünür ve yazar” sıfatları ile öngönderimsel olarak belirsiz bir şekilde verilen varlığın kimliği devamında “Roger Garaudy” olarak açıklanmıştır. Aynı şekilde devamında da “mütercim, yazar” sıfatları kullanılarak bu defa “Cemal Aydın” adına bir ön gönderim yapılmıştır.

3.1.5. Değişirim

Ada dayalı değişirim: “Don Kişot, Jül Sezar ve Napolyon gibi tarihi kahramanların çok üstünde, dahası onlar gibi ölüp gitmiş biri değil” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda kullanılan “biri” sözcüğü “Don Kişot” adının ada dayalı değişirimidir.

Eyleme dayalı değişirim: “Garaudy'nin İslam dinini kabul edinceye kadar bütün dinleri incelediğine dikkati çeken Aydın, Amerikan yerlilerinin Popol Vuh adlı kutsal kitabını, Eski Mısır dinini, Zerdüştlüğü, Budizm, Hinduizm, Çintoizm, Taoizm, Upanişadlara varıncaya kadar. Yahudiliği ve Hıristiyanlığı ise zaten tam anlamıyla biliyordu. Bizim ilahiyatçıların böyle bir şey yaptıklarını ve yapacaklarını hiç sanmam” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda “yap-” eylemi “incele-” eylemi yerine kullanılarak eyleme dayalı değişirim yapılmıştır.

“Garaudy'nin İslam dinini kabul edinceye kadar bütün dinleri incelediğine dikkati çeken Aydın, Amerikan yerlilerinin Popol Vuh adlı kutsal kitabını, Eski Mısır dinini, Zerdüştlüğü, Budizm, Hinduizm, Şintoizm, Taoizm, Upanişadlara varıncaya kadar. Yahudiliği ve Hıristiyanlığı ise zaten tam anlamıyla biliyordu. Bizim ilahiyatçıların böyle bir şey yaptıklarını ve yapacaklarını hiç sanmam” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda son tümcedeki “böyle” ifadesi ilk iki tümcenin yerine kullanılarak tümceye dayalı değişirim yapılmıştır.

3.1.6. Eksilti

Yüklem eksikliği: “Ben ne onları biliyorum ne de İslam felsefesini” (biliyorum) (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede “biliyorum” yüklemine eksiltildiği görülmektedir.

“Garaudy'nin İslam dinini kabul edinceye kadar bütün dinleri incelediğine dikkati çeken Aydın, Amerikan yerlilerinin Popol Vuh adlı kutsal kitabını, (inceledi) Eski Mısır dinini, (inceledi) Zerdüştlüğü, (inceledi) Budizm, (inceledi) Hinduizm, (inceledi) Şintoizm, (inceledi) Taoizm, (inceledi) Upanişadlara (inceledi) varıncaya kadar” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda “inceledi” yüklemi eksiltilerek gereksiz tekrardan kaçınılmıştır.

3.1.7. Bağntı Ögeleri

Haber metninde kullanılan bağntı ögelerinin görünümü şu şekildedir: “Aydın, Marsilya'da işçi sınıfı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen, Fransız Komünist Partisi'nde 28 yıl üst düzey görevler alan, 1982'de İslam dinini seçen Garaudy'nin hayatını, eserlerini, dünya görüşünü ve entelektüel kişiliğini AA muhabirine anlattı” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda çeşitli öbeklerden oluşan tümcede ekleyici “ve” bağlacı kullanılmıştır.

“Ben zannediyordum ki Eski Yunan'da felsefe yapılmış” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede ise “ki” bağlacı kullanılmıştır.

“Onları geçebiliriz, fakat Endülüs yoluyla Avrupa'yı Ortaçağ karanlığından kurtaran bir İslam felsefesi varmış” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda ise “fakat” bağlacı çeliştirici görevde kullanılmıştır.

“Ben ne onları biliyorum ne de İslam felsefesini” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede ise bağntı ögesi olarak eş görevli iki ögeyi birbirine bağlarken olumsuzluk anlamı da katan “ne... ne” bağlacı kullanılmıştır.

3.1.8. Koşutluk

Metinde saptanan koşut yapılar şöyledir: “Aydın, Marsilya’da işçi sınıfı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen, Fransız Komünist Partisi’nde 28 yıl üst düzey görevler alan, 1982’de İslam dinini seçen Garaudy’nin hayatını, eserlerini, dünya görüşünü ve entelektüel kişiliğini AA muhabirine anlattı” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede “-{An}” sıfat fiil eki farklı eylemlerle yinelenerek koşutluk oluşturulmuştur. Devamında da “+ {(y)I}” belirtme eki kullanılarak bu koşutluk sürdürülmüştür.

3.1.9. Zaman ve Görünüş

Haber metninde zaman ve görünüşü sağlayan dilsel ögeler şu şekildedir: “Aydın, Marsilya’da işçi sınıfı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen, Fransız Komünist Partisi’nde 28 yıl üst düzey görevler alan, 1982’de İslam dinini seçen Garaudy’nin hayatını, eserlerini, dünya görüşünü ve entelektüel kişiliğini AA muhabirine anlattı” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki yüklemde zaman eki işaretleyicisi olarak “-{DI}” kullanılmıştır. Bu ek görünüş ulamı olarak da bitmişliği işaretler.

“Garaudy’nin Müslüman olmadan önce koyduğu bu teşhis, günümüzde de aynen devam ediyor” (Anadolu Ajansı, 2022).

Tümcede “-{(D)yor}” şimdiki zaman ekini ifade ederken görünüş ulamı olarak ise bitmemişlik işaretleyicisidir.

“Garaudy bir gün üniversitede rektörün huzuruna çıkar ve ben bundan sonra felsefe derslerine girmeyeceğim. İkinci branşım olan estetik derslerine gireceğim” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıda “-{AcAK}” eki gelecek zaman işaretleyicisi olarak yer alırken görünüş ulamı olarak bitmişlik ya da bitmemişlik bildirmez.

“Ben zannediyordum ki Eski Yunan’da felsefe yapılmış” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yukarıdaki tümcede yer alan “-{mİş}” eki öğrenilen geçmiş zamanı görünüş olarak ise bitmişliği işaretlemektedir.

3.1.10. İşlevsel Tümce Yapısı/Devrik Tümce

Haber metninde genel sözdiziminin dışında yer alan tümceler şu şekildedir: “Garaudy’nin İslam dinini kabul edinceye kadar bütün dinleri incelediğine dikkati çeken Aydın, Amerikan yerlilerinin Popol Vuh adlı kutsal kitabını, Eski Mısır dinini, Zerdüştlüğü, Budizm, Hinduizm, Şintoizm, Taoizm, Upanişadlara varıncaya kadar (Anadolu Ajansı, 2022).”

Yukarıdaki tümcede yazar, başta yan tümce kullanıp ardından açıklama niteliğinde adları sıralamıştır. Böylece okuyucuda merak unsuru uyandırmıştır.

3.2. Büyük Ölçekli Yapı Çözümlemesi

Büyük ölçekli yapı çözümlemesi ise işlev, başlık, konu, anahtar sözcükler, ana düşünce tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, biçem, özet, sonuç tümcesi ve izlek olarak on ölçüt temel alınarak yapılacaktır.

3.2.1. İşlev

Metinde Garaudy adında Marsilyalı bir sanatçının Batı’ya yönelik eleştirilerine yer verilirken diğer taraftan verdiği röportajla haber metninin oluşmasını sağlayan Cemal Aydın’ın Garaudy’den hareketle toplumumuza yönelik olarak yapmış olduğu eleştiriler vardır. Dolayısıyla tam bir eleştiri ve öz eleştiri türünde haber metnidir.

3.2.2. Başlık

“Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy’nin Batı resmine bakışını anlattı” başlığı metnin içeriği ile ilgili ipucu niteliğindedir. Metin, bir sanatçının ağzından Batı’nın sanat anlayışına yönelik değerlendirmeleri içermektedir.

3.2.3. Konu

Batılı bir sanatçının öncelikle İslam dinini seçmesi ardından kendi toplumuna yönelik yapmış olduğu değerlendirmeler ve en nihayetinde bu sanatçının başta entelektüel kişiliği olmak üzere hayatı ve eserleri bu metnin konusunu oluşturmuştur.

3.2.4. Anahtar Sözcükler

Metin “Batı ve felsefe” sözcükleri temelinde kurulup “Don Kişot ve İslam dini” gibi anahtar sözcükler ile şekillenmiştir.

3.2.5. Ana Düşünce Tümcəsi

Yazar, metnin ana düşüncesini metnin giriş kısmında vererek Roger Garaudy'nin ve Cemal Aydın'ın kendi toplumlarına yönelik düşüncelerini metin boyunca şu şekilde aktarır: “Fransız düşünür ve yazar Roger Garaudy'nin 30 kadar eserini Türkçeye kazandıran mütercim, yazar Cemal Aydın, "Garaudy, Batının tam bir çöktüğe doğru gittiğini gördü. Müslüman olmadan önce koyduğu bu teşhis, günümüzde de aynen devam ediyor." dedi (Anadolu Ajansı, 2022).

3.2.6. İçerik Şeması

Metin, haberin özeti mahiyetinde bir alt başlıkla başlamıştır. “Fransız düşünür ve yazar Roger Garaudy'nin 30 kadar eserini Türkçeye kazandıran mütercim, yazar Cemal Aydın, "Garaudy, Batının tam bir çöktüğe doğru gittiğini gördü. Müslüman olmadan önce koyduğu bu teşhis, günümüzde de aynen devam ediyor." dedi” (Anadolu Ajansı, 2022). Daha sonra metnin içeriğinin açıklığa kavuştuğu gelişme bölümü diyebileceğimiz bir kısım verilmiştir. “Aydın, Garaudy'nin akademide ders verirken aldığı bir kararın, kendisini çok etkilediğini dile getirerek, şunları aktardı:” Nihayetinde asıl maksadın açıklandığı bir sonuç bölümüyle bitirilmiştir. “İtalyanların "Mütercim haindir" şeklinde bir atasözü olduğunun altını çizen Aydın, "Hatasız bir tercüme yapmaya çalıştım. Çeşitli arkadaşlarıma okutturdum. Ben o hainliği en aza indirmeye çalıştım. Elimden gelen buydu." ifadelerini kullandı (Anadolu Ajansı, 2022).

3.2.7. Konu Değişimi Belirleyicileri

Metnin giriş kısmında Garaudy'nin yaptığı tablolar sayesinde sanatseverlerin Batı'daki gelişmelerden haberdar olduğu anlatılırken ardından gelen tümcede Garaudy'nin Batı'ya yaptığı eleştirilere geçilerek konu farklılaşmıştır. “İslam felsefesini bilmeyen bir profesör, asla felsefe dersi veremez” alt başlığı ile beraber konu tamamen değişerek Garaudy'nin akademik hayatından bir kesit örnek bir davranış şekli olarak anlatılmıştır. Daha sonra metne konu olan Garaudy'nin hayatını derinden etkileyen bir konu “Garaudy'nin İslam dini ile tanışması” anlatılarak metne farklı bir konu daha ilave edilmiştir.

3.2.8. Biçem

Eksik tümce kullanımı: “Ben ne onları biliyorum ne de İslam felsefesini. (Biliyorum)” “Garaudy'nin İslam dinini kabul edinceye kadar bütün dinleri incelediğine dikkati çeken Aydın, "Amerikan yerlilerinin Popol Vuh adlı kutsal kitabını, Eski Mısır dinini, Zerdüştlüğü, Budizm, Hinduizm, Şintoizm, Taoizm, Upanişadlara varıncaya kadar” inceledi (Anadolu Ajansı, 2022).

Ad aktarması: “16. yüzyıldaki Rönesans hareketiyle gizli olarak Allah'tan kopan Batı, pazar ekonomisini, piyasa ekonomisini tanrının yerine koydu” (Anadolu Ajansı, 2022).

Bir eylemin farklı biçimlisiyle aynı tümcede ya da ardışık tümcelerde yer alması: “Sokrates ve Eflatun'dan sonra bütün dünya uyumuş. 16. yüzyılda Descartes gibi filozoflarla tekrar uyanmış” (Anadolu Ajansı, 2022).

Yan tümce kullanımı: “13. yüzyıldan 20. yüzyıla, her yüzyıla damgasını vuran, o yüzyılın bütün özelliklerini taşıyan tabloları seçen Garaudy'nin "Batı Resminin Yedi Yüzyılı/Geleceği Müjdeleyen 60 Tablo" eserini tercüme edebilmek için çok sayıda resim kitap okuduğunun altını çizen Cemal Aydın, "Garaudy, Batılı ressamların insanlığa bakışını, insanlığın nasıl bir gelişme gösterdiğini anlatıyor” (Anadolu Ajansı, 2022).

3.2.9. Özet

Tablolarıyla Batı'daki bütün felsefi ve teknik gelişmeleri okurlara ulaştıran Garaudy'nin "Batı Resminin Yedi Yüzyılı/Geleceği Müjdeleyen 60 Tablo" adlı çalışması Türkiye'de sanatseverlerle buluştu. Cemal Aydın, Garaudy'nin akademide ders verirken aldığı bir kararın, kendisini çok etkilediğini dile getirdi. Mütercim, yazar

Aydın, Garaudy'nin insanlığın kurtuluşunu ararken İslam'ı bulduğuna işaret ederek Müslüman olmadan "İslam'ın Vadettikleri" ve "Geleceğimizde İslam Var" kitaplarını kaleme aldığını belirtmektedir (Anadolu Ajansı, 2022).

3.2.10. Sonuç Tümcəsi

Sonuç tümcəsi metnin başlığına uygun olarak şu şekilde sonlanmıştır: "O resimleri incellerseniz Batının nereden nereye geldiğini apaçık görürsünüz. Bu çalışmayı uzun emeklerle Garaudy'nin Don Kişot'luğunun hakkını vermek için yaptım." değerlendirmesinde bulundu" (Anadolu Ajansı, 2022). Sonuç tümcəsi yazarın metinde vermek istediği mesajı da desteklemektedir.

3.2.11. İzlek

Bir Batılı sanatçının konu edildiği ve bu sanatçının hayatından hareketle örneklerin verildiği metin, izlek olarak derin yapıda insanlara hayat karşısında sorgulayıcı en önemlisi eleştirel tarzda olmaları gerektiğini öğütüyor.

4. Sonuç

Bir metne anlam verebilmek veya metin içinden bir tümceyi anlayabilmek için mutlaka metnin bütünlüklü yapısının bilinmesi gerekir. Bunun için metni oluşturan unsurların neler olduğu bilinmelidir. Buradan hareketle bu çalışmanın birinci kısmında bir metni metin yapan ölçütlerin neler olduğu belirlenmiş ardından uygulama kısmında bu ölçütler kullanılarak "Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy'nin Batı resmine bakışını anlattı" başlıklı haber metni örneklendirilerek çözümlenmiştir. Çözümleme neticesinde bir haber metni türünün yapısının neler olduğu belirlenmiştir. Ayrıca bu çözümleme bize yazarın üslubu hakkında da bazı ipuçları vermiştir. Örneğin yazar metinde gönderimlere ve eksilteli yapılarla sıkça başvurmuştur. Bu da yazarın bir üslup özelliği olarak metne yansımıştır. Bu metindilbilimsel ölçütleri kullanarak bir haber metnine yaklaşmak, metni daha kolay anlamamıza yardım edeceği gibi metni daha hızlı okumamızı da sağlayacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu makale için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Bu araştırma Türk Dil Kurumu yüksek lisans araştırma bursu kapsamında hazırlanan yüksek lisans tezinden üretildiğinden dolayı Türk Dil Kurumu tarafından desteklenmiştir.

Çıkar Beyanı

Makale tek yazarlıdır. Herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Anadolu Ajansı. (2022). Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy'nin Batı resmine bakışını anlattı. Haberler, Kültür Sanat Haberleri. Sabah.com.tr web sitesinden 28 Ekim 2023 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/kultur/cemal-aydin-eserlerini-tercume-ettigi-garaudynin-bati-resmine-bakisini-anlatti/2629803> adresinde erişildi
- Akçataş, A. (2020). Metindilbilim. Boz, E. (ed.), (2020), Dilbilim Teorik ve Uygulamalı Alanlar içinde (ss. 91-145). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aksan, M. ve Aksan, Y. (1991). Metin Kavramı ve Tanımları. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 90-104. <http://dad.boun.edu.tr/tr/download/article-file/303060>
- Aşkın Balcı, H. (2018). Metindilbilimin ABC'si, İstanbul: Say Yayınları.
- Ayata Şenöz, C. (2005). Metindilbilim ve Türkçe, İstanbul: Multilingual.
- Aydın, İ. ve Torusdağ, G. (2014). Türkçe Öğretimi Çerçevesinde Yazınsal Bir Metin Çözümleme Örneği Olarak Refik Halit Karay'ın Garip Bir Hediye'si. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3, 109-134. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/136969>

- Böyükbaş, F. (2010). Metindilbilimsel Çözümleme: Muzaffer İzgü'nün Yedi Uyurlar Öyküsü. *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 16, 99-116. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255282>
- Coşkun Ögeyik, M. (2010). Metindilbilim Ölçütleriyle Yabancı Dil Sınavlarının Değerlendirilmesi: ÜDS Sınavından Örnek Bir Betimleme Çalışması. *Milli Eğitim Dergisi*, 40,151-166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/442764>
- Dilidüzgün, Ş. (2021). Metindilbilim ve Türkçe Öğretimi Uygulamalı Bir Yaklaşım, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Günay, D. (2007). Metin Bilgisi, İstanbul: Multilingual.
- Gürgün, H. (2016). Metindilbilimsel Yöntem ile Çözümlenen Sait Faik'in Dülger Balığının Ölümü'nde İnsanın Doğaya Tahakkümü ve Ötekileştirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5, 1841-1882. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/265079>
- Koşumcu, S. (2023). Yalan Haber Metinleri Üzerine Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Ulusal Basın Örneği. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 12, 808-840. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/330544>
- Taşgüzel, S. (2004). İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Öğretici Nitelikli Metinlerdeki Eşdizimsel Örüntülemelerin Görünümü. *Dil Dergisi*, 125, 72-87. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/780665>
- Torusdağ, G. ve Aydın, İ. (2022). Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlenmeleri, Ankara: Pegem Akademi.

Extended Summary

In the earliest linguistic studies until the second quarter of the twentieth century, it was observed that examinations were initially conducted at the word level, followed by sentence-level analyses. However, neither word-level nor sentence-level studies yielded entirely accurate results. Starting from the second half of the twentieth century, especially American and German linguists began to express the inadequacy of sentence-level linguistic analysis, advocating the need to shift to analyses beyond the sentence. The first of these linguists was Hjelmslev in 1943. Hjelmslev emphasized the consideration of the text rather than the sentence in linguistic examinations. Subsequently, the work of American structuralists such as Zellig Harris and Kenneth Lee Pike laid the groundwork for the emergence of text linguistics. Harris, who devoted significant efforts to this, particularly emphasized the transition from sentence to text in linguistic studies, notably in his 1952 work, "Discourse Analysis." In 1964, Hartmann's article and a book by Weinrich in the same year constituted the initial examples of textlinguistic studies in Germany. Later, it was observed that examinations of text, rather than sentences, began in various places, primarily in Germany. In this regard, the concept of text gained prominence in linguistic research, leading to the birth of text linguistics as a branch of linguistics. Researchers specializing in text linguistics advanced to the extent that they began to view text linguistics as synonymous with linguistics itself. According to Weinrich, "to say linguistics is to say text linguistics." According to Hartmann, the functioning of language does not occur solely through words and sentences; humans communicate not with individual words and sentences but through texts. Linguists like Althaus, Henne, and Wiegand argue that language manifests in texts. The core of linguistic studies should revolve around text because linguistic communication occurs through texts, and the social realization of language within the communication process takes the form of texts. Another figure emphasizing the importance of text is the literary scholar Wolfgang Kayser. Kayser suggested that it would be more accurate to examine the text as a whole rather than individual sentences.

Researchers who continue their work based on text have developed various methods to understand the structure of texts. These methods are referred to as "criteria of textuality" in text linguistics. Robert Alain de Beaugrande and Wolfgang Ulrich Dressler, who can be considered among the most prominent figures in text linguistics, made significant contributions to the establishment of these criteria. Texts began to be examined according to these criteria in their company. The textuality criteria introduced by Beaugrande and Dressler include " coherence, coherence, intentionality, acceptability, informativeness, contingency and intertextuality" If any of these criteria are missing, the text cannot be considered well-constructed. Therefore, it is essential for every text

to incorporate all seven of these criteria, regardless of whether it consists of a single page or just one paragraph. Any piece of writing that meets these criteria is regarded as a text.

Based on these criteria, when we approach a text, we realize that texts are not merely a sequence of sentences added one after another. On the contrary, these criteria have rescued texts from being mere stacks of sentences. The sentences composing texts are connected to each other through a small-scale structure called "cohesion." In this regard, two types of cohesion are observed in the formation of small-scale structures in a text: lexical cohesion and grammatical cohesion. Lexical cohesion takes the form of "reiteration" (Repetition of the same words, synonyms or closely related words, repetition with general concepts) and "co-reference." Grammatical cohesion, on the other hand, has given rise to linguistic devices such as "reference, substitution, ellipsis, conjunctions, parallelism, tense and aspect and functional sentence structure (transposed sentences)". In short, cohesion is predominantly a syntactic aspect, and it ensures the internal organization of the text. Thanks to these criteria that constitute the small-scale structure of the text, we can understand how the surface structure of the text is formed. The large-scale structure of the text, which aids in our understanding of the text and contains the deep meaning of the text, consists of eleven elements: "title, topic, keywords, topic sentence, content schema, topic shift indicators, function, style, summary, concluding sentence, and motif/theme." Analysis of the large-scale structure reveals the meaning of the text. Another term for the large-scale structure is "coherence." Coherence not only helps establish semantic connections in the text but also assists in forming logical connections. These criteria have set texts apart from one another. Through the examination of news texts in line with these criteria, the distinctive features of news texts have been uncovered. In the practical section of this study, a culture-themed news text taken from the Sabah newspaper's archive on July 4, 2022, titled "Cemal Aydın eserlerini tercüme ettiği Garaudy'nin Batı resmine bakışını anlattı" (<https://www.sabah.com.tr/timeline/2022/07/04>) has been analyzed using the text linguistic criteria outlined by Beaugrande and Dressler. The analysis revealed that news texts have their own unique structures. Understanding these structures will make it easier and quicker to comprehend a news text. Furthermore, this analysis has provided significant clues about the author's style. For instance, the author's frequent use of ellipsis structures in the text, frequent use of subordinate the abundant use of phrases and referential elements can be seen as stylistic features of the author.

Cumhuriyet'e Uzanan Yolu Anlamak: Jön Türkler ve II. Meşrutiyet'e Genel Bir Bakış

Songül ALKAN AYKAÇ¹

Cumhuriyet'e Uzanan Yolu Anlamak: Jön Türkler ve II. Meşrutiyet'e Genel Bir Bakış

Understanding the Path to Republic: An Overview of the Young Turks And The Second Constitutional Monarchy

Özet

Abstract

Fransız Devrimi'nin mirası olan özgürlük, eşitlik, anayasacılık gibi fikirler, Batı-dışı toplumları da etkilemiş ve bu toplumlarda ulusçuluk hareketlerini hızlandırmıştır. Osmanlı imparatorluğunda ise bu tartışmalara dağılıma sürecinde, özellikle II. Meşrutiyet döneminde karşılaşılmaktadır. Bu dönem aynı zamanda Osmanlı'yı dağılmaktan kurtaracak çözüm arayışlarının da ortaya çıktığı bir dönemdir. "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabını arayan aktörlerden önemli bir kısmı II. Abdülhamit muhalefetinin omurgasını oluşturan Jön Türklerden oluşmaktadır. Parlamenter sistem, eşitlik, hürriyet, özgürlük talep eden Jön Türkler, bu talepler çerçevesinde Sultan II. Abdülhamit'e yönelik şiddetli bir muhalefet geliştirmiş ve nihayet parlamenter sisteme yeniden geçilmesini sağlamıştır. Jön Türk hareketinin yapısı, savundukları fikirler ve bu hareketin eylemleri ise yalnızca Osmanlı'nın son dönemi için değil, Jön Türkler-İttihat ve Terakki ve Cumhuriyet Halk Fırkası arasında bulunan organik bağ göstermesi itibarıyla da dikkate değerdir.

The ideas inherited from French Revolution such as freedom, equality, constitutionalism have also influenced the non-western societies and increased nationalist movements in these societies. In Ottoman Empire such kind of discussion was held in disintegration process, specifically in Constitutional Monarchy II. In this process, there were efforts to find a solution for that save the Ottoman from disintegration. A good part of actors who tried to answer the question of "How could the state be saved?" was the Young Turks that constitute the backbone of Abdulhamit's II. opposition. The Young Turks who claimed a parliamentary system, equality, liberty and freedom, within this demanding framework, developed a harsh opposition towards Sultan Abdulhamit and finally enabled the transition to the parliamentary system again. The Young Turks' structure, the ideas they advocate and their activities are notable not only for the last period of Ottoman but also for organic bond among the Young Turks-Committee of Union and Progress and Republican People's Party.

Bu çalışmada, Osmanlı'nın son dönem aktörlerinden Jön Türk hareketinin ortaya çıkışı ve amaçları incelenmiş, ayrıca hareketin en önemli icraatı olan II. Meşrutiyet'in ilanı ile oluşan siyasal ve toplumsal gelişmeler de sonuçlarıyla birlikte tartışılmıştır.

In this study, the emergence and the goals of the Young Turk Movement were investigated including the political and social developments arising from the announcement of the Second Constitutional Monarchy with its consequences were discussed.

Anahtar Kelimeler: Jön Türkler, II. Meşrutiyet, Türkçülük, İslamcılık, Osmanlıcılık.

Keywords: The Young Turks, Constitutional Monarchy, Turkism, Ottomanism, Islamism

Makale Türü: Derleme

PaperType: Review

1. Giriş

On dokuzuncu yüzyılda yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmeler, ortaya çıkan ideolojiler ve bu ideolojileri temsil eden aktörler, imparatorluk sonrası dönemin önemli belirleyicileri olmuştur. Fransız Devrimi'nin mirası olarak özgürlük, eşitlik, anayasacılık gibi fikirlerin Batı-dışı toplumları da etkilemesiyle imparatorlukların dağılması, ulusçuluk hareketlerinin yükselişi bu yüzyılda sayılması gereken önemli gelişmelerden birkaçıdır.

Dünya siyasal tarihi içinde önemli bir yeri olan Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılıp dönemi de burada sayılan gelişmelerden bağımsız olarak gerçekleşmemiştir. Ulusçuluk hareketlerinin etkisinin imparatorluk topraklarında hissedilmesi ile Osmanlı'yı dağılmaktan kurtaracak çözüm arayışları başlamıştır. "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusunun cevabını arayan aktörlerden önemli bir kısmı II.

¹ Dr. Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, songulalkan@aku.edu.tr, [0000-0003-2821-9306](https://doi.org/10.61694/kbbd.1349207).

Abdülhamit muhalefetine omurgasını da oluşturan Jön Türk hareketi olmuştur. Bu dönemin ve hareketin en belirgin sonucu ise II. Meşrutiyet'in ilan edilmesidir. Jön Türk hareketi yalnızca Osmanlı'nın son dönemi için değil, aynı zamanda Jön Türkler-İttihat ve Terakki, Cumhuriyet Halk Fırkası arasında bulunan organik bağ itibarıyla da dikkate değerdir. Zira Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sine önemli bir dönemeç olan II. Meşrutiyet ile başlayan dönem, Türk ulus devletine giden yolun belirginleştiği bir dönem olmuştur.

Bu çalışmada Osmanlı'nın son dönemlerinde imparatorluğun kaderini değiştiren, Cumhuriyet Türkiye'sine giden yolun köşe taşlarını döşeyen bir hareketin, Jön Türk hareketinin; ortaya çıkışı, amaçları ve hareketin en önemli icraatlarından biri olan II. Meşrutiyet'in ilanından oluşan siyasal ve toplumsal gelişmeler sonuçlarıyla birlikte incelenmiştir.

İmparatorluğun Dağılıp Dönemi Aktörleri; Jön Türkler

Jön Türk hareketinin başında yer alan Jön kelimesi esasen Fransızca "*Jeune*" kelimesine gelmektedir ve kökeni 1840'lı yıllara dayanmaktadır. Niyazi Berkes ise bu ifadeyi iki farklı grubu tanımlamak için kullanmıştır. Bu grupların ilki Osmanlı'nın kurumlarını eski saf geleneklerine döndürme taraftarı olan ıslahatçılar iken diğeri; şeriat sisteminin döneme ayak uyduramaması ve ihtiyaçlarına cevap veremeyişi iddiasıyla din-devlet işlerinin ayrılmasını ve Avrupa tipi bir sistemi savunan gruplardır. Ancak Türkiye'de "*Jeune*" ifadesi Avrupa tipi meşrutiyetçilik, ulusçuluk hatta cumhuriyet savunusu anlamlarına geldiği için, din ve devlet karşıtlığı şeklinde anlaşılmaktadır. Berkes'e göre Avrupa'ya giden gençler bu nedenle kendilerine "*Yeni Osmanlılar*" adını vermişlerdir (Berkes, 2005: 282-283). Yeni Osmanlılar grubu arasında yer alan isimler Ziya Paşa, Namık Kemal ve Şinasi'dir. Tanzimat döneminin reformlarına getirdikleri eleştirilerle ortaya çıkan Yeni Osmanlılar, kendi dönemlerinin en önemli muhalif isimlerinden oluşmaktadır. Yeni Osmanlılar, muhalefetlerini ve düşüncelerini bütünlük içinde ifade edemedikleri iddiasıyla eleştirilmişlerdir. 93 Harbinden sonra ise II. Abdülhamit tarafından savaş sırasındaki siyasi istikrarsızlıklar gerekçe gösterilerek sürgüne gönderilmişlerdir. Yurtdışında sürgünde olan aydınların bazıları daha sonra Jön Türk hareketine katılmıştır.

Parlamentar sistem, eşitlik ve hürriyet talep eden Jön Türkler, bu talepler çerçevesinde Sultan II. Abdülhamit'e yönelik şiddetli bir muhalefet geliştirmiştir. Esasen II. Abdülhamit yönetimine karşı, üç çevrede gelişen siyasal nüveleşme dikkat çekmektedir ve bu nüveler, farklı muhalif unsurların birleşme noktası haline gelmiştir. Bu farklı muhalif siyasi gruplardan ilki bilhassa Harp ve Tıp okullarında eğitim gören yükseköğretim öğrencileridir ve bu öğrenciler muhalefetini, gizli örgütlenmelerle sürdürme eğiliminde olmuşlardır. Askeri Tıbbiye öğrencilerinden ve subaylardan oluşan bu grup, ideolojik olarak biyolojik materyalist görüşe bağlı olmuşlardır (Mardin, 1999: 31). İkinci muhalif siyasi grup ise üyelerinden birçoğu subay olan ancak ordu dışındakileri de kabul eden gizli komiteler (cuntalar) iken üçüncüsü ise Cenevre, Kahire ve Paris gibi merkezlerde toplanan aydın gruplarıdır. Burada ifade edilen grupların tamamı Jön Türk olarak adlandırılmıştır (Berkes, 2005: 390).

Jön Türklerin şiddetli muhalefetine ardından II. Abdülhamit, Jön Türk hareketinden bazı üyeleri sürgüne göndermiştir. Bu üyeler sürgünde Batılı fikirlerle tanışmıştır (Tunaya, 2000: 27). Bu nedenle bazı yazarlara göre Osmanlı'da Batı'yı en iyi anlayan kuşak, Jön Türkler döneminde yetişen kuşaktır. Jön Türkler' in fikir önderlerinden Ahmet Rıza ve Harbiye Öğrencisi Abdullah Cevdet, Mülkiye Hocası Mizancı Murat, Osmanlı'nın yenileşme sürecinde bu hareket içinde yetişen fikir ve eylem adamlarıdır. Bu dönemin temel felsefesi olan "*Batılılık*" düşüncesi, ilk defa "*güçlü olma*" ile eş değer algılanmıştır (Açıkgöz, 2013: 240). Yine bu dönemde Batılılaşma fikri, Osmanlı'yı dağılmaktan kurtaracak en önemli araç olarak görülmektedir. Jön Türkler, Batı teknolojisi ve biliminin örnek alındığı akılcı bir sistem tarafından belirlenmiş yeni düzenlemeler ile anayasal ve parlamenter sistemin yerleştirilmesinin, devleti kurtarmak ve ilerletmek için gerekli olduğunu ve bunların da aydınlar tarafından "*halka doğru*" yapılmasını savunmuştur (Baydur, 2004: 33). Bu ve benzeri fikirler esasen Yeni Osmanlılar ile başlamış, Jön Türkler ve İttihat ve Terakki ile devam etmiş, daha yakın tarihte ise Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından bir silsile halinde savunulmuştur.

Osmanlı dağılma döneminin muhalifi Jön Türklerin en temel hedefi İmparatorluğun dağılmasını önlemek olmuştur. Hareket, bu amaca yalnızca hürriyet ile gerçekleşebileceğine inanmış ve imparatorluktan ayrılmayı isteyen unsurlara hürriyet ve adalet sağlayarak ayrılmanın önüne geçmeyi amaçlamıştır. Böylece Abdülhamit'in baskısı nedeniyle bağımsızlık isteyen unsurların sayısının azaltılacağı savunulmuştur. Buradan hareketle Jön Türklerin hürriyet talebinin araçsal olduğu ifade edilebilir (Mardin, 1999: 301). Jön Türk hareketi esas olarak imparatorluğa bağlı unsurların "*Osmanlı Birliği*" zemininde buluşmasını savunduğu için imparatorluğun içinden belirli bir etnik grubun ya da dinsel cemaatin (milletin) tercih edilmesini mümkün görmemiştir. Hareketin "*devletin kurtarılması*" amacıyla etnik, ulusal ya da dinsel tek bir grubu devletin merkezi unsuru olarak seçmemesi imparatorluğun varlığının tek birleştirici ve meşru zemini olarak sadece "*vatan*" fikrine sarılmayı mecbur kılmış (Aydın ve Türkoğlu, 2010: 266) ve bu durum ise ancak dağılmanın önlenemeyeceği anlaşıldığında İttihat ve Terakki Partisi öncülüğünde değişmiştir.

Jön Türk hareketinin önemli isimleri arasında Ahmed Rıza, Mizancı Murat, Bahaeddin Şakir ve Prens Sabahattin yer almaktadır. Bu isimlerin harekete katkıları farklı alanlarda gerçekleşmiştir. Ahmet Rıza'nın hareketteki yeri etkili bir siyasetçiden ziyade bir teorisyenlik olmuştur. Bahaeddin Şakir ise Jön Türk hareketinin Ahmet Rıza kanadının bir diğer önemli şahsiyeti olan Dr. Nazım ile birlikte ilk kez İTC (İttihat ve Terakki Cemiyeti)'ye sağlam bir örgütsel temel sağlamıştır. Bu dönemde örgüt, imparatorluğun birçok bölgesinde ve çevre ülkelerde şubelere, etkin bir sekreteryaya ve iletişim araçlarına kavuşmuştur (Zürcher, 2010: 140). Hareketin içinde muhalif bir isim olarak öne çıkan Prens Sabahattin ise Ahmet Rıza için ciddi bir tehdit unsuru olmuştur. Prens Sabahattin'e göre değişim ve ilerleme ancak bireyle gerçekleştirilebilir ve İmparatorluğu canlandırmak için serbest girişimin gücüne ihtiyaç vardır. Ahmet Rıza ise gitgide bir Osmanlı milliyetçisi haline dönüşmüştür (Zürcher, 2010: 138). Ahmet Rıza ile Prens Sabahattin, dış müdahale konusunda da farklılaşmıştır; Rıza, merkezîyetçiliği kabul ederek Osmanlı'ya yapılacak tüm yabancı müdahalelere itiraz ederken Prens Sabahattin, sınırlı dış müdahaleyi kabul ederek adem-i merkezîyet ve özel teşebbüsü savunmuştur. Bu siyasi fikirler Prens Sabahattin'in organize ettiği Birinci Osmanlı Liberalleri Kongresi'nde de tartışılmıştır (Karakaş, 2007: 122). Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde farklı amaçları olan çeşitli örgütleri bir çatı altında toplamak ve ortak kararlara varmak için 4 Şubat 1902 tarihinde toplanan Birinci Jön Türk Kongresine çeşitli ülkelerden gelen ve farklı kökenlere mensup delegeler, Prens Sabahattin'in başkanlığında katılmıştır (Kaçmazoğlu, 2003: 210). Fakat istenilen sonuç elde edilemez. 1907'de yeni bir kongre toplanması kararı alınmasının ardından Paris'te İkinci Jön Türk Kongresi yeniden düzenlenmiştir. Prens Sabahattin, kongrenin açılış konuşmasında farklı ırk ve dine mensup vatandaşları Abdülhamit'in baskıcı yönetimine karşı için mücadeleye ve ülke genelinde ciddi ölçüde yapılacak reform çalışmasına davet etmiştir (Kaçmazoğlu, 2003: 213). Kongrenin başında esen birlik havasına rağmen iki örgütün birleşmesi yine gerçekleşmemiştir.

Prens Sabahattin, Meşrutiyet'in ilan edilmesinin ardından ortaya çıkan durum hakkında hareketteki başka isimlerden ayrılmıştır. Demolins ve Le Play okulundan etkilenen Prens Sabahattin'e göre Tanzimat ve Anayasal reformların başarılı olamayışının nedeni, Mithat Paşa veya II. Abdülhamit gibi yöneticiler değil, Osmanlı toplum yapısının niteliğidir. Asıl sorun da II. Abdülhamit'in devrilmesi değil, Doğu tipi toplum yapısından Batılı toplum yapısına geçemeyiştir. O'na göre doğu tipi toplumlar gelişemez ve baskı altında yaşamaya mahkumdurlar. Prens, Tanzimatı da eleştirmiş ve Tanzimat'ın özel teşebbüse dayalı ekonomi yerine tekrar büyük bir memur ordusu oluşturduğunu yazmıştır (Berkes, 2005: 397). Prens, ayrıca yeni bir hükümetle birlikte yeni bir eğitim sistemi önermektedir. O'na göre Osmanlı'da yapılması gereken ilk şey merkezîyetçi olmayan, yani mahalli bölgelere kendini yönetme izni veren adem-i merkezîyetçi bir yapı kurmaktır. İmparatorluğun tüm bölgeleri her alanda kendi kendini yönetebilmelidir. İkinci planda yapılması gerekli olan şey ise, eğitimi sistemini Anglo-Sakson modeline göre yapılandırarak kişilerin iş ve hayata kendi başlarına girişmesini sağlamak olacaktır. Bu sayede, Doğu toplumlarında olmayan bireysel mülkiyet rejimi sağlanarak bunların girişimiyle ülkenin doğal kaynakları işletilmiş olacaktır (Berkes, 2005: 398). Prens Sabahattin'in Osmanlı toplum yapısını adem-i merkezîyetçi biçime

dönüştürme isteği nihayete erememiş ve akamete uğramıştır. Ancak cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu ideolojiler farklı isimler tarafından da savunulmaya devam etmiştir.

Jön Türk hareketinin II. Abdülhamit'e yönelik şiddetli muhalefeti ve hürriyet taleplerinin dışında bahsedilmesi gerekli diğer özellikleri ise hareket içindeki isimlerin kişisel hırs ve çıkarları için verdikleri kavgaları ve mason biçimindeki örgütlenmeleridir. Bireysel uğraşların Jön Türkler arasında fazla oluşu, parti programında teori ile pratiklerin farklılaşmasına neden olmuştur. Şerif Mardin, buradan hareketle parti içindeki grupların birbirlerini tökezletme stratejisinin siyasi fikirlerinin gerçek içeriğini oluşturduğunu ve hareketin teorik programının ise bu gerçek amacı kamufle ediyor, maskeliyor gibi görüldüğünü ifade etmiştir (Mardin, 1999: 12). Hareketin, örgütlenme konusundaki gizliliğinin önemli nedeni Sultan Abdülhamit'in İttihat ve Terakki üyelerini tutuklatması ve sürgüne göndermesi olmuştur. Bu durum İttihat ve Terakki'nin daha temkinli ve gizli biçimde çalışmasını zorunlu kılmıştır. Bu dönemlerde mason örgütleri, örgütlenme ve gizli dernek konusunda çok bilgilidir. Bu nedenle İttihat ve Terakki üyelerinin mason locasına girdikleri ve mason örgütlenme biçimlerinden etkilendikleri (Açıkgöz, 2013: 251) farklı kaynaklarda yer almaktadır. İdeolojilerinde ve muhalefet biçimlerindeki farklılaşmalara ve örgütlenme konusundaki çabalarına rağmen Mardin'e göre (1999: 22-23), Jön Türkler, özgün, derin ve etkili bir siyasi teori geliştirememiş ve görüşlerini başkalarının takip edebileceği bir ideolojiye dönüştürememiştir. Bu nedenle ortaya çıkan boşluğu ise iki biçimde doldurmaya çalışmışlardır: Birincisi kendi dönemlerinde Batı'da tartışılan fikirlerin "popülerize" şekilde etkisinde kalarak, ikincisi ise büyük teorisyenlerle halk arasında aracılık rolünü üstlenen ikinci derecede düşünürlerin görüşlerini kendi fikirlerine intikal ettirerek.

Jön Türklerin siyasi söylemlerini II. Abdülhamit'e yönelik eleştirilerinin oluşturduğu yukarıda vurgulanmıştı. Onlar, Abdülhamit'i; anayasal düzenin gelişmesini önlemek, halkı geri ve cahil bırakmakla suçlamış ve çözümü de Abdülhamit'i devirmekte aramıştır. Abdülhamid'i devirerek kurulacak parlamentolu meşru yönetim ile ülkenin ihtiyaç duyduğu siyasi, sosyal, ekonomik yenilikleri yaparak devleti yıkılmaktan kurtarılacağı ve Batılı ülkelerin saygısını kazanılacağı düşünülmüş ve siyasi programları bu düşünceler üzerine inşa edilmiştir (Vatandaş, 2008: 51). Jön Türklerin bu hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak en önemli araç olan meşruteli yönetime geçiş ise 1908 hareketiyle gerçekleştirilmiştir. Bu itibarla II. Meşrutiyet Dönemi Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojik altyapısının hazırlandığı önemli bir dönemeç olarak değerlendirilmelidir.

II. Meşrutiyet'in İlanı ve Fikir Hareketleri

Cumhuriyet dönemine ilişkin çalışmalar Osmanlı'nın son döneminden, özellikle de II. Meşrutiyet döneminden başlatılarak araştırılır. Bunun iki önemli nedeni bulunmaktadır. Birincisi II. Meşrutiyetle başlayan anayasal sürecin bir askeri hareketle/darbeyle/devrimle gerçekleştirilmiş olması, diğer önemli nedeni ise bu dönemde şiddetle tartışılan fikir akımlarının Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojik nüvelerini taşımasıdır. 1908 hareketini gerçekleştiren aktörler, Osmanlı'nın son döneminde imparatorluğun nasıl kurtulacağı sorusuna çözüm ararken imparatorluğun yıkılışına tanıklık etmiş ve bir ulus-devletin doğuşunda izlenecek yol haritasında belirleyici rol oynamıştır.

İmparatorluğun son dönemlerinde bir dönemeç olan II. Meşrutiyet'in ilanı askeri bir hareketin, 3. (Makedonya) ve 2. (Trakya) Ordudan İttihatçı subayların eylemlerinin (Zürcher, 2010: 145) sonucu olarak ortaya çıktığı bilinmektedir. Makedonya sorunu ile birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi subaylar askerleriyle birlikte dağa çıkmış ve Kanun-u Esasi'nin geri gelmesini talep etmiştir. Bunun üzerine önce Anadolu'dan asker gönderilerek isyan bastırılmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. 23 Temmuz 1908'de ise II. Abdülhamit'in Kanun-u Esasi'nin artık tamamen uygulanacağını taahhüt etmesiyle birlikte 30 yılın ardından parlamentonun tekrar toplanacağı ilan edilmiş olunur (Zürcher, 2010: 142). II. Abdülhamit'in Meşrutiyet'i ilan etmeye zorlanması ve hareketin askeri kökenli olması bu dönemin karakteristiğini göstermesi açısından önemlidir.

Batı'da siyasal ve toplumsal eylemlere öncülük eden burjuva sınıfının Osmanlı'da görülmeyişinin oluşturduğu boşluk bu hareketin askeri bir hareket olarak adlandırılmasına neden olmuştur. Askeri Tıbbiye 'de yetişen ve harekete katılan askerler, Avrupa'da dönemin ideolojik düşünceleri ile tanışmış ve geri döndüklerinde "*Burjuva Sınıfı*"nın eksikliğini kısmen doldurmaya çabalamışlardır. 1908'de ortaya çıkan konjonktürü darbeye dönüştüren somut durum, II. Meşrutiyet'in, esasen yarı askeri bir siyasal rejim olmasına neden olmuştur (Timur, 2010: 53-54). I. Meşrutiyet'in ilanında rol alanlar daha çok 18. yüzyıl aydınlanma felsefesinden etkilenmişken, II. Meşrutiyet için mücadele verenler ise 19. yüzyıl Fransız sosyal bilimcilerini örnek almış ve fikren bağlandıkları Avrupalı düşünürlerin görüşlerini, kurtuluşu ve mutlak çözümü getirecek bir inanç sistemi olarak görmüşlerdir (Vatandaş, 2008: 52). Bu dönemin önemli partisi olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, bu nedenle Cumhuriyet Türkiye'sinin "*yönetici elit*"lerinin de habercisidir. Feroz Ahmad, İTC'nin burjuva sınıfı oluşturma gayretlerinin şaşırtıcı olmadığını ifade etmiştir. Zira O'na göre devletin kutsandığı yapılarda devlet toplumsal yapının her alanına karışacaktır. Bu sebeple İTC, parti ile devletin iç içe geçtiği ve tek parti devletinin burjuva sınıfı oluşturma çabası nedeniyle de "*Türk burjuvasının öncü partisi*"dir (Ahmad, 1999: 25-43). Ahmad 'ın Osmanlı toplum yapısındaki burjuvazinin olmayışının devlet yöneticileri tarafından nasıl doldurulmaya çalışıldığını ifade ettiği analizlerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönemi içinde geçerli olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Zira yeni ulus devlette burjuva sınıfı oluşturma çabaları devam etmiş ve bu süreç yine yönetici elitlerin eliyle yürütülmüştür.

1908 hareketi, toplumsal eylemlerde bazı değişimlere de neden olmuş ve bu hareket ile II. Abdülhamit'in sadakat ve rıza kertesinde duran ve kalabalıkları pasivize etmeye çalışan anlayışı, kitlelerin doğrudan kamusal alanlarda harekete geçirildiği bir biçime dönüşmüştür. 1908 hareketinden sonra kitlesel yürüyüşler, mitingler, gösteriler, sokak eylemleri siyasetin en önemli araçlarının başında gelmiştir. Bu dönemde siyasi cinayetlerin ardından organize edilen cenaze törenleri, binlerce kişinin katıldığı kitlesel protesto eylemleri halini almaya başlamıştır (Çetinkaya, 2010: 16). 1908'in ardından etnik ve toplumsal grupların kendi seslerini yüksek biçimde çıkarması ise dönemin getirdiği başka bir sonuçtur. İşçilerin eylemleri gibi öğrencilerin, toplu taşıma yolcularının, memurların, köylülerin kendiliğinden gelişen birçok eylemi, Jön Türk hareketi içinde yer almış elitleri dahi rahatsız etmiştir. Bu döneme ilişkin anılarda ön plana çıkan değerlendirme halkın "*hürriyeti*" yanlış anladığı şeklinde olmuştur (Çetinkaya, 2010: 17). Bunlarla birlikte II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basın-yayın süreçlerinde büyük bir hareketlilik yaşanmıştır. Bu yayınlarda yapılan protesto ve eylemler hakkında sükûnet tavsiye eden yazılar yayımlanarak "*Ahalinin her Allah'ın günü eylem yapması*"nın meşrutiyetin yerleşmesini engelleyeceğinden şikayet edilmiş, bu eylemlerle yetkililerin işlerini yapmalarının önüne geçildiği iddia edilmiştir (Çetinkaya, 2010: 19). Bu tartışmalar ise 1908'den sonraki yıl, sayısı otuz kat artan dergiler aracılığıyla yapılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi yazarlarının esas ilgisi devlete ve topluma canlılık kazandırmak yönünde olmuştur. Çoğu Jön Türk'e göre bunlar, bürokrat ve subay oldukları için devlet, değişimi başarmanın akla yatkın ve mümkün tek aracıdır (Zürcher, 2010: 193-194). Bu durumun askeri ve yönetici elitlerin değişim için kendilerine biçtikleri rolün bir başka tezahürü olduğunu söylemek mümkündür.

II. Meşrutiyet ile başlayan dönem Cumhuriyet dönemine geçişin de yol haritasını belirleyecek tartışmalara sahne olmuştur. Bu dönemde aydınlar, Batı'dan geniş bir tercüme faaliyeti içine girmiş, Mustafa Kemal gibi genç kurmay subaylar, Hüseyin Cahit, Kılıçzade Hakkı ve Celal Nuri gibi isimlerin yazılarını heyecanla takip etmiş ve devlet ve toplum konusundaki arayışlarını sürdürmüşlerdir. Diğer tarafta ise İslam'da reform isteyen İslamcılar bulunmaktadır (İnalçık, 2010: 4). Bu dönemde sorunların çözümüne yönelik ileri sürülen çözüm önerileri ve fikir hareketleri içerisinde en çok tartışılan ve itibar edilen İslamcılık, Türkçülük ve Osmanlıcılık akımları olmuştur. Çeşitlenen siyasal yaşam içinde yer almaya başlayan, liberal söylemin bir ifadesi olarak Meslek-i İçtimaicilik ve Sosyalizm gibi fikir akımları da yine bu dönemde tartışma gündeminde karşılık bulan akımlar arasında sayılmalıdır (Karakaş, 2008: 66). Osmanlıcılık ile İmparatorluğun uzun süredir takip ettiği Osmanlılık anlayışı ikame edilmeye çalışılmış ve İmparatorluğun farklı din, etnik köken ve dile sahip unsurları yeni bir Osmanlı milleti etrafında birleştirmesi amaçlanmıştır. Batılılaşma zemininde oluşturulan bir siyaset olan Osmanlılıkla Osmanlı'daki her türlü din ve mezhep ayrımı

kaldırılarak, Müslüman ve Hristiyan milletler siyasal ve hukuksal açıdan aynı konuma getirilmeye çalışılmıştır (Karakaş, 2008: 67). Böylelikle ayrılık talep eden unsurların taleplerinden vazgeçeceği düşünülmüştür. Bu dönemin diğer önemli fikri olan İslamcılık düşüncesi ile de halifenin gücünden yararlanarak Müslüman toplulukların imparatorluğa bağlanması amaçlanmıştır. Türkçülük düşüncesi ile de imparatorluğa bağlı farklı dini unsurların bağımsızlık istemesine karşılık Anadolu’da birleşik bir Türk ulusu vaadedilmiştir. Azınlık unsurlarının bağımsızlık taleplerinin önlenemeyişi Osmanlıcılık fikrini başarısız kılmış ve İttihat ve Terakki’yi Türkçülük fikrini savunmaya itmiştir. Dağılmayı önlemesi için başvurulmuş Osmanlılık düşüncesinin başarılı olamamasının ise bazı nedenleri bulunmaktadır. Mardin’e göre bu nedenlerden ilki dildir. Zira farklı unsurların Osmanlılık altında birleştirilebilmesi için gerekli en büyük ortaklık olan dil Osmanlı’da yoktur. Yani herkes tarafından kullanılan ortak bir Osmanlı dilinin olmayışı ve Osmanlı’da Türkçe konuşulması “*Osmanlılık*” yerine “*Türk ulusu*” düşüncesine bırakmıştır (Mardin, 1999: 268). Ancak Türk unsuru üzerinden bir devamlılık arzusu, diğer etnik grupların dışarıda bırakılarak tek bir etnik kimliğin hakimiyeti anlamına gelmektedir. Bu nedenle İttihat ve Terakki, Osmanlı’daki diğer etnik azınlıklarla ortak bir yol bulmak ve Osmanlılık fikrini kurumsallaştırma amacıyla 1909 Haziran’da toplanan Meclis’te, azınlıkların kültürel ve siyasi etkinliklerini sınırlayarak bu gruplara ait olan okulların denetlenmesine izin verecek yasal düzenleme yapmış ve böylelikle Osmanlı kültürü oluşturmaya çalışmıştır (Ahmad, 1999: 99). Feroz Ahmad’ın “*ortak Osmanlı kültürü*” oluşturma fikrini, N. Berkes’de vurgulamaktadır. Berkes’e göre de azınlık gruplarla ortak bir yaşama devam edilmesi artık bazı haklarından hatta belki de inançlarından vazgeçmeleri anlamına gelmektedir. Fakat bunun da şartı ortak zeminde yer alacak unsurların, “millet”lerin kendi siyasal varlıklarından fedakarlık yapmalarıdır. Bunun olabilmesi için her etnik ve dinsel unsurun ancak “*kültür niteliğinde birer varlık olarak*” kalmaları gereklidir. Bu da bu unsurların dinden bağımsızlaşması ve devletin de dinden ayrılması ile mümkün olacaktır (Berkes, 2005: 406-407). Bu dönemde ortak dil olarak Türkçe’nin belirlenmesi ve yabancı azınlık eğitim kurumlarının kontrol edilmesi dilin bir toplumsal yapıdaki belirleyiciliğinden kaynaklanmaktadır, bu şekilde dilin sınırlayıcı ya da toplumsal yapıda ortaklığı teşvik edici yönünden (Abidoğlu, 2020: 17) fayda sağlanması amaçlanmıştır.

Türkçülük düşüncesi tıpkı Osmanlıcılık, İslamcılık ve Batıcılık gibi genel tercih olan Batılılaşma siyasetinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkışında Almanya’nın etkisinin yanında Balkanlar’da ve Arap dünyasında ortaya çıkan ulusal bağımsızlık hareketleri ve Avrupa’nın çeşitli merkezlerinde yapılan Türkoloji çalışmaları belirleyici olmuştur. II. Meşrutiyet sonrasında İstanbul’a yerleşen Orta Asya göçmeni Türk aydınları, Orta Asya Türkleri’ni de kapsayacak biçimde örgütlenmiş ve Türkçülüğün teşkilatlanma sürecine girmesinde önemli etkisi olmuştur (Karakaş, 2008: 85-86). Osmanlı toplumsal yaşamında hakim millet Türkler olmuştur, bu nedenle de Türkçülük düşüncesinin savunulması ve bir seçenek olması şaşırtıcı değildir. Bu dönemin önemli bir ismi olan Yusuf Akçura da ünlü eseri Üç Tarz-ı Siyaset’de Osmanlılık, İslamcılık, Türkçülük fikirlerinin her birini ayrıca tartışmıştır. Kazan Türkü olarak dünyaya gelen Yusuf Akçura, Fransa’da eğitim gördükten sonra Rusya’ya yerleşmiştir. Burada 1915’e devrimine katılmasının ardından Çarlık Rusya tarafından sürgün edilmiştir. 1918’de gerçekleşen Jön Türk Hareketi sonrasında da Türkiye’ye yaşamaya başlamıştır (Georgeon, 2008: 505). Bu sürede Akçura, Abdülhamit baskısından Rusya’ya sığınan bazı isimlerle de görüşmüştür (Akçura, 1991: 2).

Türkçülük düşüncesinin mimarlarından Yusuf Akçura, Tatar modernizmini ve inançla ilgili hususlarda reform yapılmasını gerektiğini savunur. O, İslam’ın dinamizmini kaybettiğini ve çağdaş bilimlerle İslam’ın uyumlu olmadığını, bu nedenle de reformlarla İslam’ın eski dogmatik yapısından kurtarılacağına inanmıştır (Georgeon, 2008: 506). Akçura’nın savunduğu üç fikrinden en yakın olduğu düşünce Türkçülük’tür. O’na göre İslamiyet, Türk birliğinin oluşmasına hizmet etmelidir. Georgeon (2008: 509), Akçura’nın Osmanlıcılığı uygulanamaz bulmasının yanında Panislamizm ve Pantürkizm’i de uygulanamaz bulduğunu ancak karşılaşılmaması muhtemel iç ve dış denge sorunları giderildiğinde uygulanabileceğini belirtmiştir. Akçura’ya göre “*İslam’ın menfaati ile Osmanlı Devleti’nin menfaati birbirine uymaz. Zira İslam’ın kuvvet kazanması, ... gayrimüslim olanların sonunda kaybını ve Osmanlı’nın..... bir parçasının yok olmasını, Türklüğün müslim ve gayrimüslim dini anlaşmazlığıyla bölünmesine ve kuvvetsizleşmesine sebep olur*” (Akçura, 1991: 26). Akçura, Türkleşmek ile Asya ve Avrupa’daki diğer Türklerle birleşme ve ırk temeline dayalı siyasal

bir Türk milleti (Georgeon, 2008: 509) olarak bütünleşmeyi savunmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte yeni Türk devleti Türk ulusu üzerine inşa edilmesi, “*Türkiye Cumhuriyeti'nin başta Büyük Millet Meclisi Hükümeti namıyla, sonra hakiki adıyla kurulması, Türk milliyetçiliği açısından Türkçülük idealinin gerçekleşmesi demektir.*” (Akçura, 2007: 219). Akçura'nın Pantürkist ideolojisi o dönemde önemli bir etki yaratmıştır ancak yeni kurulacak Cumhuriyet Türkiye'sinde farklı unsurların da varlığını meşrulaştırarak aidiyet duygusunu sağlayacak fikir Türkçülüğü irki olmaktan çok, kültürel olarak savunan Ziya Gökalp'e aittir.

II. Meşrutiyet'in çoğulcu siyasal ortamında varlık gösteren bu akımların esasen toplumsal ve siyasal anlamda bazı ihtiyaçlar çerçevesinde şekillendiği vurgulanmalıdır. Örneğin Osmanlıcılık, siyasi ve hukuki anlamda ideolojik ve düşünsel ihtiyacı karşılamak için; Türkçülük, milliyetçilik çağında millet duygusuna karşılık vermek ve yeni bir siyaset etme tarzı olarak; İslamcılık, dini duyguların birliğini sağlamak için; Batıcılık yenileşme ve değişme ihtiyacını karşılamak için geliştirilmiştir. Meslek-i İçtima ve sosyalizm akımları ise daha çok muhalif karakterli düşünce akımları olarak kendilerine yer bulmaya çalışmışlardır (Karakas, 2008: 98). II. Meşrutiyet Dönemi elitist, halkın kendine yer bulmadığı bir Batılılaşma projesine sahiptir. Bu dönemin getirdiği hak ve özgürlükler, halkta kültürel karşılık bulamadığı için daha çok Osmanlı içindeki azınlık unsurlara hizmet etmiştir. Bu hareketin öncüleri, Fransız Devrimi'nin deneyimlerinden yararlanılarak yapılacak bir hareketin, toplumun üst yapısını ve alt yapısını değiştireceğine inanmıştır (Açıkgöz, 2013: 235). II. Meşrutiyet ile başlayan dönem, kökleri Yeni Osmanlılar'a kadar uzanan Türk milliyetçiliğinin, dini ideolojinin yerini alarak yeni bir kolektif kimliğin duyarlılık ve tepkilerini belirlediği bir dönem olmuştur (Timur, 2010: 55).

Berkes'e göre II. Meşrutiyet döneminin üç önemli sonucu bulunmaktadır. Bunlardan ilki siyasal partilerin kurulmasıdır. Bu dönemde hükümdar, bürokrasi ve saray dışında ilk kez siyasi partiler kurulmuştur. İkinci önemli sonuç ise Türk ulusu sezgisinin, bilincinin doğuşu iken üçüncüsü ise o döneme kadar genç subayların sadakatleri, eski tip komutanlardan farklı olarak, padişah-halife otoritesine bağlılıktan Türk halkına bağlılığa yönelik değişmeye başlamış ve birinciden koptukları ölçüde ikinciye dayanma yanlısı olmuşlardır (Berkes, 2005: 392). II. Meşrutiyet, ilk kez “*taban*”dan gelen bir hareket olarak anayasacılık tarihinde önemli bir yere sahiptir. Ancak bu hareket gerçek manada bir toplumsal hareket veya bir “*halk ihtilali*” olarak görülemez. I. Meşrutiyet'e göre, II. Meşrutiyet değişikliklerine öncülük edenlerin daha geniş bir “aydın hareketi” olduğu söylenebilir (Hakyemez, 2008: 146). Hakyemez'e göre ise anayasacılık açısından II. Meşrutiyet'in üç önemli sonucu vardır (Hakyemez, 2008:149-150); bunlardan birincisi, II. Meşrutiyet, tarihsel süreçte anayasacılık konusunda hukuksal açıdan ilk gerçek anayasa örneğidir. İkinci olarak ise, II. Meşrutiyet Anayasası ve uygulamasında ulusçuluğa yapılan vurgu ile daha sonra doğacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin “*ulus devlet*” esasına göre kurulmasının ilk nüveleri ortaya çıkmıştır. Böylece anayasal düzeyde egemenlik yetkisi ve kullanılışı, Padişah ile halk arasında paylaştırılmıştır. Üçüncü önemli sonuç ise anayasal düzene geçişte “*toplumsal-sınıfsal talepler*” yerine “*yukarıdan aşağıya*” doğru gerçekleşen bir sürecin uygulamada etkili sonuç vermediği; oluşturulan anayasanın benimsenmesine imkân sağlamadığının anlaşılmasıdır. İttihat ve Terakki'nin elitist bir hareket olarak II. Meşrutiyet'teki rolü uygulamada olumlu bir nitelik gösterememiştir. 1908 dönemindeki siyasal ve kültürel olaylar, Türk tarih yazımında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş öyküsünü ve en azından ideolojik ve kültürel temellerini göstermesi açısından önemlidir. Türklük kavramları bu dönemde ortaya çıkmıştır ve bu süreçten sonra da toplumsal söylemde yer bulmuştur (Millas, 2010: 65). Tüm bunlarla birlikte yeni ulus devletinin inşasında Türkçülük ideolojisinin seçilmesi beraberinde bazı zorlukları da getirmiş ve İTC'nin bu dönemde ki tercihlerinin yarattığı sonuçlar Cumhuriyet dönemine de miras olarak kalmıştır.

Sonuç Yerine

İkinci Meşrutiyet dönemi, kimi yazarlara göre Cumhuriyet Türkiye'sinin siyasal hayatının bir prototipidir. Bu dönemin önemli aktörlerinden Jön Türklerin, Batılı muhalif çizgisi ile 1908 hareketinin askeri ve sivil bürokrasisi Cumhuriyet döneminin öncüleridir. Buradan hareketle 1908

harekatı gibi askeri darbelerin Türk siyasal tarihine Jön Türklerin siyasal mirası olarak kaldığı ifade edilebilir. Bu hareketin içinden çıkan önemli isimlerin öncülüğünde tartışılan fikir akımlarının ve Türkçülük düşüncesinin yeni ulus devletin temel düşüncesi olması da yine bu aktörlerin yeni ulusun inşasındaki önemini göstermektedir.

Jön Türkler ve II. Meşrutiyet Dönemi'nin üzerinden yüz yılı aşkın bir zaman dilimi geride kaldı. Tarihçilerin, sosyologların ve siyasal bilimcilerin de katılımıyla yüzüncü yıl dönümlerinde birçok araştırma gerçekleştirildi ancak bu dönemde yaşanan gelişmeler ve ortaya çıkan aktörler hakkında halen daha tartışılması, yazılması gerekli olan alanlar mevcuttur. II. Meşrutiyet'in gerçekleştiği 1908 harekatına karşıt gerçekleştirilen 1909 karşıt darbesi de Türk Siyasal Tarihinde yaşanan kutuplaşmaları, ana karakterleri ve fikirlerinin belirginleşmesi için de ayrıca önemli bir yere sahiptir. Bu tartışmanın geliştirilmesi ise ayrı bir çalışmanın konusudur.

Kaynaklar

- Abidoğlu, İ. (2020). *Modern Düşüncede Toplumsal Farklılık Olgusu*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Açıkgöz, Ö. (2013). *Osmanlı Modernleşmesi*. Ankara: Elips Kitap.
- Ahmad, F. (1999). *İttihatçılıktan Kemalizme* (F. Berktaş, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akçura, Y. (1991). *Üç Tarz-ı Siyaset*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları VII. Dizi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Akçura, Y. (2007). *Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aydın, S., Türkoğlu, Ö. (2009). İttihad ve Terakki Cemiyeti Programının ve Eyleminin Radikal Dönüşümü: 1908 Öncesi ve Sonrası, F. Ergut (Der.), *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek* içinde (s. 260-281). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Baydur, M. (2004). *Kemalizm ve Değişen Paradigma*. İstanbul: İlk Yayınları.
- Berkes, N. (2005). *Türkiye'de Çağdaşlaşma* (A. Kuyaş, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Çetinkaya, Y.D. (2009). 1908 Devrimi ve Toplumsal Seferberlik, *II. Meşrutiyeti Yeniden Düşünmek* içinde (s. 13-23). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Hakyemez, Y. Ş. (2008). Osmanlı-Türk Anayasacılığında II. Meşrutiyet Durağı, H. Akkurt, A. Pamuk (Der.) *Yüzyüncü Yılında II. Meşrutiyet* içinde (s. 129-155). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Georgeon, F. (2007). Bazı İşaret Taşları, Kemalizm ve İslam Dünyası, İ. Gökalp, F. Georgeon (Ed.), *Kemalizm ve İslam Dünyası (1919-1938)* içinde (C. Akalın, Çev.). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Kaçmazoğlu, H. B. (2003). *Türk Sosyoloji Tarihi II*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Karakaş, M. (2007). *Türk Ulusçuluğunun İnşası*. Ankara: Elips Kitap.
- Karakaş, M. (2008). II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Hareketleri, H. Akkurt, A. Pamuk (Der.), *Yüzyüncü Yılında II. Meşrutiyet* içinde (s. 65-102). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Mardin, Ş. (1999). *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millas, H. (2010). 1908 Olaylarından Yüz Yıl Sonra Rum Milletinin Rolü Nasıl Değerlendirilir?, S. Akşin, S. Balcı, B. Ünlü (Ed.) *100. Yılında Jön Türk Devrimi* içinde (s. 61-82). İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnalçık, H. (2010). II. Meşrutiyet: Anayasa Rejimi Geliyor, Cumhuriyet Yolu Açılıyor, S. Akşin, S. Balcı, B. Ünlü (Ed.), *100. Yılında Jön Türk Devrimi* içinde (s. 3-10). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunaya, T. Z. (1995). *Türkiye'de Siyasal Partiler 1859-1952*. İstanbul: Arba Yayınları.
- Timur, T. (2010). Uluslaşma Süreci, İttihatçılık ve Devrim, S. Akşin, S. Balcı, B. Ünlü (Ed.) *100. Yılında Jön Türk Devrimi* içinde (s. 39-60). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları,

Vatandaş, C. (2008). Türkiye'nin Batılılaşma Süreci ve II. Meşrutiyet'i Hazırlayan Şartlar, H. Akkurt, A. Pamuk (Der.), *Yüzyüncü Yılında II. Meşrutiyet* içinde (s. 11-65). Pınar Yayınları: İstanbul.

Zürcher, E. J. (2010). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi* (Y. Saner, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Summary

The Young Turks Movement is noticeable not only for the last period of Ottoman but also for organic bond among the Young Turks, Committee of Union and Progress and Republican People's Party. Being an important turning point from Ottoman to Republican Turkey, the announcement of the Second Constitutional Monarchy could not be independent from the Young Turks Movement. Thus the emergence of Young Turks is influential to understand the way to go republic. In this study, the emergence of the Young Turks Movement, their goals and political and social developments with its consequences that result from the announcement of the Second Constitutional Monarchy will be examined.

The French word "Jeune" dates back to 1840s. Niyazi Berkes used the term to define two different groups. However, since the term of "Jeune" purports European style constitutionalism, nationalism, even republican defenderism, in Turkey, it has been understood as anti-religionism and anti-statism (Berkes, 2005:282-283). The Young Turks having claimed a parliamentary system, equality, and liberty developed a fierce opposition towards Sultan II. Abdulhamid within the framework of these claims. The Young Turks deemed necessary to establish new regulations and a parliamentary system which were determined by an exemplary rational system with Western technology and Western science and argued them to be established by intellectuals (Baydur, 2004:33). This and this kind of ideas, in fact, began with New Ottomans, maintained with the Young Turks and Committee of Union and Progress and recently has been advocated in succession by Republican People's Party.

The main target of the Young Turks that was dissident of Ottoman disintegration period is to avoid empire from disintegration. It is believed that this could only actualized with liberty. That is, the main purpose of claiming liberty is to avoid separation of those who demanded to leave the empire by enabling them liberty and justice. Thus, it was argued that the number of those who demanded independence due to the pressure of Abdülhamit would be reduced. from this point of view, it can be said that the claim of liberty of the Young Turks could be an instrumental claim (Mardin, 1999: 301).

Apart from the fierce opposition to II. Abdulhamit and claim of liberty, another characteristics of The Young Turks to be mentioned is fightings of whom figures fight for personal ambitions and interests and whom they organize in masonic way. Among The Young Turks, since personal pursuit of figures was too much, it had resulted in theory and practicals differentiation. According to Mardin while stumbling strategy of groups within party constitutes the real content of their political ideas, theoretical programmes treated the real purpose as to camouflage (Mardin, 1999:12) and to the Young Turks were not be able to develop an original, deep and effective political theory and not be able to transform their ideas to an ideology which others could follow (Mardin, 1999:22-23).

In 1908, with the announcement of the Second Constitutional Monarchy, the Young Turks achieved constitutional order claim. In this respect, it would not be wrong to assess the Second Constitutional Monarchy era as an important turning point because Republican Turkey's ideological foundation was prepared and roadmap was determined in this era. Studies in relation to Republican era is examined from the last period of Ottoman as a starting point, especially from the Second Constitutional Monarchy Era. There are two important reasons. The first one is a realization of constitutional process by a military movement/coup/revolution which was started with the Second Constitutional Monarchy Era. The other important reason is that fiercely debated stream of ideas were to include Republican Turkey's ideological souls. While figures who had gone through with

1908 movement tried to search for a solution how to recover empire in the last period of Ottoman attested to fall of Ottoman and determined the roadmap to be followed birth of a nation-state.

Intellectuals in the Second Constitutional Monarchy Era engaged in a widespread translation activity from Western and the Young Turks kept searching about society and state. The most debated and respected solution proposals and idea movements put forward for the solution of the problems in this period have been movements of Islamism, Turkism and Ottomanism. The period starting with the Second Constitutional Monarchy Era was a period which Turkish nationalism that rooted in New Ottomans determined sensitivity and responses of a new collective identity by taking the place of religion ideology (Timur, 2010:55). One of the political legacy of the Young Turks is the coups involving soldiers such as 1908 movement. Nevertheless, it should be noted that the Jakobeian and nationalistic characteristics of Kemalist ideology has been built up on this political legacy.

Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi
[KBBĐ]
Aralık 2023

Kocatepe Journal of Humanities
[KJH]
December 2023

Atıf (cite): Düzgün Uluyol, Kıymet (2023). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Adlı Eser Üzerine, *Kocatepe Beşeri Bilimler Dergisi*, 2, 247-251. Doi: [10.61694/kbbd.1397995](https://doi.org/10.61694/kbbd.1397995)

“Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Adlı Eser Üzerine

About of the “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri” Named Book

Kıymet DÜZGÜN ULUYOL¹

Makale Türü: Kitap İncelemesi

Paper Type: Book Review

Duygu KAMACI GENCER (2023). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 150 s. ISBN: 978-625-6579-18-7

1 Doktora, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, kiymetduzgunuluyol@gmail.com,
ORCID: [0000-0003-2059-5964](https://orcid.org/0000-0003-2059-5964)

247

Makale Geliş Tarihi (Recieved): 29.10.2023 Makale Kabul Tarihi (Accepted): 21.12.2023

İnsanlar arasındaki iletişimin en önemli aracı olan dil, pek çok disiplinde ele alınan temel konulardan birini oluşturur. Dilin hem bireysel hem toplumsal yönlerinin bulunması bunu gerekli kılmaktadır. Dil, bağlama göre anlamlar üretmektedir. Bağlamın anlam üretmedeki önemi, *söylem* kavramını da kendiliğinden ortaya çıkarmaktadır.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğretim üyelerinden Dr. Duygu Kamacı Gencer'in kaleme aldığı *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri* adlı eser, Prof. Dr. Erdoğan Boz'un editörlüğünde Ekim 2023'te Paradigma Akademisi tarafından yayımlanmıştır.

Bir anlam aktarımı olan *söylemi* araştırmacı "hem insanın dünyayı yorumlaması hem de insanı toplumsallaştırarak kültürel ortak anlamlar üretmesini sağlayan bir fenomen" (s. 13.) olarak tanımlamıştır. Dilbilim alan yazınında *edimsel işaretleyiciler, söylem parçacıkları, söylem ilişkisi işaretleyicileri, konuşma parçacıkları, geri bildirim işaretleyicileri, söylem yapılandırma aygıtları, ek bilgi tümcecikleri, arasözler, anlamsal bağlaçlık, tümce bağlayıcılar* gibi çok çeşitli adlarla karşılanan bu yapılar için elimizdeki kitapta *söylem işaretleyicisi* terimi kullanılmıştır.

Dilbilimsel bir yaklaşımla hazırlanan çalışmanın amaçları araştırmacı tarafından, Türkiye Türkçesi ağzları özelinde sistematik olarak incelenen söylem işaretleyicilerinin çoklu işlevlerini ortaya koymak ve dilsel çözümlenmenin ötesine geçilerek, Türk dili ve kültürüne yönelik çıkarımlar yapmaya yarayacak verilere ulaşabilmek olarak belirtilmiştir. Yerli ve yabancı alan yazınında söylem işaretleyicileriyle ilgili birçok eser bulunmakla beraber bu eserler bütüncül bir söylem işaretleyicisi sınıflandırmasını uygulamalı olarak ortaya koyamamıştır. Araştırmacı *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri* adlı eseriyle bu boşluğu gidermeye çalıştığını ileri sürmektedir.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri 150 sayfalık bir kitap olup giriş ve dört bölümden oluşmaktadır: I. Bölüm: "Logos'un Yolculuğu: Sözcükten Söyleme, II. Bölüm: Söylem ve Söylem Çözümlemesi, III. Bölüm: Söylem İşaretleyicileri ve IV. Bölüm: Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söylem İşaretleyicileri. Sonuç ve kaynaklarla eser sona ermektedir.

Geleneksel dilbilgisinde söylemin göz ardı edildiğine dikkat çeken ve anlamın söylemde belirginleştiğini öne süren "Logos'un Yolculuğu: Sözcükten Söyleme" adlı ilk bölüm kendi içinde dört başlıktan meydana gelmektedir: 1. Dil ve Anlam, 2. Dilbilgisinin Doğuşundan Yapısalcılığa, 3. Edimbilim ve Söylem Çözümlemesi: Benzerlikler ve Farklar, 4. Söylem Çözümlemesi ve Edimbilimin Ortak Kavramı: Bağlam.

"Söylem ve Söylem Çözümlemesi" adlı ikinci bölüm okuyucuya söylem ve söylem çözümlenmesi kavramlarını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Sonraki iki bölümde yapılan sınıflandırma ve uygulamanın temellendirilmesi ve anlaşılır hâle gelmesi bu bölümle sağlanmıştır.

Bölüm üç alt başlıktan oluşmaktadır: 1. Söylem Kavramının Tanımı ve Bileşenleri, 2. Toplumsal ve Kültürel Bir Fenomen Olarak Söylem, 3. Söylem Çözümlemesi.

Söylem ve söylem işaretleyicileri hakkında tanım ve gerekli bilgiler verildikten sonra söylem işaretleyicilerinin temel özellikleri seçil ve biçimsel, sözdizimsel, anlamsal, işlevsel, toplum dilbilimsel ve biçimsel olarak anlatılmıştır. Alanyazında mevcut olan söylem işaretleyici sınıflandırmalarına üçüncü bölümde yer verilmiş ve ardından yeni bir sınıflandırma önerisinde bulunulmuştur. Üçüncü bölüm altı başlıktan oluşmaktadır: 1. Terminolojik Görünüm, 2. Bulaşık Bir Kavram Olarak Söylem İşaretleyicisi 3. Söylem İşaretleyicilerinin Temel Özellikleri, 4. Söylem İşaretleyicilerine Üç Farklı Yaklaşım: Söylemsel, Edimsel ve Etkileşimli Dilbilgisel Yaklaşım, 5. İşleve Dayalı Söylem İşaretleyici Sınıflandırmaları, 6. Bağlama Dayalı Söylem İşaretleyici Sınıflandırması. Hem bu bölümde hem de kitabın genelinde vurgulanmak istenen *bağlama dayalı söylem işaretleyici sınıflandırmasıdır*. Alana kazandırılan bu yeni sınıflandırma bağlama odaklanmıştır ve *söylem yapısı işaretleyicileri, bilişsel söylem işaretleyicileri, durumsal söylem işaretleyicileri ve kişilerarası, toplumsal ve kültürel söylem işaretleyicileri* olarak dört başlıkta sınıflandırılmıştır. Geniş bir tablo halinde aktarılan bu sınıflandırma yenilikçi bir bakış açısıyla ve araştırmacının da belirttiği gibi bütüncül bir şekilde alanın meraklılarına sunulmuştur.

Söylem işaretleyicileri için önerilen bağlama dayalı yeni sınıflandırma dördüncü bölümde Türkiye Türkçesi ağızlarından seçilen örneklerle uygulanmıştır. Bu bölümdeki örnekler daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından hazırlanan ağız araştırması çalışmaları taranarak belirlenmiştir. Taranan eserler listesi şöyledir: *Muğla ve Yöresi Ağızları* (Ali Akar), *Afyonkarahisar Merkez Ağızı* (Erdoğan Boz), *Kars ili Ağızları Ses Bilgisi* (Ahmet B. Ercilasun), *Erzurum İli Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük ve Dizinler* (Efrasiyap Gemalmaz), *Rize İli Ağızları* (Turgut Günay), *Siverek Merkez Ağızı* (Sadettin Özçelik ve Erdoğan Boz), *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı* (Zikri Turan) ve *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları* (Faruk Yıldırım).

Ağız araştırmaları için büyük öneme sahip olan çeviri yazı işaretleri, taranan her eser için ayrı ayrı kitabın başında okuyucuya sunulmuştur. Böylece örnekleri incelerken çeviri yazıda karşılaşılabilecek işaret sorunlarının da önüne geçilmiştir.

İleri sürülen yeni sınıflandırmaya dayalı olarak kitabın son bölümü dört ana başlıktan meydana gelmiştir: 1. Söylem Yapısı İşaretleyicileri, 2. Bilişsel Söylem İşaretleyicileri, 3. Durumsal Söylem İşaretleyicileri 4. Kişilerarası, Toplumsal ve Kültürel Söylem İşaretleyicileri. Her bölüm çeşitli alt başlıklara ayrılarak incelenmiş ve açıklananlar birçok örnekle desteklenmiştir. Seçilen örnekler söylem işaretleyicilerini bağlam içinde göstermiştir.

Söylem yapısı işaretleyicileri *dikkat çekme, söz sırası ve konu* işaretleyicileri olarak ele alınmıştır:

ey, diyir, sen benim pehlivannarımınnan güleş dutarmısan? diyir.

garşi giden diyir: selammeleyküm, eleyküm selam diyir.

Verilen ilk örnekte altı çizili söylem işaretleyicisi dikkat çekme işleviyle kullanılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarında BAK, EY, ARKADAŞ gibi söylem işaretleyicileri dikkat çekme işleviyle kullanılmaktadır. İkinci örnek ise bir söz sırası işaretleyicisi örneğidir. Bu işaretleyicilerin sözü başlatma, devam ettirme, bitirme gibi çeşitli işlevleri vardır. Verilen bu örneğin yanı sıra HOŞ GELDİN, BUYUR, EYVALLAH, ALLAHAISMARLADIK gibi bu işlevle kullanılan çeşitli işaretleyiciler bulunmaktadır.

Bilişsel söylem işaretleyicileri *yeni bilgi verme ve aktarma, eski bilgiyi hatırlatma ve düzeltme, bilgiyi paranteze alma, bilgiyi doğrulama ve yanlışlama, olasılık ve kesinlik bildirme ve çıkarımsal* işaretleyiciler olarak belirlenmiştir.

misal sen, benim öluña, benim gızı isdiyeceKsinç.

vallah da deyebilirim, billah da.

Bu örneklerin ilkinde yeni bilgi verme ve aktarma işlevli söylem işaretleyicisi kullanılmışken diğerinde bilgiyi doğrulama işaretleyicisi kullanılmıştır. Bilişsel söylem işaretleyicilerinin bazıları şöyledir: DEDİ Kİ/DİYOR Kİ, HANİ, FALAN FİLAN, YALANIM YOK, NE BİLEYİM, BELKİ, ZAHİR, ACABA MADEMKİ, DEMEK...

Durumsal söylem işaretleyicileri yer, *nesne, kişi ve zaman* gösteren işaretleyiciler olarak ele alınıp örneklendirilmiştir. AHA, AHAN, ORA gibi yer ve nesne işaretleyicileri; ÖZ, KİMİSİ, HEPSİ gibi kişi gösteren işaretleyiciler; DERHAL, GENEL OLARAK, ZAMANIN BİRİNDE gibi zaman gösteren işaretleyiciler bu grupta örneklenen işaretleyicilerdir.

şu nâne... bu çıtırık... bu da ağşamsevâsı gibi bi şey.

sindi iki oduncu var imiş.

Kişilerarası, toplumsal ve kültürel söylem işaretleyicileri ise *istek, izin ve onay, zorunluluk, gereklilik ve koşul, tepki, kibarlık ve kabalık, yakınlık ve cinsiyet* işaretleyicileri olarak geniş bir şekilde incelenmiştir.

alla saña da ömür versin, oña da.

yahu sen nasıl oluyor, tiren hızlı gediıyor o ğadar göyunnarı nası saydın?

Burada alınan örnekler olumlu istek işaretleyicilerinden ve tepki işaretleyicilerindedir. Bunların dışında bu grupta yer alan pek çok söylem işaretleyicisi bulunmaktadır. Fikir olması açısından bazıları şöyle sıralanabilir; LÜTFEN, PEKALA, HAY HAY, HAY ALLAH, VAY, ULAN, OĞUL, YİĞENİM, BACI, ABİ, HERİF...

Dr. Duygu Kamacı Gencer, bu çalışmasında söylem işaretleyicilerini alanyazından faydalanarak okura tanıtmış ve önerdiği yeni bağlama dayalı söylem işaretleyicileri sınıflandırmasıyla alana katkı sağlamıştır. Kitapta kullandığı birçok örnekle konuya açıklık kazandırmaya çalışmıştır. Kitap söylem işaretleyicileri ile ilgili alana zengin bir veri sunmuştur. Kitabın kolay

anlaşılır dili, geniş okuyucu kitlesine ulaşmasına yardımcı olacaktır. Kamacı Gencer'in kitabın ön sözünde araştırmacılara "dil, kültür ve toplum arasındaki karmaşık etkileşimi aydınlatmaya ve dilin insan etkileşimindeki çok boyutlu rolüne daha fazla katkıda bulunmaya" çağrısı araştırmacılar tarafından karşılık bulacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma için etik kurul izni alınmasına gerek yoktur. Araştırma ve yayın etiğine uygun hareket edilmiştir.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Makale tek yazarlıdır.

Destek Beyanı

Bu çalışma herhangi bir kurum veya kuruluş tarafından desteklenmemiştir.

Çıkar Beyanı

Makalede herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

Kamacı Gencer, D. (2023). *Türkiye Türkçesi Ağzlarında Söylem İşaretleyicileri*. Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.